

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยน้ำริน
อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

โดย

นายสีศึก ฤทธิเนติกุล และคณะ

ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

30 เมษายน 2547

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยน้ำริน
อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

โดย

นายลีศักดิ์ ฤทธิเนติกุล และคณะ

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่
กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

30 เมษายน 2547

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. นายสีศักดิ์	ฤทธิ์เนติกุล	ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่
2. นายหื้อ	กำเนิดไพร	กรรมการหมู่บ้านห้วยน้ำริน
3. นายเพี้ยะ	ประกอบกิจดี	กรรมการหมู่บ้านห้วยน้ำริน
4. นายนิวัฒน์	แซ่ลี	กรรมการหมู่บ้านห้วยน้ำริน
5. นายเอื้อะ	หว่าตระกูล	กรรมการหมู่บ้านห้วยน้ำริน
6. นางสาวสุภา	ฤทธิ์เนติกุล	นักวิจัยชาวบ้าน
7. นางสาวสุภาพร	กำเนิดไพร	นักวิจัยชาวบ้าน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สกว.ภาค

ประเด็นโครงการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดีต้องขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) ขอขอบคุณทีมงาน สกว.ภาค ที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ นายวีระพันธ์ นันทรัดพันธ์ ที่กรุณาให้โอกาสให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือตลอดมา

ขอขอบคุณคณะกรรมการหมู่บ้านห้วยน้ำริน ชาวบ้านห้วยน้ำริน และชาวปางช้างที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลให้ข้อเสนอแนะในทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บ้านห้วยน้ำรินตลอดมา

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

Executive Summary

ชุมชนบ้านห้วยน้ำริน ตำบลทุ่งปี อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนชาวเขาเผ่าม้ง และมีชาวกะเหรี่ยงปะปนอยู่จำนวน 3 ครัวเรือน พื้นที่รอบ ๆ ชุมชนยังคงสภาพธรรมชาติ ภายในชุมชนยังคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม มีหมู่บ้านกะเหรี่ยง บ้านคนเมือง ลำน้ำแม่วางซึ่งเป็นแหล่งแพ และปางช้างอยู่ใกล้เคียง จึงเป็นทั้งทางผ่านและจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากพอสมควร และสม่ำเสมอตลอดทั้งปี

ปีพ.ศ. 2540 รัฐบาลไทยประกาศให้เป็นปีท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขาจังหวัดอุบลราชธานี ได้เข้าไปพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้โครงการเงินกู้จากกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลประเทศญี่ปุ่น (Overseas Economic Cooperation Fund of Japan OECF) โดยการสร้างศูนย์วัฒนธรรมหมู่บ้านและปรับปรุงเส้นทางลำลองเป็นเบื้องต้น

ในปี พ.ศ. 2546 คณะนักวิจัยได้นำโครงการนี้เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค) เพื่อขอรับทุนอุดหนุนการวิจัยปฏิบัติการโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาคนและ องค์กรในชุมชน ศึกษาวัฒนธรรมชนเผ่าและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีศักยภาพสูงพอที่จะสามารถประสานเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ประกอบการ ทั้งนี้เพื่อให้ผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้มีการกระจายอย่างเป็นธรรม

การดำเนินการวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการ กล่าวคือได้มีการจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน และบ้านพักพื้นบ้าน กลุ่มสวนพฤกษศาสตร์ชุมชน กลุ่มผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากเครื่องเงินและกลุ่มผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ

แต่ละกลุ่มได้ทำการศึกษา ฝึกทักษะในบริบทที่เกี่ยวข้องมาตามลำดับ จนถือว่าสามารถรองรับและดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามก็ยังคงพบปัญหาอุปสรรคอยู่บ้างเช่น การขาดแคลนน้ำ ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรระหว่างปางช้างกับชุมชนปลายทาง

มองในด้านองค์กรในชุมชน ถึงแม้ว่าจะได้มีการจัดตั้งและพัฒนาการมาได้ในระดับหนึ่งแล้วก็ตาม ยังมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านทักษะเฉพาะกลุ่มและการบูรณาการ กลุ่มต่าง ๆ ในภาพรวม เป็นการเสริมความแข็งแกร่งของชุมชนโดยรวมให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีมากพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวแบบ “ไปที่เดียวได้เห็นหลายอย่าง”

บทคัดย่อ

ชุมชนบ้านห้วยน้ำริน ตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนชาวเขาเผ่าม้ง และมีชาวกะเหรี่ยงอยู่ด้วยจำนวน 3 ครัวเรือน มีบ้านกะเหรี่ยง บ้านคนเมือง ท่าแพและปางช้าง อยู่ใกล้เคียง จึงเป็นมีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมบ้านห้วยน้ำรินทุกวัน ๆ ละ 50–100 คน คณะนักวิจัย จึงได้จัดโครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยน้ำริน อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่” ขึ้นโดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค)

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคนและองค์กรในชุมชน ศึกษาอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาชนเผ่า พัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการและการประสานงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ทำการวิจัยโดยวิธีการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) เก็บข้อมูลทุติยภูมิจากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ การจัดเวทีชุมชน การทดลองจัดการท่องเที่ยวปีใหม่ม้ง

ผลจากการวิจัย ทำให้ทราบประวัติศาสตร์ของชนเผ่าม้งโดยสังเขป ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประชากร การศึกษา ระบบการผลิต ปฏิทินการผลิต วิถีชีวิตทั่วไปและความรู้ความเข้าใจของผู้คนในชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับด้านการศึกษาภูมิปัญญาชนเผ่าม้ง ได้ทำการศึกษานิทาน ดนตรี (แคน) บทเพลง สุภาษิตและพิธีกรรมไพรที่สำคัญของชนเผ่าม้ง

ในด้านการพัฒนาองค์กร ได้จัดตั้งและพัฒนาองค์กรในชุมชนขึ้น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านและบ้านพักพื้น กลุ่มสวนพฤกษศาสตร์ชุมชน กลุ่มผลิตหัตถกรรมจากเครื่องเงิน และกลุ่มผลิตหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ

เมื่อองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนได้รับการพัฒนาแล้ว ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินจึงได้จัดให้มีการท่องเที่ยวนำร่อง โดยการเป็นเจ้าภาพจัดงานปีใหม่ม้ง ในวันที่ 24 ธันวาคม 2547 มีชาวม้ง นักท่องเที่ยวต่างชาติ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ และสื่อมวลชนเข้าร่วมประมาณ 700 คน

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ภาครัฐควรจัดตั้งชุมชนบ้านห้วยน้ำรินให้เป็นหมู่บ้านตามกฎหมายและทำการพัฒนาแหล่งน้ำสำหรับการบริโภคในชุมชน ส่วนข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

นั่น ควรจะมีการทำวิจัยต่อยอดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ เป็นต้น

Abstract

Huay Nam Rin Village is a community of Hmong tribe and three Karen households. There are some nearby Khon Muang Villages, Karen Villages, elephant camps and rafting camps. These places are eco-tourism area. There are estimated 50 – 100 tourists visit Huay Nam Rin a day. Therefore, the research project entitled **“Eco-Tourism Management by the Community of Huay Nam Rin Village Mae Wang District Chiang Mai Province.”** was set up.

The objectives of the project are to develop the people, the community organizations. To study and preserve tribal culture and tribal wisdom. To develop the form of eco-tourism management by the local people. It is also to encourage the local people to manage the eco-tourisms by themselves.

The research is Participatory Action Research – PAR. Data was collected by in-depth interview group process and documentary study.

Results of the research are the Hmong history, geography, population, education, production calendar, local life style and understanding in eco-tourisms of the people in Huay Nam Rin Village.

The research activities are also studied the Hmong folk tales, music, song, proverbs and some important medicinal plants.

The results of the development are to establish 4 groups of the local organizations, Local Culture Center and Home Stay Group, Community Forestry Group, Silver Handicraft Group and Wooden Handicraft Group.

The last activity was Hmong New Year Festival in December, 24, 2003. The participants were estimated to be 700 people, the Hmong from the other six villages, tourists and government agencies officers.

The suggestions of the research are as follow :

1. Register the Huay Nam Rin Village to be legal village
2. Construct water supply by government organization
3. Conduct further research concerning the resources, water and forest, management.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	๗
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	๙
บทคัดย่อภาษาไทย	๑๑
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๑๓
สารบัญ	๗
สารบัญตาราง	๑๑
สารบัญภาพ	๑๓
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 คำถามหลักของการวิจัย	3
1.4 ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	3
1.5 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	3
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	3
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย	8
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	9
2.1 ความสำคัญของการท่องเที่ยว	9
2.2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	9
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	28
3.1 ขอบเขตของการวิจัย	28
3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย	29
3.3 กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย	29
3.3.1 ทีมวิจัย	29
3.3.2 กลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการ	29

3.3.3 บุคคลหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง	30
3.4 แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	30
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ	31
บทที่ 4 ผลการวิจัย	32
4.1 สถานภาพหรือบริบทของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	32
4.1.1 ประวัติศาสตร์ของชนเผ่าม้งโดยสังเขป	32
4.1.2 ประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	36
4.1.3 ภูมิศาสตร์ของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	39
4.1.4 ประชากรของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	43
4.1.5 การศึกษาของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	44
4.1.6 ระบบการผลิตของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	45
4.1.7 ปฏิทินการผลิตของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	51
4.2 วิถีชีวิตโดยทั่วไปของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	53
4.2.1 รูปแบบที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	53
4.2.2 ตระกูลและเครือญาติของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	53
4.2.3 ศาสนาที่ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินนับถือ	55
4.2.4 ประเพณีที่สำคัญของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	56
- ประเพณีปีใหม่	57
- ประเพณีการแต่งงาน	58
- ประเพณีการเกิด	59
- ประเพณีเกี่ยวกับการแก่	59
- ประเพณีเกี่ยวกับการเจ็บป่วย	60
- ประเพณีหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย	61
4.3 ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินกับความรู้ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	65
4.4 องค์กรในชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	71
4.4.1 กลุ่มศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านและบ้านพักพื้นบ้าน	75
ก. วัฒนธรรมพื้นบ้าน	75
- ความหมายของวัฒนธรรม	75

- วัฒนธรรมภูมิปัญญาชนเผ่าเพื่อความอยู่รอด	76
- วัฒนธรรมชนเผ่าทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว	78
- การดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม	79
ข. บ้านพักพื้นบ้าน	80
- วัฒนธรรมการต้อนรับแขกแบบดั้งเดิมของชนเผ่าม้ง	80
- การรับรองแขกผู้มาเยือนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง	81
- การดำเนินกิจการบ้านพักพื้นบ้าน	82
4.4.2 กลุ่มสวนพฤกษศาสตร์ชุมชน	83
- ความหลากหลายทางชีวภาพกับภูมิปัญญาชนเผ่า	83
- ระบบนิเวศป่าในฐานะตลาดสดของชุมชน	85
- ระบบนิเวศป่าในฐานะโอสดสถานของชุมชน	86
- ระบบนิเวศป่าในฐานะสถานบันเทิงของชุมชน	88
- ระบบนิเวศป่าในฐานะศาสนสถานของชุมชน	88
- ระบบนิเวศป่าในฐานะสถานศึกษาของชุมชน	89
- การดำเนินการใช้ระบบนิเวศป่าเพื่อการท่องเที่ยว	89
4.4.3 กลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงิน	89
- เครื่องเงินสิ่งปลูกปั้นรักษาชีวิตของมนุษย์	89
- เครื่องประดับเงินฐานะและบารมี	90
- เครื่องเงินความผูกพันทางสายเลือด	90
- เครื่องประดับเงินความสวยงาม	90
- การดำเนินการผลิตภัณฑ์เครื่องเงินเพื่อการท่องเที่ยว	90
4.4.4 กลุ่มหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ	91
- วัสดุจากธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชนเผ่าม้ง	91
- การผลิตวัสดุจากธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว	91
4.5 แคน เพลง นิทาน สุภาษิต คำคม	92
4.5.1 แคน (แก้ง Qeej)	92
- ประโยชน์ของแคน	92
- เรื่องเล่าเกี่ยวกับแคน	93
- โน้ตแคน	94
- บทเพลงตัวอย่างจากแคน	95

4.5.2 นิทาน (Dab Neeg)	96
เรื่อง ความสามัคคี (Kev Koom Tes)	96
4.5.3 เพลงม้ง (Kwv Txhiaj Hmoob)	99
4.5.4 สุภาษิต คำคม	107
4.6 พิธีชนวนไฟที่สำคัญบางชนิด	116
4.7 การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	122
4.7.1 การเตรียมความพร้อมการจัดการท่องเที่ยวนาร่อง	122
4.7.2 การจัดปีใหม่ม้งและการท่องเที่ยวนาร่อง	123
4.7.3 การกำหนดระเบียบของชุมชน	124
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	125
บทที่ 6 อภิปรายผล	127
ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ	129
บรรณานุกรม	131
ภาคผนวก	
ประวัตินักวิจัย	

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	24
2. แสดงจำนวนประชากรหมู่บ้านห้วยน้ำรินแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์	43
3. แสดงจำนวนประชากรหมู่บ้านห้วยน้ำรินแยกตามตระกูล	43
4. แสดงจำนวนประชากรหมู่บ้านห้วยน้ำรินแยกตามศาสนา	44
5. แสดงจำนวนผู้ที่ได้รับการศึกษาของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	44
6. ข้อความแสดงความรู้ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	66
7. แสดงสถานะ (เพศ) ของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์	67
8. แสดงอายุของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์	67
9. แสดงการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์	67
10. แสดงรายได้ต่อครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์	68
11. แสดงคะแนนความรู้ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์	68
12. แสดงความแตกต่างระหว่างเพศกับความรู้ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	69
13. แสดงความแตกต่างของผู้ที่มีการศึกษาระดับต่าง ๆ กับความรู้ความเข้าใจ ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	69
14. แสดงความแตกต่างของผู้ที่มีอายุช่วงต่าง ๆ กับความรู้ความเข้าใจ ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	70
15. แสดงความแตกต่างระหว่างผู้ที่มีรายได้ระดับต่าง ๆ กับความรู้ความเข้าใจ ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	70
16. การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน	87
17. แสดงรายชื่อของพืชสมุนไพรชนเผ่าม้ง	117

สารบัญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1. พื้นเดิมของบ้านห้วยน้ำริน	5
2. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	7
3. นิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	11
4. มิติต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	12
5. รูปแบบการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย	13
6. หลักการพื้นฐานที่สำคัญของ Ecotourism	15
7. แผนที่ในหมู่บ้านห้วยน้ำริน	40
8. แผนที่ไปหมู่บ้านห้วยน้ำริน	41
9. แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านห้วยน้ำริน	42
10. ปฏิทินการผลิตของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน	52
11. แสดงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	79

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หมู่บ้านห้วยน้ำริน ตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง และเผ่ากะเหรี่ยง เป็นหมู่บ้านที่ยังคงสภาพธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชนแบบดั้งเดิม มีหมู่บ้านกะเหรี่ยง บ้านคนเมือง แม่น้ำแม่วง ซึ่งเป็นที่ล่องแพและปางช้างอยู่ใกล้เคียง จึงเป็นทั้งทางผ่านและจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก มีนักท่องเที่ยวเข้าชมหมู่บ้านนี้ตลอดทั้งปี ไม่แตกต่างกันมากนักทั้งฤดูกาลการท่องเที่ยว (High Season) และนอกฤดูกาลการท่องเที่ยว (Low Season)

เมื่อปี พ.ศ.2540 รัฐบาลไทยประกาศปีการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขาจังหวัดยะลา ได้เข้าไปศึกษาชุมชนด้วยวิธีการประเมินชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal RRA) หรือ (Participatory Rural Appraisal PRA) พบว่าหมู่บ้านนี้มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงได้จัดสรรงบประมาณภายใต้โครงการเงินกู้จากกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจโอเชียเนีย (Overseas Economic Cooperation Fund of Japan OECF) ประมาณ 500,000 บาท (ห้าแสนบาทถ้วน) ในการพัฒนาหมู่บ้านห้วยน้ำริน เมื่อปี พ.ศ. 2541)

ศูนย์พัฒนาของศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา จังหวัดยะลา ในขณะนั้นได้ดำเนินการก่อสร้างศูนย์วัฒนธรรมที่บ้านชาวเขา ประกอบด้วย อาคารพิพิธภัณฑ์ชาวเขา บ้านตัวอย่างลานแสดงทางวัฒนธรรม และอาคารหัตถกรรม นอกจากนี้ยังมีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น การปรับปรุงเส้นทางล่อง การก่อสร้างถังน้ำประปาภูเขา สร้างบ้านพักพื้นบ้าน (Home Stay) และห้องน้ำ เป็นต้น

จากการที่ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา จังหวัดยะลา ได้เริ่มดำเนินการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวดังกล่าวมาแล้ว ได้เพิ่มศักยภาพของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง มีนักท่องเที่ยวเข้าชมหมู่บ้านห้วยน้ำรินอย่างสม่ำเสมอ แต่ชุมชนยังขาดการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ผู้คนในชุมชนบ้านห้วยน้ำรินต่างได้รับรู้ข่าวจากภายนอกว่า การท่องเที่ยวสามารถทำเงินได้เพราะพวกเขามีญาติอยู่บ้านขุนกลาง คอยอินทนนท์ บ้านคอยบุย บนคอยสุเทพ – บุย บางคนลงไปค้าขายดอกไม้ในตลาดวโรรส และไนท์บาร์ชา โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำต่างปรารถนาจะทำอะไรสักอย่างที่สามารถสร้างรายได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากการขายน้ำและขายเบียร์

ในบรรดามัคคุเทศก์ที่นำนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านบางคน เป็นญาติของพวกเขาที่มาจากบ้านขุนวาง การสื่อสารระหว่างมัคคุเทศก์ที่เป็นญาติและผู้นำชุมชนยอมทำให้พวกเขารับรู้ว่าการประกอบธุรกิจที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว นั้น สามารถทำเงินได้ไม่น้อยและไม่ยากเช่นกัน เหตุใดพวกเขาจึงต้องได้แต่นั่งมองตาปริบ ๆ ขณะที่บุคคลภายนอกได้ใช้พวกเขาและทรัพยากรของเขาเป็นที่ทำเงินอยู่ทุกวี่วัน

มัคคุเทศก์นำนักท่องเที่ยวมาถึงหมู่บ้าน ก็อธิบายเป็นตุเป็นตะ 10 – 20 นาที ซึ่งคนในชุมชนไม่มีสิทธิรู้เลยว่า มัคคุเทศก์พูดถึงพวกเขาอย่างไร จากนั้นนักท่องเที่ยวก็เข้าไปในร้านค้า ชื้อน้ำ ชื้อเบียร์ คืบตามแต่ใครจะชอบอะไร แล้วก็พากันเดินลงจากหมู่บ้านไป ทิ้งขวดยเปล่า ขยะมูลฝอย ไว้ให้ชาวบ้านดูต่างหน้า

สถานการณ์ดังกล่าว เกิดขึ้นวันแล้ววันเล่า เดือนแล้วเดือนเล่า ปีแล้วปีเล่า ชุมชนที่เคยอยู่กินกันอย่างสงบเริ่มเกิดมลภาวะ เกิดความสับสนวุ่นวาย เกิดความสงสัย อิจฉาริษยาจากการที่บางคนได้เงินจากนักท่องเที่ยววันละจำนวนมาก ๆ ขณะที่คนอื่น ๆ ได้แต่นั่งมองตาปริบ ๆ หากเราจะพิจารณาด้วยใจเป็นธรรมเราจะพบว่ากลุ่มคนที่ไม่ได้รับอะไรเลยจากการท่องเที่ยว เป็นกลุ่มคนที่ด้อยการศึกษา และมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม คนกลุ่มนี้แหละที่เป็นแม่เหล็กดึงดูด หรือเป็นสินค้าที่ถูกนำไปเสนอเป็นจุดขายของการท่องเที่ยว

คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่า ในชุมชนบ้านห้วยน้ำริน มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกมากมายที่สามารถนำเสนอให้ก่อเกิดประโยชน์ได้ เพียงแต่จะต้องศึกษาหารูปแบบการจัดการอย่างมีระบบ ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ว่านี้ได้แก่ วิถีชีวิตชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งต่าง ๆ รายรอบตัวเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนและน่าสนใจยิ่ง โครงการวิจัยนี้จึงได้เกิดขึ้นด้วยการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค) ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อพัฒนาคนและองค์กรในชุมชนให้ทันต่อสถานการณ์การท่องเที่ยว
- 2.2 เพื่อศึกษาอนุรักษ์วัฒนธรรมชนเผ่าและภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 2.3 เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการและอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในการรองรับการท่องเที่ยว
- 2.4 เพื่อพัฒนาให้ชุมชนมีศักยภาพสูงพอที่จะสามารถประสานเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น ท่าแพ ปางช้าง บริษัทนำเที่ยว และหน่วยงานสนับสนุน ให้ผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวกระจายอย่างเป็นธรรม

3. คำถามหลักของการวิจัย

แม้ว่าชุมชนบ้านห้วยน้ำริน จะเป็นทั้งเส้นทางผ่านและจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก และสม่ำเสมอตลอดปีก็ตาม แต่ชุมชนยังขาดการจัดการทรัพยากรชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ ขาดศักยภาพในการประสานผลประโยชน์จาก องค์กรภายนอก ดังนั้น คำถามการวิจัยครั้งนี้คือ ทำอย่างไรให้ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมชนเผ่าและภูมิปัญญาชนเผ่า ให้เป็นทรัพยากรรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ และชุมชนสามารถประสานผลประโยชน์กับ องค์กรเครือข่ายภายนอกได้

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 เป็นประโยชน์โดยตรงต่อชุมชนบ้านห้วยน้ำริน ในการพัฒนา การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดเป็นรายได้ต่อชุมชน
- 4.2 เป็นประโยชน์ต่อชุมชนท่องเที่ยวที่เป็นเครือข่าย ได้แก่ ชุมชนปางช้าง ชุมชนท่าแพ ชุมชนคนเมือง และชุมชนชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ใกล้เคียง

5. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

1 มีนาคม 2546 ถึง 30 เมษายน 2547 รวมระยะเวลา 12 เดือน

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) จะต้องเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservative Tourism) สิ่งที่มีการกล่าวถึงการอนุรักษ์กันมากในปัจจุบัน ได้แก่ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์วัฒนธรรม สิ่งที่ถูกพูดถึงอยู่ทุกวันนี้จะต้องอนุรักษ์นั้น คือ ทุนเดิม ของเราที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในอดีตและบางอย่างกำลังจะสูญหายไป ทุนเดิมเหล่านี้คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว อันสำคัญยิ่ง การท่องเที่ยวจึงต้องขึ้นอยู่กับพื้นฐานของทุนเดิม ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

6.1 การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature - Based Tourism) ได้แก่

ก. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ได้แก่ การเดินป่า ล่องแพ ดูนก เป็นต้น

ข. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) การเกษตรอาจเป็นการเกษตรแบบจารีตประเพณี (Traditional Agriculture) เช่น วิธีการเกษตรของชนเผ่า ชนพื้นเมือง การเกษตรสมัยใหม่ (Modernized Agriculture) เป็นวิธีการผลิตทางการเกษตรสมัยใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีสูง ได้แก่ สถานีเกษตรโครงการหลวง สถานีทดลองเกษตรของกรมวิชาการเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีระบบการเกษตรทางเลือกอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น ระบบเกษตรป่าไม้ (Agro - Forestry) ระบบเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ (New Theory Farming) และระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) เป็นต้น

ค. การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อจะได้ออกกำลังกายและสูดอากาศบริสุทธิ์ตามสวนพฤกษศาสตร์ ตามป่าเขา และชายทะเล เป็นต้น

ง. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Eco Marine Tourism) ได้แก่ การท่องเที่ยวชายทะเล การดำน้ำเพื่อชมปะการังและปลาใต้ทะเล การตกแคค ดากอากาศ เล่นเรือ ฯลฯ

6.2 การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture - Based Tourism) ได้แก่

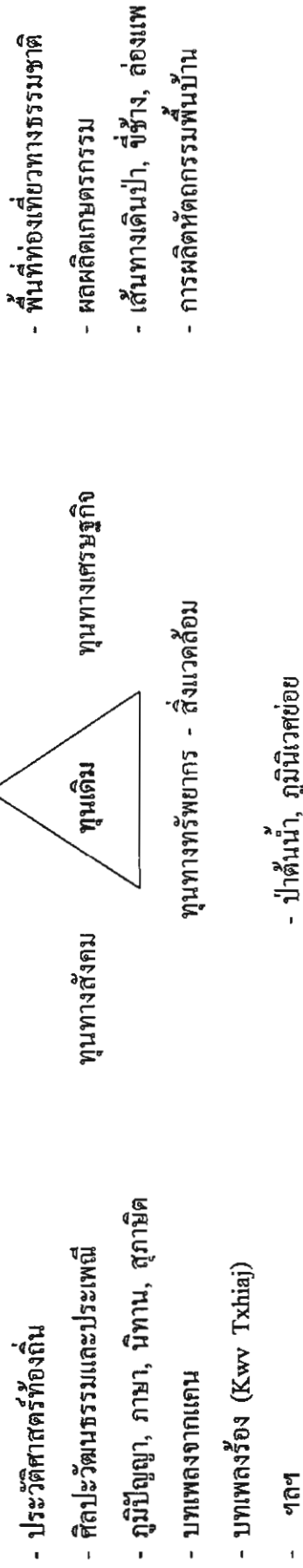
ก. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น การเที่ยวปีใหม่ และเทศกาลสำคัญ ๆ ของชนเผ่าต่าง ๆ เป็นต้น

ข. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการท่องเที่ยวโบราณสถาน เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชนเผ่าหรือของชาติต่าง ๆ

ค. การท่องเที่ยวในชนบท (Rural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมวิถีชีวิตของคนในชนบท ซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามภาคและตามชนเผ่า

บ้านห้วยน้ำรินเป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้งและเผ่ากะเหรี่ยง มีวัฒนธรรมประเพณีชนเผ่าที่มีลักษณะเฉพาะ พวกเขามีความรู้ลึกในเรื่องราวที่เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดี มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายและสลับซับซ้อน ซึ่งถือได้ว่ามี ทุนเดิม อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ดังแสดงตามแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ทุนเดิมของบ้านห้วยน้ำริน

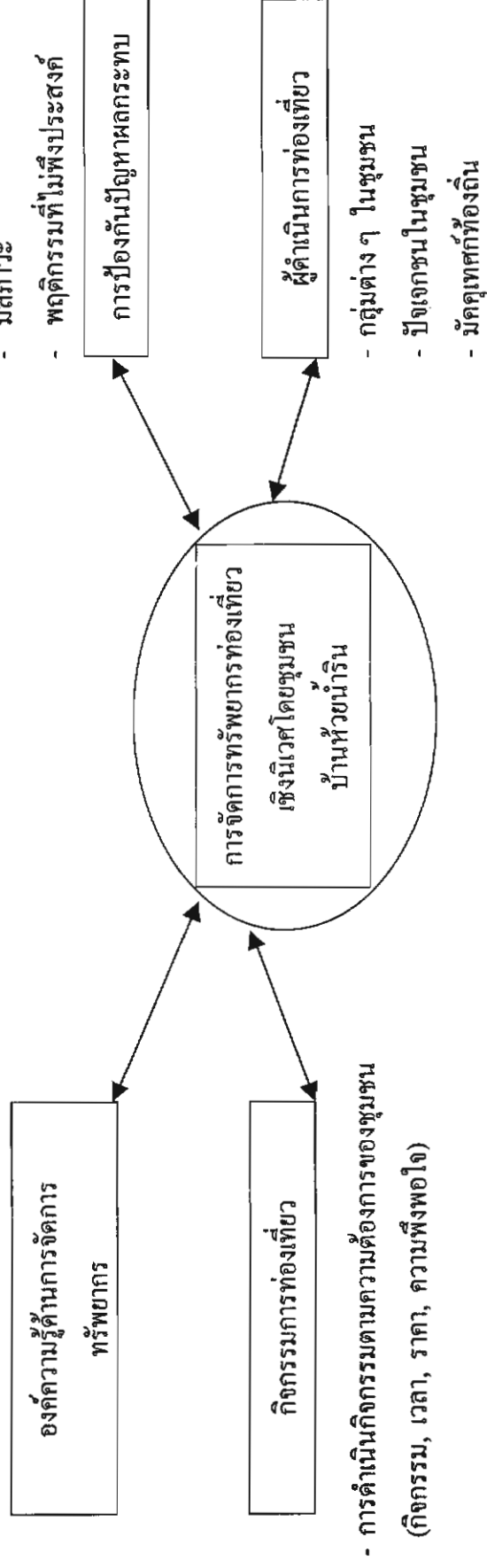

เมื่อมีทุนเดิมพร้อมแล้ว จะต้องมีการจัดการทุนเดิมให้บังเกิดผลประโยชน์ และใช้ประโยชน์นั้นอย่างยั่งยืน ดังแสดงในแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

1. มุ่งรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. มุ่งรักษาวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาชนเผ่า
3. ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการทุกขั้นตอน
4. คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม
5. ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม
6. คำนึงถึงความยั่งยืนมากกว่ารายได้

- ระบบนิเวศวัฒนธรรมชุมชน
- การจัดการทรัพยากร, ภูมิศาสตร์, การท่องเที่ยว

7. นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัยครั้งนี้

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco – Tourism)	หมายถึง การท่องเที่ยวในระบบนิเวศโดยรวม คือ นิเวศทางธรรมชาติ นิเวศชุมชน และนิเวศทางวัฒนธรรม
ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources)	หมายถึง ทรัพยากรทั้งหมดที่สามารถนำมาเสนอต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ถ้ำ พืชพรรณไม้ และสัตว์ป่า ทรัพยากรชุมชน เช่น ผู้คน อาคารสิ่งก่อสร้าง สัตว์เลี้ยง ทรัพยากรทางวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิต ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี และวิถีการผลิต
ทุนเดิม (Reserved Capital)	หมายถึง ทุนต่าง ๆ ที่มีสำรองไว้แล้วโดยธรรมชาติ ประกอบด้วยทุนทางสังคม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี ภาษา ภูมิปัญญา เป็นต้น ทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ผลผลิตทางการเกษตร และวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตหัตถกรรมจากธรรมชาติ เป็นต้น ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่า ดินน้ำ ภูมินิเวศย่อย พืชพรรณสมุนไพร และความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

1. ความสำคัญของการท่องเที่ยว

ความสำคัญของการท่องเที่ยวได้ถูกผลักดันขึ้นในระดับสากล ให้เป็นหนึ่งในกระแสในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลก เมื่อครั้งมีการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) เมื่อปี พ.ศ.2535 ณ เมืองริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในที่ประชุมได้ผลักดันให้เกิดกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ ประกอบด้วย (1) กระแสความต้องการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้และ (3) กระแสความต้องการการพัฒนาคน (สินธุ์, 2546 : 11)

จุฑามาส (2546 : 4) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีนโยบายและกลยุทธ์ในการสนับสนุนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยกำหนดให้เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศ ปีสากลแห่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปี 2545 (International Year of Ecotourism 2002) ซึ่งคณะกรรมการการท่องเที่ยวประจำสหประชาชาติได้เรียกร้องให้ องค์การระหว่างประเทศรัฐบาลและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัด กิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนปีสากลแห่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมี องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization – WTO) องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวประเทศแคนาดา และคณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งเมืองควิเบค (Canadian Tourism Commission and Quebec Tourism) และโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme – UNEP) ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมสำหรับปีสากลว่าด้วยการท่องเที่ยวขึ้นที่เมืองควิเบค ประเทศแคนาดา ระหว่างวันที่ 19 – 22 พฤษภาคม 2545 นั้นหมายถึงว่าประเทศไทยในฐานะสมาชิกองค์การสหประชาชาติจะต้องมีภาระที่จะกระทำเรื่องการท่องเที่ยวในมิติดังกล่าวด้วย

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

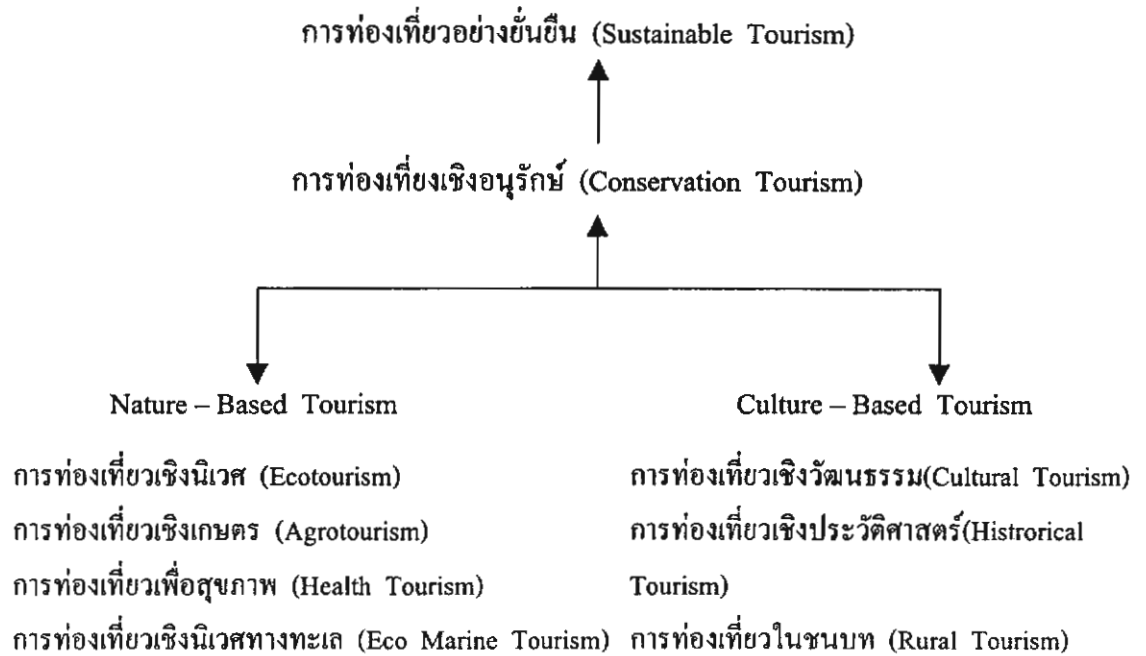
คำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ถูกเรียกกันอย่างกว้างขวาง แทนการท่องเที่ยวแบบเดิม ๆ (Conventional Tourism) ต่อมาจึงมีการใช้คำว่า การท่องเที่ยว

ทางเลือก (Alternative Tourism) ซึ่ง สิ้นธุ์ (2546 : 11 อ้างแล้ว) ได้กล่าวว่า แนวคิดในการนำเสนอการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่นี้มีชื่อเรียกที่หลากหลาย เช่น Green Tourism, Bio Tourism, Sustainable Tourism, Conservation Tourism และ Responsible Tourism เป็นต้น การจัดการท่องเที่ยวที่นิยมและแพร่หลายที่สุดในเวลานี้ ที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)** ซึ่งโดยรวมแล้วการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นคำที่ใช้เรียกการท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก แต่การอ้างอิงอย่างเป็นทางการยังไม่มีชื่อภาษาไทย จึงมีการเรียกชื่ออยู่หลายคำ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์นิเวศสัตว์กร นิเวศท่องเที่ยว และอื่นๆ อีกหลายคำ อย่างไรก็ตาม องค์กรและชุมชนที่ดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในประเทศไทย จึงอนุโลมให้มีการเรียก “Ecotourism” ว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

กรมประชาสัมพันธ์ (2543 : 1 – 14) ได้รวบรวมความหมาย แนวคิด และหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ ซึ่งมีความหมายคล้ายกันกับความหมายที่สิ้นธุ์ ได้กล่าวมาแล้วดังต่อไปนี้

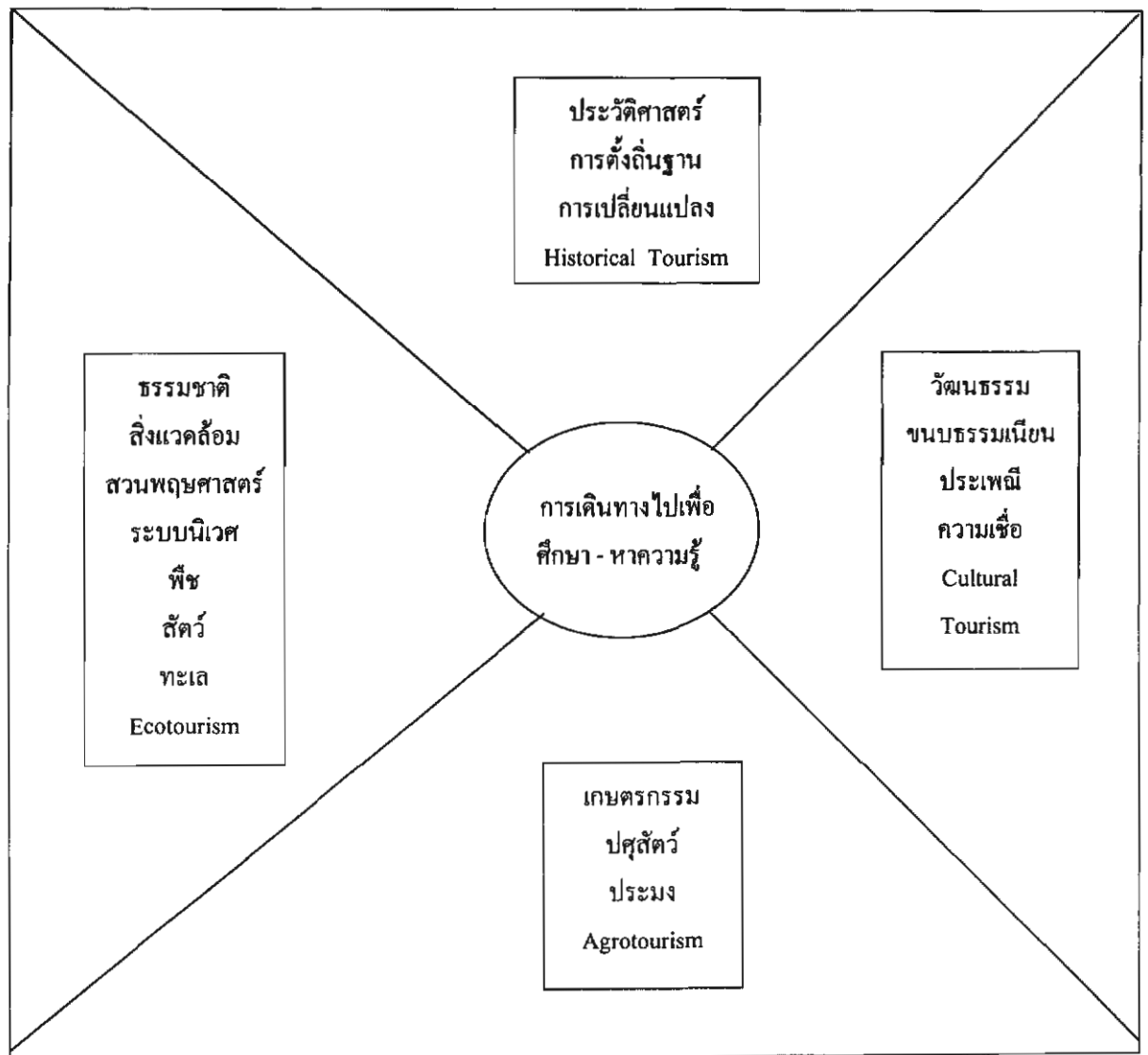
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) และเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อาจถูกแยกย่อย ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 นิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เราอาจจัดกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เล็กลงเป็น 4 มิติ ดังแผนภาพที่ 4

แผนภาพที่ 4 มิติต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

—

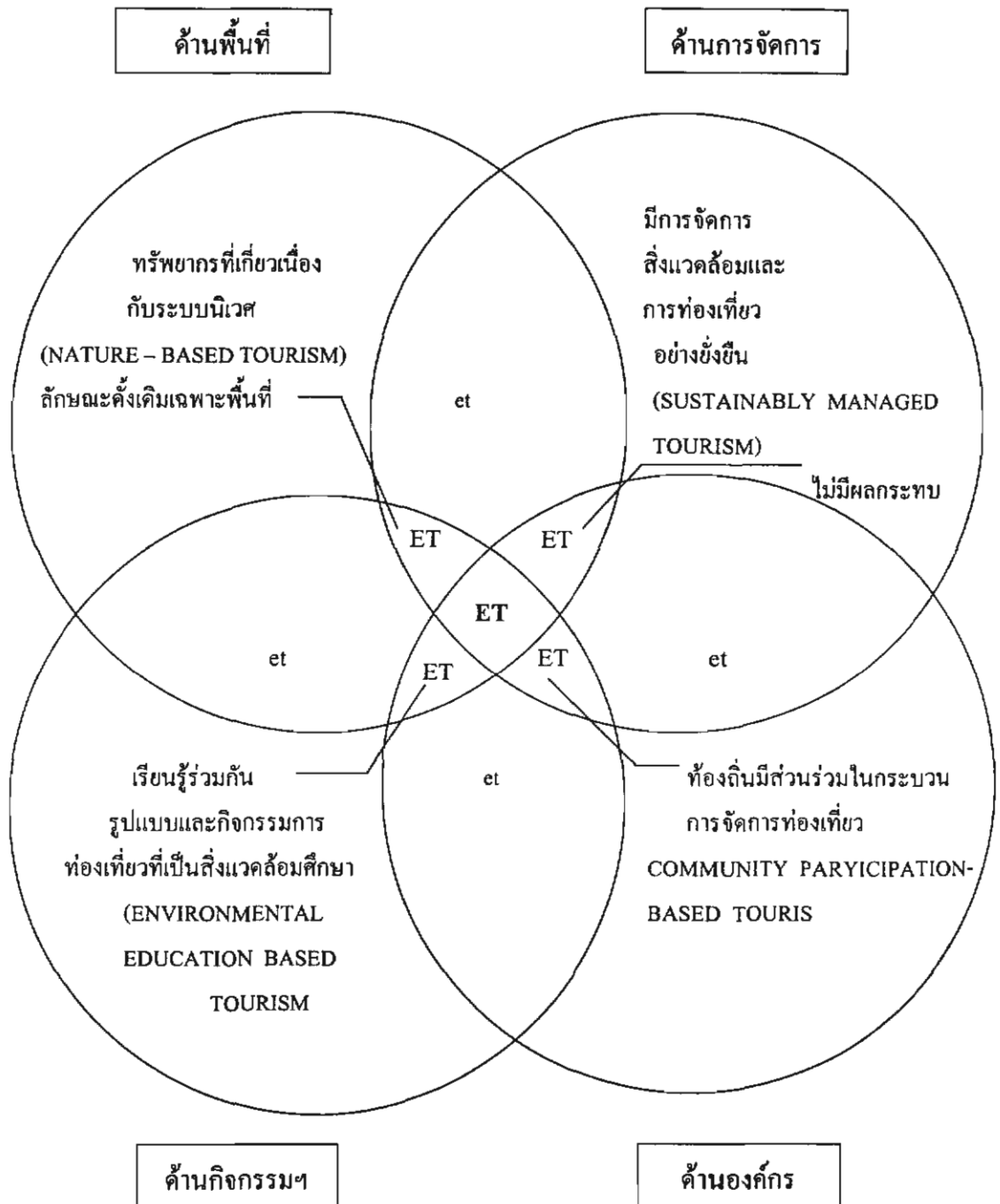
2

ดังนั้น คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน”

ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ พื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการอย่างยั่งยืน กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น ดูแผนภาพที่ 6

แผนภาพที่ 6 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของ Ecotourism

หมายเหตุ

1. ดัดแปลงจาก Ralf Buckley, 1994
2. ET, ET, et แสดงความเข้มข้นของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco – system) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature – Based Tourism)

2) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (no or low impact) มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably Managed Tourism)

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อม (Environmental Education – based Tourism)

4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or people participation) ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local benefit) โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation – based Tourism)

ข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ดังกล่าวแล้ว จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไป ความสมบูรณ์จะลดน้อยลง จนอาจต้องจัดการส่งเสริมหรือทำให้การท่องเที่ยวนั้น เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ ต่อไป

ทั้งนี้ เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับปรัชญาและแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรสรุปและทำความเข้าใจเพิ่มเติมดังนี้

1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบปกติหรือประเพณีนิยม (Conventional Tourism) หรือ กระแสหลัก (Main Stream Tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและการส่งเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยมีกระบวนการแบบเหมือน ๆ กัน และคำนึงถึงความคุ้มทุนและกำไรในการบริการมาก

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่สิ่งที่ตรงข้ามกับการท่องเที่ยวแบบคณะใหญ่ หรือแบบมหาชน (Mass Tourism) เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่ นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกันหรือมากกว่านักท่องเที่ยวคณะใหญ่ หากปราศจากการจัดการที่ดี การจัดการกับการท่องเที่ยวคณะใหญ่ในทิศทางและภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อาจจัดเป็น (Mass Ecotourism)

3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่จำเป็นต้องเป็นการท่องเที่ยวแบบพื้น ๆ มีการจัดการที่ง่าย ๆ ราคาถูก มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดี มีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว และให้ประโยชน์ที่เหมาะสมตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจตอบสนองนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ทุกระดับ และมีรายได้สูงเช่นกัน

4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงมีความสำคัญในการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกมากกว่าการให้ความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีการประสานความเข้าใจกันอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการ อาจมีความเข้มงวดกวดขันมากกว่าเป็นต้น

แนวความคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)

จากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development) หรือการประชุม EARTH SUMMIT ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable

Tourism) ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ (Mass tourism) หรือกลุ่มขนาดเล็กทั้งในเมืองและชนบท

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของคนในปัจจุบันให้ยืนยาวไปจนถึงคนรุ่นลูกหลานที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ต้องไม่เป็นการไปเพิ่มภาระหรือสร้างเงื่อนไขที่ยากลำบากให้แก่คนในยุคต่อไปต้องขบคิดหาทางแก้ไข

ความยั่งยืนควรมีอย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ

ก. ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Sustainability)

- การเติบโตต้องอยู่ในอัตราที่บริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากโตเร็วไปอาจทำให้สิ่งรองรับนักท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ไม่พร้อม ไม่เพียงพอ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพของแรงงาน และการให้บริการอาจมีผลทำให้นักท่องเที่ยวหงุดหงิดไม่พอใจ ขาดความนิยม ไม่เดินทางมาท่องเที่ยว ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำในระยะยาว

- การเติบโตของการท่องเที่ยวอาจทำให้คนหันมาประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวหมด เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคการเกษตร การกลั่นกรอง การอุตสาหกรรม

- การเติบโตที่ต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน และผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ เป็นผลทำให้เงินตราในต่างประเทศรั่วไหลออกไปนอกประเทศ

ข. ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

- การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างประเทศมากเกินไปและรวดเร็วเกินไป มีผลกระทบรุนแรงต่อชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น

- การใช้เงินอย่างง่ายดายของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีกำลังซื้อสูงกว่าคนในท้องถิ่น การใช้ชีวิตที่หรูหรา หรืออย่างอิสระเสรี ซึ่งทะลักเข้าสู่ชุมชนหนึ่ง ๆ อาจกลายเป็นแม่เหล็กดึงดูดใจให้คนหนุ่มสาวในท้องถิ่นหลงใหลมัวเมาต่อเงินทองหรือความสำเร็จที่หาได้ง่าย ๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมากมาย

- อาชีพขายตัวทั้งหญิงชาย การขายยาเสพติด การละทิ้งคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อาจนำไปสู่ความล่มสลายทางโครงสร้างวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยวว่าเป็นตัวการทำให้สังคมเสื่อม ซึ่งบางครั้งอาจสะท้อนออกมาในรูปของการกระทำที่รุนแรงต่อนักท่องเที่ยว

ค. ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

- การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นคุณค่าหรือความเป็นตัวต้นกำเนิดของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชวนนั้น ๆ เสียเอง เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่ล้นหลาม ความแออัดคับแคบ ความสกปรกกรูกรัง ฯลฯ

- การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์ ฯลฯ

- การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้วงจรทางธรรมชาติเกิดความแปรปรวน

- การเก็บเอาพันธุ์ไม้ไปจากพื้นที่ อาจทำลายระบบนิเวศวิทยาที่เปราะบางของพื้นที่บางแห่งไป

- กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสีย น้ำเสีย อาหารเหลือ ขยะ ฯลฯ ทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีหลักการดังนี้

- Using Resource Sustainably

การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว

- Reducing Over – consumption and Waste

การลดการบริโภคที่มากเกินไป และการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว

- Maintaining Diversity

การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

- Integrating Tourism into Planning

การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

- Supporting Local Economic

การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยคำนึงถึงราคา และการพัฒนาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย

- Involving Local Communities

การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วย

- Consulting Stakeholders and the Public

การปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอระหว่าง ผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

- Training Staff

การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดคล้องแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาบุคลากรท้องถิ่นทุก ๆ ระดับ จะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

- Marketing Tourism Responsibly

การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และรวมทั้งช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

- Undertaking Research

การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหา และช่วยเพิ่มผลประโยชน์ที่แหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุนจะได้รับ

2. แนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ (Carrying Capacity)

ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัดความสามารถที่จะรับได้อยู่ระดับหนึ่ง ระดับความสามารถที่จะรับได้นี้แตกต่างกันไปตามความแตกต่างทางด้านกายภาพ และชีวภาพของพื้นที่และกิจกรรมของมนุษย์ที่กระทำในพื้นที่นั้น ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกิน

ขีดจำกัดนี้ไปแล้ว จะทำให้สภาพและความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไปจนเกิดปัญหาต่อเนื่องอื่น ๆ ตามมา ความสามารถที่จะรับได้นี้สามารถแยกพิจารณาเป็น 3 ประเด็น คือ

ก. ความสามารถที่จะรับได้ทางกายภาพ (physical carrying capacity) หมายถึง ลักษณะหรือสภาพทางกายภาพของสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์เป็นขีดจำกัดที่กำหนดไว้ชัดเจนและจับต้องได้มากกว่า เช่น ขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แน่นอนตายตัว ย่อมเป็นตัวกำหนดว่าจะสามารถสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างได้จำนวนมากน้อยเท่าใด เป็นต้น

ข. ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (social carrying capacity) หมายถึง ความสามารถของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของสถานที่ท่องเที่ยวที่จะพัฒนาเพื่อให้หรือขายบริการแก่ผู้มาเที่ยว กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนสูงสุดโดยไม่ทำให้เกิดภาวะแออัด

ค. ความสามารถที่จะได้รับทางนิเวศ (ecological carrying capacity) หมายถึง ความสามารถของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะได้รับต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการที่นักท่องเที่ยวไปรวมตัวอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจำนวนมาก ย่อมก่อให้เกิดการกดดันต่อพื้นที่นั้นโดยตรง ซึ่งบางครั้งอาจจะมากเกินไปกว่าพื้นที่นั้นจะรับได้

3. แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation)

ขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมได้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

แนวความคิดของการมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมกับทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน

4. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
- 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนและการกระจายรายได้

การวางแผนและจัดการในเรื่องท่องเที่ยว จะต้องพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 3 ประการ ข้างต้นเสมอ สารสำคัญขององค์ประกอบดังกล่าว อาจสรุปได้ดังนี้

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่ธรรมชาติและระบบนิเวศเหล่านั้นจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายคือคุณค่าไปก็มีอยู่สูง ดังนั้น การให้ความรู้ความเข้าใจและหรือการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน เกี่ยวกับความจำเป็นในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อม ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้คงอยู่สนองความต้องการของคนทั่วไป จึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ นอกจากนี้การสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ ยังรวมไปถึงบุคคลกลุ่มอื่น ๆ เช่น ราษฎรท้องถิ่น มัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวด้วย นอกจากการสร้างจิตสำนึกและจะต้องทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ โดยไม่รู้สึกรำคาญถูกจำกัด หรือถูกบังคับให้ต้องอยู่ในกฎระเบียบต่าง ๆ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จะต้องทำร่วมกันทุกฝ่าย ได้แก่ ชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวเองด้วย

5. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนชาวเขา

ในบริเวณพื้นที่สูงภาคเหนือของไทย ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขานั้น เหมาะที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะมีข้อได้เปรียบอยู่หลายประการ อาทิ

- มีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ
- คนในชุมชนบนพื้นที่สูง มีความรู้สึกในเรื่องราวที่เกี่ยวกับท้องถิ่นตน ไม่ว่าจะในด้านวัฒนธรรมประเพณี หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่โดยรอบ
- มีธรรมชาติที่สวยงามของพื้นที่ซึ่งเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนและมีสิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติหลากหลาย

- มีศักยภาพของการนำเอาสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม มาเป็นประโยชน์ในเชิงพาณิชย์สูง

- มีแรงงานที่เป็นคนหนุ่มสาวและวัยกลางคนจำนวนมาก ที่จะรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งแรงงานประเภทรับจ้าง (Wage employment) และแรงงานที่ประกอบกิจการของตนเอง (Self employment) ซึ่งเป็นแรงงานที่มีคุณภาพหากได้รับการพัฒนาและสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

- มีฐานการเกษตรที่ช่วยป้อนวัตถุดิบสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

- ชุมชนบนพื้นที่สูงได้รับการพัฒนามาในระดับหนึ่ง มีความเข้าใจถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กระบวนการและกิจกรรมการพัฒนาที่ชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูงได้

แม้จะมีข้อได้เปรียบอยู่หลายประการ แต่ก็มีจุดอ่อนเช่นกัน ซึ่งจะต้องปรับปรุงแก้ไข อาทิ การขาดแคลนบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็น ชีพความสามารถที่จะพึ่งพาตนเองยังมีน้อย มักต้องอาศัยการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่รัฐ และการเล็งค่อสถานะแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเสื่อม อันเนื่องมาจากการบริหารจัดการที่ไม่ดีพอ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นที่สูงเหมือนกับการท่องเที่ยวโดยทั่วไป ในแง่ที่ก่อให้เกิดผลกระทบได้ทั้งในเชิงบวกและลบ หากจำแนกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลักๆ 3 กลุ่ม ซึ่งได้แก่ ชาวเขา บริษัทนำเที่ยว และนักท่องเที่ยวแล้ว อาจสรุปผลกระทบที่มีต่อแต่ละกลุ่ม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขได้ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง	ผลกระทบ	
	ผลกระทบเชิงบวก	ผลกระทบเชิงลบ
ชาวเขา	<u>ด้านเศรษฐกิจ</u> - เพิ่มรายได้และโอกาสในเชิงเศรษฐกิจ <u>ด้านสังคมและวัฒนธรรม</u> - การพบปะสังสรรค์ (Interaction) สนองความต้องการจะเรียนรู้ของชาวเขาเกี่ยวกับคนภายนอก - ทักษะทางงานฝีมือ มีการสืบทอด - คุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและงานฝีมือเพิ่มขึ้น เพราะต้องการสนองความต้องการ (Demand) ของนักท่องเที่ยว <u>ด้านสิ่งแวดล้อม</u> - ลดการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรหันมาเน้นเรื่องกิจกรรมการท่องเที่ยว	- การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากภายนอกอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการช็อกทางวัฒนธรรม (Culture Shock) - ถูกครอบงำด้วยระบบเศรษฐกิจที่มีเงินเป็นตัวกำหนด (Cash economy) และวัตถุนิยม (Materialism) - การเป็นหนี้สิน จากการหันไปนิยมบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย - การเสพยาเสพติด - ความแตกต่างและความขัดแย้งทางสังคมที่เพิ่มขึ้น สืบเนื่องจากเรื่องโอกาสและการแบ่งปันผลประโยชน์ - ป่าเสื่อมโทรม จากการตัดไม้ทำแพ การปล่อยช้างไปเหยียบย่ำพื้นที่ป่า - เกิดมลภาวะโดยเฉพาะขยะ
บริษัทนำเที่ยว	<u>ด้านเศรษฐกิจ</u> - กำไรจากการดำเนินกิจการ	- ลงทุนสูง สร้างหนี้
	<u>ด้านสังคมและวัฒนธรรม</u> - มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องพื้นที่สูงมากขึ้น	- มัคคุเทศก์สื่อข้อมูลและภาพลักษณ์ (Image) ของชาวเขาไม่ถูกต้องและแนะนำการประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม

กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง	ผลกระทบ	
	ผลกระทบเชิงบวก	ผลกระทบเชิงลบ
นักท้องถิ่น	<u>ด้านสังคมและวัฒนธรรม</u> - เพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิตทั้งทางด้านวัฒนธรรมและด้านนันทนาการ	- ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากการปล้นและฆ่าชิงทรัพย์ การถูกรบกวนด้วยการรบกวนรำคาญของ

หมายเหตุ คัดแปลงจาก Dearden, p.1996

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่จะหยิบยกมาอ้างอิงต่อไปนี้เป็นงานวิจัยที่ใช้แนวทางในการสร้างบูรณาการในระดับ ชุมชนหรือพื้นที่ (Area – Based Approach) ซึ่งเป็นแนวทางใหม่ที่เรียกได้ว่าเป็นการทำงานแบบ ถัดขึ้นบน (Bottom Up) อย่างแท้จริง เพราะโจทย์ของการทำงานวิจัยและพัฒนาจากการมีส่วนร่วมของประชาชน งานวิจัยทั้งกระบวนการจึงเรียกรวมกันได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยผ่านกระบวนการวิจัย (สินธุ์, 2546 : 12 – 13. อ้างแล้ว)

ปิยะวัติ (2546 : 1) ได้เขียนในคำนำหนังสือชื่อ การท่องเที่ยวโดยชุมชนแนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ ว่า สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ริเริ่มการวิจัยเพื่อชุมชนโดยตั้งสำนักงานภาคขึ้นในปี พ.ศ.2541 เริ่มดำเนินการวิจัยเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นในหลากหลายประเด็น ทั้งนี้ สกว.ได้เริ่มโดยการวางเป้าหมายไว้ที่คนในชุมชนเข้ามาร่วมกระบวนการคิด ตั้งคำถาม วางแผน และทำวิจัยเพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบและเรียนรู้จากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) เพื่อแก้ปัญหาของตัวเองโดยมีกระบวนการทำงานอย่างเป็นเหตุเป็นผล งานวิจัยลักษณะนี้มีได้เน้นผลงานวิจัยเป็นหลักแต่พิจารณาการวิจัยเป็นกระบวนการในฐานะเครื่องมือที่จะเพิ่มพลัง (Empower) ชุมชน ให้ชุมชนได้ร่วมกันจัดการชีวิตของตัวเอง ดังนั้น ผลงานวิจัยที่สำคัญยิ่งของการทำงานแบบนี้ คือ คนและกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนเข้ามาร่วมกระบวนการวิจัย

ลี้กติกและคณะ (2544) ทำการวิจัยในหัวข้อเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอยู่รอดของชุมชนชาวม้ง บ้านคอยปุย อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย จังหวัดเชียงใหม่” คณะผู้ร่วมวิจัยหรือนักวิจัยชาวบ้านประกอบด้วย ผู้นำจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มแข่งต่างๆ กลุ่ม

ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มกรรมการโรงเรียน กลุ่มผู้อาวุโส และกลุ่มแม่บ้าน ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR)

บทเรียนที่คณะนักวิจัยและสมาชิกในชุมชนได้รับจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย คือ ทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และการหาทางในการแก้ปัญหาหรือการพัฒนา องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่เคยต่างคนต่างทำงานได้เรียนรู้ว่า ชุมชนการท่องเที่ยวจะเข้มแข็งได้นั้น ทุกองค์กรจะต้องมาร่วมมือกันทำงานในระบบเครือข่าย โดยแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละองค์กร สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการร่างระเบียบชุมชน หลักสูตรท้องถิ่นและระเบียบของแต่ละองค์กร ทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปค่อนข้างราบรื่น สมาชิกในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบต่าง ๆ จึงเป็นการง่ายในการบังคับใช้ ทำให้ชุมชนมีระเบียบมากขึ้น

จากการใช้ระเบียบชุมชนและการพัฒนาองค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ในวันปกติวันละประมาณ 400 – 700 คน ในวันหยุดและวันเทศกาลวันละประมาณ 1,500 – 2,000 คน

คณะนักวิจัย ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาชนเผ่าที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชนเผ่าม้งตั้งแต่ยุค 2,600 กว่าปีมาแล้ว ได้แก่ อาวุธชนิดต่าง ๆ พืชสมุนไพร พืชอาหารจากธรรมชาติ และผ้าใยถักของ การศึกษาเพื่อจะทำการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อไป คณะนักวิจัยและสมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และมีความตระหนักถึงคุณค่าประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในแง่ของการดำรงชีพและการใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว

ในส่วน of ชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงนั้น ชูลิทธิและคณะ (2544) ได้ทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำแม่วาง” โดยใช้หมู่บ้านโป่งสมิต เป็นพื้นที่วิจัย ผลจากการวิจัยพบว่า ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าและวัฒนธรรมของชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างลึกซึ้ง วัฒนธรรมของชนเผ่ากะเหรี่ยงมีความสัมพันธ์กับระบบดิน น้ำ ป่า ดิน น้ำ ป่า มีความสำคัญต่อชีวิต การทำลายดิน น้ำ ป่า ถือว่าเป็นการทำลายชีวิต ดังนั้น ในการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า จึงมีกฎข้อห้ามตามจารีตประเพณีและบทลงโทษผู้ฝ่าฝืน นอกจากนี้ชนเผ่ากะเหรี่ยงยังมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติว่า ผู้ที่ฝ่าฝืนกฎกติกาของชุมชนจะได้รับการลงโทษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผี เทวดา เจ้าที่ เป็นต้น

นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าของชนเผ่ากะเหรี่ยง จากผลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำแม่วาง

อย่างไรก็ตาม ชูสิทธิ์และคณะ ได้ค้นพบว่า การท่องเที่ยวได้เกิดผลกระทบต่อชาวบ้าน ทั้งในทางบวกและทางลบ ผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การผลิตซ้ำมีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมเก่า ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนรับวัฒนธรรมใหม่ โดยการเลือกสรรให้เหมาะสม ไม่ขัดแย้งกับประเพณีและคุณค่าดั้งเดิม การเรียนรู้ผ่านกระบวนการวิจัยได้สร้าง วัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และยังสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาอื่น ๆ ใน หมู่บ้านได้อีก ส่วนผลกระทบในทางลบนั้น ได้ปรากฏว่า ชาวบ้านมีการเห็นแก่เงินมากขึ้น เกิดความขัดแย้งเล็ก ๆ น้อย ๆ จากผลประโยชน์อันเกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กล่าวถึงชนเผ่าอาข่า ไกรสิทธิ์และคณะ (2546 : 103 – 109) ได้ทำการวิจัยปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม (PAR) เรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า” ที่บ้าน ห้วยขี้เหล็ก ตำบลลาววี อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย และสรุปโดย ดร.สินธุ์ สโรบล, อุดร วงษ์ทับทิม, สุภาวิณี ทรงพรวานิชย์ และเบญจวรรณ วงศ์คำ

จากการวิจัยพบว่า คณะนักวิจัยและชุมชนได้เรียนรู้เนื้อหาของพิธีกรรม ประเพณี และ ภูมิปัญญาของชนเผ่าอาข่าที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน เกี่ยวพันกับการประกอบอาชีพ การ ปกครอง สาธารณสุข ศิลปะการเล่น การอนุรักษ์ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ สามารถนำมา ใช้เป็นแนวทางในการเผยแพร่และปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างสมบูรณ์ สมาชิกในชุมชนมี ส่วนร่วมในการใช้กระบวนการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น แหล่งน้ำ เส้นทาง ฯลฯ

ปัญหาและอุปสรรคที่พบจากการวิจัยในชนเผ่าอาข่า คือ การสทงวองค์ความรู้ในเชิงพิธี กรรม ชนเผ่าอาข่าเชื่อว่า การพูดเกี่ยวกับเรื่องพิธีกรรมหากพูดไม่ถูกต้องจะถือว่าเป็นการละเมิด และอาจส่งผลไม่ดีแก่ตนเองได้ อีกประการหนึ่ง คือ ชนเผ่าอาข่าไม่มีภาษาเขียน ไม่ได้มีการ บันทึทงองค์ความรู้ไว้อย่างเป็นระบบ นักวิจัยจึงต้องใช้เวลาและใช้ความระมัดระวังในการศึกษา รวบรวมและเรียบเรียง

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) แล้วทำการวิเคราะห์ภาพรวมโดยใช้ข้อมูลจากการทำวิจัยภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์ การจัดเวที ชุมชน การทดลองจัดการท่องเที่ยวในเทศกาลปีใหม่ม้ง และการเสวนากลุ่ม นำเสนอประเด็นความเชื่อมโยงในเชิงวิชาการกับการปฏิบัติการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง โดยแบ่งเนื้อหาของการวิเคราะห์และนำเสนอในบทที่ 4 เป็น 6 หัวข้อดังต่อไปนี้ (1.1 – 1.6)

1.1 สถานภาพหรือบริบทของชุมชนชาวม้งบ้านห้วยน้ำริน

- 1) ประวัติศาสตร์ของชนเผ่าม้งโดยสังเขป
- 2) ประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน
- 3) สภาพทางภูมิศาสตร์
- 4) ประชากร
- 5) ระบบการผลิต
- 6) ภูมิทัศน์การผลิต

1.2 วิถีชีวิตโดยทั่วไปของชุมชน

- 1) รูปแบบที่อยู่อาศัย
- 2) ตระกูลและเครือญาติ
- 3) ศาสนา
- 4) ประเพณีที่สำคัญ

1.3 ชุมชนกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1.4 กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่เกิดขึ้นจากผลการวิจัย

- 1) กลุ่มศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านและบ้านพักพื้นบ้าน
- 2) กลุ่มสวนพฤกษศาสตร์ชุมชน
- 3) กลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงิน
- 4) กลุ่มหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ

1.5 รวบรวมดนตรี (แคน) เพลง นิทาน สุภาษิต และคำคม เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาสืบทอดต่อไป ตลอดจนเป็นการเผยแพร่ให้บุคคลผู้สนใจทั่วไปด้วย

1.6 การนำผลการวิจัยใช้วิจัยปฏิบัติการในประเด็นการเตรียมความพร้อม การทดลอง การจัดการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีในเทศกาลปีใหม่

การวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงขั้นตอนแรกที่ขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการกลุ่มที่มีกิจกรรมชัดเจน สร้างความเข้าใจระหว่างองค์กรเครือข่ายและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง เป็นการวางรากฐานสำหรับการต่อยอดวิจัยและพัฒนาการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริงต่อไป

2. สถานที่ดำเนินการวิจัย

หมู่บ้านห้วยน้ำริน ตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศเหนือติดกับแม่น้ำวาว และถนนสายมะนัง – สะเมิง ทิศใต้ติดกับดอยม่อนโกก อำเภอดอยหล่อ ทิศตะวันออกติดกับบ้านปางช้างเหล็ก ตำบลทุ่งปี และทิศตะวันตกติดกับบ้านกะเหรี่ยงห้วยหอย ตำบลแม่วิน

3. กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย

3.1 ทีมวิจัย ประกอบด้วย

1) นายเลิศ	ฤทธิ์เนติกุล	หัวหน้าโครงการ
2) นายท้อ	กำเนิดไพร	กรรมการหมู่บ้านห้วยน้ำริน
3) นายเพี้ยะ	ประกอบกิจดิ	กรรมการหมู่บ้านห้วยน้ำริน
4) นายนิวัฒน์	แซ่ลี	กรรมการหมู่บ้านห้วยน้ำริน
5) นายเอื้อะ	หว่าตระกูล	กรรมการหมู่บ้านห้วยน้ำริน
6) นางสุทา	ฤทธิ์เนติกุล	นักวิจัยชาวบ้าน
7) น.ส.สุภาพร	กำเนิดไพร	นักวิจัยชาวบ้าน

3.2 กลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการ ประกอบด้วย

- 1) ทีมงานวิจัย
- 2) ชาวบ้าน
- 3) หน่วยพัฒนาและสวัสดิการสังคมบนพื้นที่สูง
- 4) เครือข่ายบ้านดอยปุยและบ้านแม่สาใหม่
- 5) ปางช้างลุงแดง

3.3 องค์การสนับสนุน ประกอบด้วย

- 1) ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- 2) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค)
- 3) โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3.4 แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

1) **ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)** ศึกษาจากเอกสารของทางราชการที่เกี่ยวข้อง คือ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ และผู้ประกอบการนำเที่ยว คือ Tiger Tour และ Penguin Tour

2) **ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)** ทำการเก็บทั้งในชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง 4 ทาง คือ

- ก. การสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก
- ข. การสำรวจโดยใช้แบบสัมภาษณ์
- ค. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

ง. การจัดเวทีชุมชนและเวทีเสวนากลุ่มขนาดเล็ก และการฝึกอบรม จัดเวทีชุมชนทั้งหมู่บ้าน เพื่อเก็บข้อมูลทั่วไปแล้วออกแบบสัมภาษณ์ออกไปทำการสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยว (1 – 5 มี.ค. 46) ส่งคณะกรรมการหมู่บ้านเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ณ บ้านผานกกก อำเภอแม่ริม (7 – 15 มี.ค. 46) ส่งคณะกรรมการหมู่บ้านดูงานด้านการจัดการท่องเที่ยวบ้านคอยบู่ (10 เม.ย. 46) จัดเวทีขนาดเล็กเพื่อวิเคราะห์ผลจากการดูงาน (11 เม.ย. 46) ฝึกทักษะผลิตหัตถกรรมเครื่องเงิน (2 – 8 ส.ค. 46) ฝึกทักษะฝีมือการหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ (2 – 8 ส.ค. 46) ศึกษาธรรมชาติสวนพฤกษศาสตร์ชุมชน (11 – 14 ส.ค. 46) เวทีกลุ่มศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านและบ้านพักพื้นบ้าน (8 – 12 ก.ย. 46) ส่งนายเพ็ชะ ประกอบกิจจิตเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรมัคคุเทศก์ท้องถิ่น (1 – 10 มี.ย. 46) ศึกษาโน้ตแคนประยุกต์ที่อำเภอเขาค้อ (12 – 14 ก.ค. 46) ศึกษานิทาน บทเพลง สุภาษิต คำคม และกรณีความขัดแย้งระหว่างชุมชนปลายน้ำกับปางช้างตลอดโครงการ

หลังจากนั้นได้มีการเยี่ยมชมพื้นที่วิจัย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทีมวิจัยและชาวบ้าน พัฒนากลุ่มต่าง ๆ เพิ่มเติม พัฒนาชุมชนโดยทั่วไป เพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นเจ้าภาพจัดงานปีใหม่ม้ง ในวันที่ 24 ธันวาคม 2546 โดยมีสมาชิกหมู่บ้านเครือข่ายจาก 4 หมู่บ้าน

และหมู่บ้านสมทบ 2 หมู่บ้าน นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน และเจ้าหน้าที่เข้าร่วมงานประมาณ 700 คน (อ่านรายละเอียดจากผลการวิจัยในบทที่ 4) การจัดงานปีใหม่นี้เป็นการนำผลจากการวิจัยไปใช้จัดการการท่องเที่ยวนาร่องด้วย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ การวิเคราะห์โดยการคำนวณอย่างง่าย และนำเสนอในรูปแบบค่าเฉลี่ย ($\text{Mean} - \bar{x}$) และร้อยละ (Percentage)

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำข้อมูลจากการทำวิจัยภาคสนาม ได้แก่ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก การสำรวจโดยใช้แบบสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การจัดเวทีชุมชนและการเสวนากลุ่มขนาดเล็ก มาทำการวิเคราะห์โดยใช้หลักปรัชญา ทฤษฎีและแนวคิดทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์และประวัติศาสตร์ นำเสนอในรูปแบบพรรณเชิงวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

1. สถานภาพหรือบริบทของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

1.1 ประวัติศาสตร์ของชนเผ่าม้งโดยสังเขป

ประวัติศาสตร์การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวัฒนธรรมเฉพาะของชนเผ่าเหล่านั้น ๆ การที่ชนเผ่าใดเผ่าหนึ่งสามารถดำรงเอกลักษณ์ของตนเองมาเป็นเวลานานนับพันนับหมื่นปี ทั้ง ๆ ที่ไม่มีอักษรบันทึกไว้นั้น น่าจะมีสิ่งยึดเหนี่ยวบางอย่างมีสืบทอดต่อกันมาอย่างแนบแน่น

คนเผ่าคนแก่ชาวม้งที่ได้เดินทางไปประเทศจีนพบว่ามีชนเผ่าม้งกลุ่มย่อยหลายกลุ่มที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาเข้าใจกันได้ แต่สามารถสื่อสารกันได้ด้วยการเป่าแคน การมีตระกูล (แซ่) มานานนับพันนับหมื่นปีเป็นข้อกำหนด ข้อห้าม (Taboo) และข้อนิยม (Preference) โดยไม่จำเป็นต้องให้รัฐออกกฎหมายมาบังคับใช้ให้เป็นข้อถกเถียงกัน และอาจก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดในสังคม ผู้วิจัยจึงขอเสนอประวัติศาสตร์ของชนเผ่าม้งโดยการรวบรวมจากตำนาน นิทาน เอกสาร เท่าที่จะค้นหามาปะติดปะต่อได้ โดยคาดว่าจะประ โยชน์ต่ออนุชนรุ่นหลัง และเป็นประโยชน์ต่อมัคคุเทศก์ในการสรุปเล่าเรื่องให้แก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือนได้

1) ประวัติศาสตร์ชนเผ่าม้งจากตำนาน

ตามตำนานชนเผ่าม้งกล่าวว่า ถิ่นกำเนิดของชาวม้งมีน้ำแข็งปกคลุมเกือบตลอดปี มีกลางวันยาวนานถึง 6 เดือน และกลางคืนยาวนานถึง 6 เดือนเช่นกัน ในช่วงระยะเวลาอันยาวนานของกลางวัน ชาวม้งจะต้องเตรียมอาหารใส่ถังฉางให้เพียงพอต่อการบริโภคตลอดระยะเวลา กลางคืนที่ยาวนานถึง 6 เดือนด้วย

ความทุกข์ยากจากสภาพภูมิอากาศเช่นนี้ทำให้ชาวม้งตัดสินใจอพยพผ่านภูเขาน้ำแข็งอันหนาวเหน็บลงสู่ได้ ในระหว่างเดินทางชาวม้งใช้ผ้าชุบไขหรือขี้ผึ้งเพื่อจุดเป็นเชื้อเพลิงในการให้ความอบอุ่นและแสงสว่าง การเดินทางอันยาวนานผ่านภูเขาน้ำแข็งในครั้งนั้นมีคนเสียชีวิตระหว่างทางเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเด็กและคนชรา ในที่สุดก็มาถึงที่ราบลุ่มที่เต็มไปด้วยป่ากล้วย และนกนานาชนิด ชาวม้งเรียกว่า “Tiaj Tsawb Tiaj Nquab” แปลว่า “ทุ่งกล้วยและนกเขา” ที่นี่เป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินชีวิตในฐานะนักเกษตรกรรม

ตามตำนานของชาวม้งไม่ได้กล่าวถึงชาวม้งเมื่ออยู่ที่ภูเขาน้ำแข็งว่าดำรงชีพในฐานะนักล่า (Hunter) หรือนักเกษตรกรรม (Planting and Raising) แต่กล่าวถึงชาวม้งที่ทุ่งก๊วยและนเขาว่ารู้จักปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ (Planting and Raising) การดำรงชีวิตในฐานะนักเกษตรกรรมของชาวม้งนั้นมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับธรรมชาติ นับตั้งแต่ชีวิตประจำวัน ฤดูกาลและระหว่างปี กล่าวคือ เสียงร้องของสัตว์จำพวกนกและแมลงจะเป็นตัวเตือนให้ชาวม้งปฏิบัติภารกิจระหว่างคืน-วัน-ฤดูกาล จนกระทั่งระหว่างปี นอกจากนี้เสียงร้องของสัตว์ป่าจำพวกเหยี่ยว นกฮูก ไก่ป่า และ ฯลฯ ยังเป็นตัวกำหนดหรือทำนายเหตุการณ์ในอนาคตด้วย

2) ประวัติศาสตร์ชนเผ่าม้งที่พบจากเอกสาร

ก. ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับประวัติชนเผ่าม้งจากขั้วโลกเหนือ

ย้อนกลับไปสู่ดินแดนแห่งพระอาทิตย์เที่ยงคืนทางขั้วโลกเหนือ Mukt (1997:14) รายงานว่า ได้มีการค้นพบ หลักฐานทางโบราณคดีรอบ ๆ ฝั่งมหาสมุทรอาร์กติกของชนเผ่า Sami (คนจีนโบราณเรียกชาวม้งว่า Samiao) จากการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์พบว่า ชาว Sami ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนเหนือของประเทศนอร์เวย์ เมื่อประมาณ 12,000 ปีมาแล้ว ในกาลเวลาต่อมาเมื่อน้ำแข็งจากใจกลางแผ่นดินละลายแล้ว ชาว Sami จึงได้อพยพเข้าสู่มายังแผ่นดินของประเทศนอร์เวย์และประเทศฟินแลนด์ เมื่อราว 9,000 ปีมาแล้ว ความอบอุ่นบนแผ่นดินเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แผ่นดินจึงเปลี่ยนจากการปกคลุมด้วยน้ำแข็งมาปกคลุมด้วยป่าสน alder และ birch ชาว Sami ในยุคนี้ยังชีพด้วยการล่าสัตว์ป่า ทำการประมง และเก็บของป่า

ในปัจจุบันนี้ชาว Sami เรียกดินแดนที่พวกเขาอาศัยอยู่ว่า Sapmi หรือที่คนทั่วไปเรียกว่า Lapland มีประชากรกระจายอยู่ในดินแดน 4 ประเทศ ดังนี้

- ประเทศสวีเดน ประมาณ 20,000 คน
- ประเทศนอร์เวย์ ประมาณ 40,000 คน
- ประเทศฟินแลนด์ ประมาณ 6,000 คน
- ประเทศรัสเซีย ประมาณ 2,000 คน
- รวมประมาณ 68,000 – 100,000 คน

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับชนเผ่า Sami วัฒนธรรมการแต่งกาย (ดูภาพที่ 3, 4, 5, 6 ในภาคผนวก) พิธีกรรมบางอย่าง เช่น การฝังศพ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความคล้ายคลึงกับชนเผ่าม้ง ประกอบกับชื่อที่พวกเขาเรียกตัวเองว่า Sami คล้ายกับชื่อที่ชาวจีนโบราณเรียกชนเผ่าม้งว่า Samiao ประกอบกับตำนานเล่าขานถึงดินแดนถิ่นกำเนิดของชนเผ่าม้งเป็นภูเขา

น้ำแข็งซึ่งอยู่ทางเหนืออันไกลโพ้น ชนเผ่า Sami และชนเผ่า Samiao (ม้ง) จึงน่าจะมืบรรพบุรุษร่วมกัน ข้อสันนิษฐานนี้ตรงกับข้อเขียนของ Hlomquist (2000)

กลุ่มที่เป็นชาวม้งน่าจะอพยพผ่านภูเขาหิมาละ มุ่งสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ (ดูภาพที่ 1 ในภาคผนวก) โดยใช้ระยะเวลาดังนี้

จากขั้วโลกเหนือถึงประเทศจีน ประมาณ 6,000 ปี

จากประเทศจีนถึงประเทศไทย ประมาณ 3,000 ปี

รวมเวลาที่เริ่มอพยพจากชายฝั่งทะเลอาร์กติกผ่านใจกลางยุโรปเหนือจนถึงประเทศไทยน่าจะอยู่ในระยะเวลาประมาณ 9,000 – 12,000 ปี

ข. ประวัติชนเผ่าม้งจากประเทศจีน

Enwall (1992) รายงานว่าในตอนต้นราชวงศ์ซิง คือราว 221 ปีก่อนพุทธศักราช หรือเมื่อประมาณ 2765 ปีมาแล้ว คนจีนเรียกชาวม้งว่า “Samiao” และบางครั้งก็เรียกว่า “Miao” ซึ่งชาวจีนให้ความหมายว่า คนป่าหรืออนารยะชน Enwall รายงานเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันชนเผ่าม้งอาจถูกเรียกได้ใน 4 ชื่อ หรือ 4 กลุ่ม คือ Meo, Hmong, A-Hmao และ Hmu จาก 4 กลุ่มใหญ่นี้ยังแยกออกตามภาษาพูดได้เป็น 24 กลุ่มย่อย มีประชากรทั่วโลกดังนี้

- ประเทศจีน ประมาณ 7,600,000 คน
- ประเทศลาว ประมาณ 200,000 คน
- ประเทศเวียดนาม ประมาณ 550,000 คน
- ประเทศไทย ประมาณ 100,000 คน
- ประเทศเมียนมา ประมาณ 10,000 คน
- ประเทศสหรัฐอเมริกา รวมทั้งประเทศอื่น ๆ ประมาณ 120,000 คน
- รวมประชากรทั่วโลก ประมาณ 9,000,000 คน

Mottin (1980). ได้เขียนถึงประวัติศาสตร์ของชนเผ่าม้งว่า ก่อนที่ชนเผ่าม้งจะเข้าสู่ประเทศจีนนั้น พวกเขาอาศัยอยู่ในดินแดนที่ปกคลุมด้วยหิมะและน้ำแข็ง มีกลางวันยาวถึง 6 เดือน และกลางคืนยาวนานถึง 6 เดือนเช่นกัน ดินไม่มีขนาดเล็กและมีน้อยมาก ชนเผ่าม้งใช้ขนสัตว์ถักทอเป็นเสื้อผ้า (หน้า 15)

สิ่งที่แน่นอนที่สุดคือ ชนเผ่าม้งอาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินจีนมาก่อนคนจีน Mottin (หน้า 16) เขียนไว้ดังนี้

“Of their pre-history only one thing is certain, that is that the Miao were in China before the Chinese, for it is the latter themselves who indicate the presence of the Miao in the land, which they, the Chinese, were gradually infiltrating, and which was to become their own country.”

ตามประวัติศาสตร์จีนบันทึกไว้ว่าชนเผ่าม้งเริ่มอพยพจากที่ราบลุ่มหยางเจม่งสู่ทิศตะวันตก ซึ่งเป็นภูเขาอันสลับซับซ้อนของมณฑลไกวโจ ซุนาน กวางสี ยูนาน และเสฉวน จากนั้นจึงมุ่งหน้าลงสู่ทางทิศใต้ผ่านมณฑลยูนาน มณฑลกวางสี ผ่านเทือกเขาอันสลับซับซ้อนของประเทศเวียดนาม ประเทศลาว และสู่ประเทศไทยในที่สุด (ดูภาพที่ 2 ในภาคผนวก)

ก. ชื่อ “แม้ว” หรือ “ม้ง” ?

ชื่อเรียกชนเผ่าม้ง ได้กลายเป็นเรื่องการเมืองมาแล้วในยุคสงครามเย็น ความรู้สึกของชาวม้งเอง คำว่า “แม้ว” ถือเป็นคำไม่สุภาพหรือไม่ให้เกียรติ ในช่วงสงครามแย่งชิงประชาชนบนภูเขาระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายประชาธิปไตยราว ๆ ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา ต่างฝ่ายต่างพยายามใช้คำว่า “ม้ง” เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

ในประเทศลาวเมื่อรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในยุคประธานาธิบดีเคนเนดี ต้องการจัดตั้งหน่วยรบพิเศษเพื่อต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในประเทศลาว กลุ่มชาวม้งได้ถูกคัดเลือกให้ปฏิบัติภารกิจนี้เมื่อปี 1961 อเมริกันเห็นว่าชาวม้งเป็นชนเผ่าที่มีความสามารถในการรบแบบกองโจร และเคยผ่านการรบอย่างกล้าหาญมาแล้วในสงครามเวียดนามในเวียดนาม (Mottin, 1980:50 อ้างแล้ว) นายพลวังเปา ผู้นำทางทหารของชาวม้ง ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพภาคที่ 2 ของราชอาณาจักรลาว ควบคุมพื้นที่จังหวัดเชียงขวางและซำเหนือ นายพลวังเปาได้เลือกยุทธภูมิสำหรับเป็นกองบัญชาการกองทัพอากาศที่ 2 ที่เมืองล่องแจ้งและเมืองซำทอง

จากการที่กองทัพอากาศที่ 2 ของนายพลวังเปา ได้รับการสนับสนุนยุทธปัจจัยอย่างเต็มที่จาก C.I.A. ของอเมริกา ทหารของวังเปาได้รับเงินเดือนมากถึง 6 เท่าของทหารลาวทั่วไป ทหารลาวซึ่งมีเป็นจำนวนมากกว่า ได้แสดงอาการถูกเหยียดหยามชาวม้งอย่างเปิดเผย คำที่คนลาวเรียกว่า “แม้ว” จึงกลายเป็นความรู้สึกเป็นลบอย่างลึก ๆ การต่อสู้ให้ใช้คำว่า “ม้ง” จึงเป็นไปอย่างค่อนแคะทั้งจากนักการทหารชาวม้ง นักการเมืองและนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศส เช่น ดร.ยังดาว

สำหรับประเทศไทย การแย่งชิงประชาชนระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) และรัฐบาลไทยได้เป็นไปอย่างเข้มข้น สถาบันวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ใช้คำว่า “ม้ง” ขณะที่สื่อหนังสือพิมพ์และสื่อของฝ่ายรัฐบาลใช้

คำว่า “แม้ว” ชาวเมืองโดยทั่วไปมีความรู้สึกที่คำว่า “แม้ว” เป็นคำที่มีความหมายไม่สุจริตนัก แต่ก็รู้ว่าหมายถึงอะไร กาลเวลาต่อมารัฐบาลได้ค่อย ๆ เปลี่ยนมาใช้คำว่า “ม้ง” และในที่สุดกรมการปกครองได้มีคำสั่งอย่างเป็นทางการให้ใช้คำว่า “ม้ง”

ย้อนกลับไปศึกษาที่มาของชื่อชนเผ่าม้งว่ามีความเป็นมาอย่างไร Mottin (1980:3 อ้างแล้ว) ได้อธิบายว่า คำว่า “Meo” หรือ “แม้ว” นั้นใช้กันมานานแล้วในภาษาไทย ภาษาลาว ภาษาเวียดนาม ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส สำหรับในประเทศจีนนั้นใช้คำว่า “Miao” หรือ “เหมียว” อย่างเป็นทางการ ในภาษาจีนเขียนว่า “苗” หมายถึง “ต้นหญ้า” “𪎭” ที่ขึ้นอยู่บน “ทุ่งนา” “田” ซึ่งน่าจะสื่อความหมายได้ว่า “พรรณพืช” (Growing Shoots or Green Harvest)

คนม้งในประเทศเวียดนาม ประเทศลาว และประเทศไทย เรียกพวกเขาเองว่า “ม้ง” “Hmong” และพึงพอใจอยากให้คนอื่น ๆ เรียกชื่อนี้ด้วย ชื่อนี้อาจไม่ใช่ชื่อที่ใช้เรียกชนกลุ่ม Miao ทั้งหมด คำอธิบายนี้สอดคล้องกับคำอธิบายของ Enwall (1992 อ้างแล้ว) ที่ว่าชนกลุ่มนี้มี 4 กลุ่มย่อย คือ Meo, Hmong, A-Hmao (อาจจะเป็นคำเดียวกับ Miao – ผู้เขียน) และ Hmu.

เราจึงอาจจะสรุปได้ว่า กลุ่มย่อยที่อพยพลงมาอยู่ที่ประเทศเวียดนาม ประเทศลาว และประเทศไทย และประเทศเมียนมา ซึ่งสามารถสื่อภาษาเข้าใจกันได้คือชนกลุ่ม “Hmong” “ม้ง” ดังนั้น ใช้คำว่า “Hmong” “ม้ง” จึงน่าจะถูกต้องและเป็นที่ยอมรับ

1.2 ประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

ชนเผ่าม้งมักตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตป่าดิบเขา ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 – 1,400 เมตร (ยศ, 2544 : 25) พื้นที่ความสูงระดับนี้มีความเหมาะสมต่อการปลูกฝิ่น ชนเผ่าม้งจึงถูกจัดว่าเป็นหนึ่งในหลายกลุ่มชนที่ปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ ปัญหาเชิงพื้นที่และปัญหาเชิงนโยบายเกี่ยวกับการปลูกฝิ่น ทำให้ชนเผ่าม้งต้องอพยพและหาทางเลือกสุดท้ายในการอพยพไปหาที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ ในราวปี 2515 - 2520 ซึ่งจะกล่าวต่อไปในตอนท้ายของหัวข้อนี้

จอห์น โอโดเชา (2544 : 35) พ่อเผ่าชาวกะเหรี่ยงที่เป็นทั้งนักอนุรักษ์ นักต่อสู้เพื่อสิทธิชุมชนและนักประชาธิปไตยชาวบ้าน ได้กล่าวในการอภิปรายเรื่อง “การฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ : ยุทธศาสตร์ใหม่ของการฟื้นฟูชาติ” ด้วยข้อความที่น่าสนใจตอนหนึ่งว่า

“.....สำหรับเรื่องที่แม้วงั้นมันเกิดขึ้นมานานตั้งแต่สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม แล้วเพราะสมัยนั้นสามารถปลูกฝิ่นได้อย่างถูกกฎหมาย ดังนั้นคนแถวสันป่าตองและจอมทองจึงขึ้นไปปลูกฝิ่นบนดอยเต็มไปหมด ส่วนชาวกะเหรี่ยงก็ทำไร่หมุนเวียน แต่เมื่อป่าเริ่มหมดกลับ บอกว่าชาวเขาเป็นคนทำลายป่า บอกว่าพวกนี้ทำลายป่าและ

ปลูกฝิ่น อีกทั้งในหลักสูตรการศึกษาก็ยังระบุว่าชาวเขาเป็นคนทำลายป่ามาตลอด ทั้งที่ต้นเหตุการปลูกฝิ่นมาจากประเทศอังกฤษ ที่นำเข้ามาทางประเทศจีน แล้วเข้ามาประเทศไทย ประกอบกับสมัยจอมพล ป. สามารถปลูกฝิ่นได้อย่างถูกกฎหมายด้วย จึงเป็นต้นเหตุที่ป่าถูกทำลายเหมือนกัน ผมเปิดแผนที่ทั้งกรุงเทพฯ ภาคใต้และภาคอีสานดูพบว่า พื้นที่ดังกล่าวไม่มีชาวเขาอยู่ป่า ก็หมดเหมือนกัน แต่ทำไมไทยแต่ชาวเขา”

ฝิ่นที่ปลูกเพื่อการค้าไม่ใช่พืชดั้งเดิมของชาวเขา ในยุคเริ่มต้นของการปลูกฝิ่น ชาวเขานิยมปลูกฝิ่นอยู่ 2 พันธุ์ คือ พันธุ์ดอกสีขาวและพันธุ์ดอกสีม่วง ซึ่งมีคุณภาพสูงในทางเป็นยารักษาโรค เมื่อรัฐบาลไทยส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกฝิ่น โดยรัฐบาลซื้อฝิ่นจากชาวเขาพร้อมทั้งเก็บภาษีฝิ่นด้วย ชาวเขาจึงได้รับฝิ่นพันธุ์ใหม่ ดอกกลาย ม่วง-ขาว ซึ่งให้ผลผลิตสูงจากพ่อค้าชาวพม่า (Geddes, 1976 : 161)

อรรถ (2523, 160) กล่าวว่า ได้มีหลักฐานเกี่ยวกับฝิ่นปรากฏครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยา ในการตรากฎหมายลักษณะโจร ปี พ.ศ. 1903 ห้ามค้าและสูบฝิ่นโดยกำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนไว้ชัดเจน ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้ทรงพิจารณาเห็นว่า มาตรการตามกฎหมายตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาไม่ได้ผลมากนัก จึงทรงเปลี่ยนนโยบายใหม่โดยอนุญาตเฉพาะคนจีนค้าและสูบฝิ่นได้เท่านั้น ทั้งนี้ผู้ค้าและสูบฝิ่นจะต้องเสียภาษีให้แก่รัฐ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง ไทยได้ทำสนธิสัญญาทางการค้ากับอังกฤษ ที่เรียกว่า “สนธิสัญญาเบาริง” รายละเอียดของสนธิสัญญา ข้อ 8. ก. ระบุว่า “ถ้าคนในบังคับของอังกฤษนำฝิ่นเข้ามาในประเทศไทย ไม่ต้องเสียภาษีขาเข้า และต้องขายฝิ่นให้แก่เจ้าภาษีเท่านั้น หากเจ้าภาษีไม่ซื้อก็สามารถนำออกไปได้โดยไม่ต้องเสียภาษีขาออกเช่นกัน” จะเห็นว่าฝ่ายไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบจากสนธิสัญญานี้ ทำให้กิจการค้าฝิ่นและสูบฝิ่นในประเทศไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการตั้ง “โรงสูบฝิ่น” เป็นเหตุให้คนไทยติดฝิ่นอย่างแพร่หลาย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2535 : 135-136)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีการตราพระราชบัญญัติฝิ่น พ.ศ. 2434 ห้ามการค้าและสูบฝิ่นโดยเด็ดขาด อย่างไรก็ตามยังคงมีการลักลอบค้าและสูบฝิ่นอยู่ทั่วไป

จนกระทั่งรัฐบาลไทยในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้อนุญาตให้มีการปลูกฝิ่นอย่างเสรีอีกครั้งหนึ่ง (ตามคำบอกเล่าของผู้อาวุโสชาวม้ง – ไทหิเล และผู้อาวุโสชาวกะเหรี่ยง –

จนนิ โอโคโนะ) จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2501 จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ออกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2501 ให้เลิกค้าและสูบฝิ่นโดยเด็ดขาด พร้อมกับมีการเผาทำลาย เครื่องอุปโภคบริโภคการสูบฝิ่นและฝิ่นที่ท้องสนามหลวง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวไม่อาจแก้ปัญหาได้ ยังคงมีการลักลอบปลูกฝิ่น ทั่วไปตามภูเขาและตามแนวชายแดน ตลอดจนมีการนำฝิ่นเข้ามาจากประเทศใกล้เคียงด้วย ปัญหาที่ ร้ายแรงยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ฝิ่นได้ถูกสกัดและสังเคราะห์ให้เป็นยาเสพติดที่ร้ายแรงมากขึ้นอีก ได้แก่ เฮโรอีน มอร์ฟีน และโคคีน เป็นต้น

รัฐบาลในยุคต่อ ๆ มา ได้ดำเนินการกดขี่และพัฒนาการเกษตรทดแทนการปลูกฝิ่น อย่างต่อเนื่อง ชุมชนชาวม้งที่อยู่ในเขตอำเภอจอมทอง อำเภอสันป่าตอง (แม่วาง) และอำเภอแม่แจ่ม ต่างก็ได้รับผลกระทบอย่างแรงจากนโยบายของรัฐบาลใน 2 ประการ คือ (1) ปัญหาเชิงพื้นที่ การหันจากการปลูกฝิ่นมาปลูกพืชเศรษฐกิจจะต้องใช้พื้นที่มาก การคมนาคมไม่สะดวก ไม่สามารถ ขนส่งผลผลิตได้ (2) ปัญหาเชิงนโยบาย การลักลอบปลูกฝิ่นเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ถึงแม้ ชาวม้งส่วนใหญ่จะหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น กระเทียม ปลี มะม่วง และไม้ผลเมืองหนาว แทนการปลูกฝิ่น พืชดังกล่าวต้องใช้พื้นที่มากจนเป็นสาเหตุให้มีการบุกรุกทำลายป่ามากขึ้น การขยายตัวอย่างรวดเร็วของประชากรก็ยิ่งทำให้ปัญหาดังกล่าวเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

กลุ่มผู้นำชาวม้งต่างก็ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทางตันที่ไม่อาจจะฝ่า ไปได้ จึงพากันออกค้นหาพื้นที่ที่เป็นที่ราบ เพื่อตั้งถิ่นฐานใหม่ เมื่อราวปี 2518-2520 (ผู้เขียนได้มี ส่วนร่วมในการค้นหาพื้นที่ในครั้งนั้นด้วย คือ เขตตำบลบ้านกาด อำเภอสันป่าตองขณะนั้น เขตตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว ซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านห้วยลึกในปัจจุบัน) โดยฝิ่นจะได้อยู่ อาศัยและทำมาหากินบนแผ่นดินที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ด้วยทุ่งนา แหล่งน้ำ และทางลาดยาง

ในที่สุดกลุ่มชาวม้งได้รับที่ดินจัดสรรจากรัฐ 2 ที่คือ กลุ่มม้งคำ ที่มาจากบ้านแม่โถ อำเภอฮอด และบ้านสันป่าเกี๊ยะ อำเภอเชียงดาว ได้รับการจัดสรรให้ตั้งหมู่บ้านที่บ้านห้วยลึก ตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มม้งชาวม้งที่มาจากอำเภอจอมทอง อำเภอสันป่าตอง (แม่วาง) และอำเภอแม่แจ่ม ได้รับการจัดสรรให้ตั้งหมู่บ้านที่บ้านห้วยเนียม ตำบลคอนเปา อำเภอ แม่วาง

เนื่องจากพื้นที่ที่บ้านห้วยเนียมแห้งแล้ง ไม่มีน้ำใช้สำหรับการบริโภคและการเกษตร มีปัญหาเกี่ยวกับการปรับตัวของผู้คนที่เคยอยู่ในพื้นที่สูง ภูเขาเย็น เมื่อมาอยู่ในอากาศร้อน ไม่มีน้ำ อุปโภคบริโภค พื้นดินเป็นลูกกรัง ไม่สามารถเพาะปลูกได้ มีการเจ็บป่วยมาก เช่น เป็นไข้ ท้องร่วง

ในปี พ.ศ. 2525 ชาวเมืองจำนวน 4 ครอบครัว นำโดย นายท้อ กำเนิดไพร นายเอื้อะ หัวตระกูล นายเพี้ยะ ประกอบกิจดี และนายนิวัติ แซ่ลี จึงได้ออกแสวงหาพื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เรียบริมแม่น้ำแม่ว้าง เป็นพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายมาก่อนโดยบริษัทที่รับสัมปทานทำไม้เหมาะแก่การปลูกพืชไร่และไม่ผล

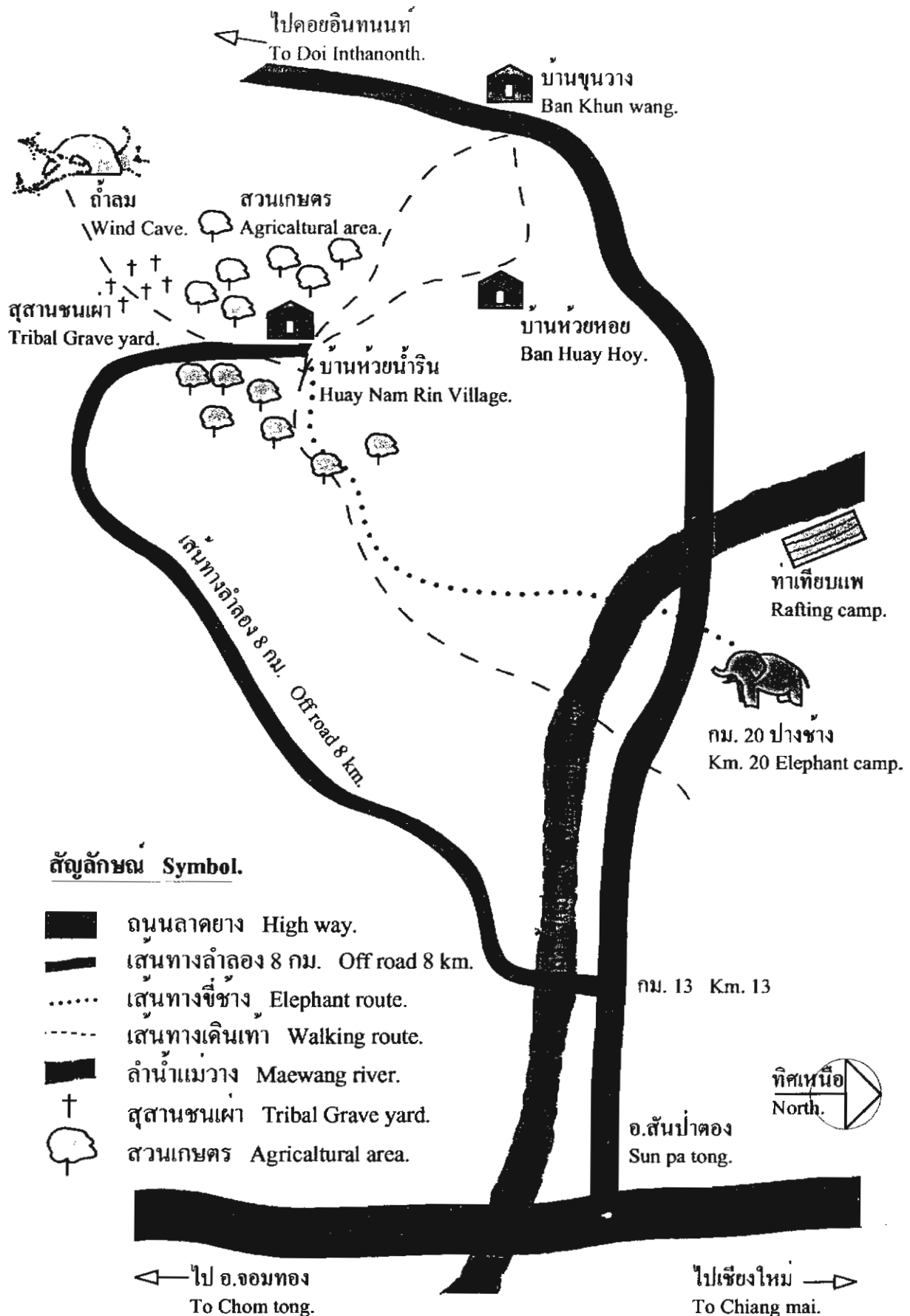
วิวัฒนาการการบุกเบิกพื้นที่ทำกินเริ่มจากการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่ว ฯลฯ มาสู่การทำสวนลำไย สวนลิ้นจี่ และก่อตั้งเป็นชุมชนขนาดเล็ก เรียกว่า “บ้านห้วยน้ำริน” ตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ในเวลาต่อมาได้มีญาติของทั้ง 4 ครอบครัวดังกล่าวทยอยกันอพยพมาเพิ่ม

1.3 ภูมิศาสตร์ของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

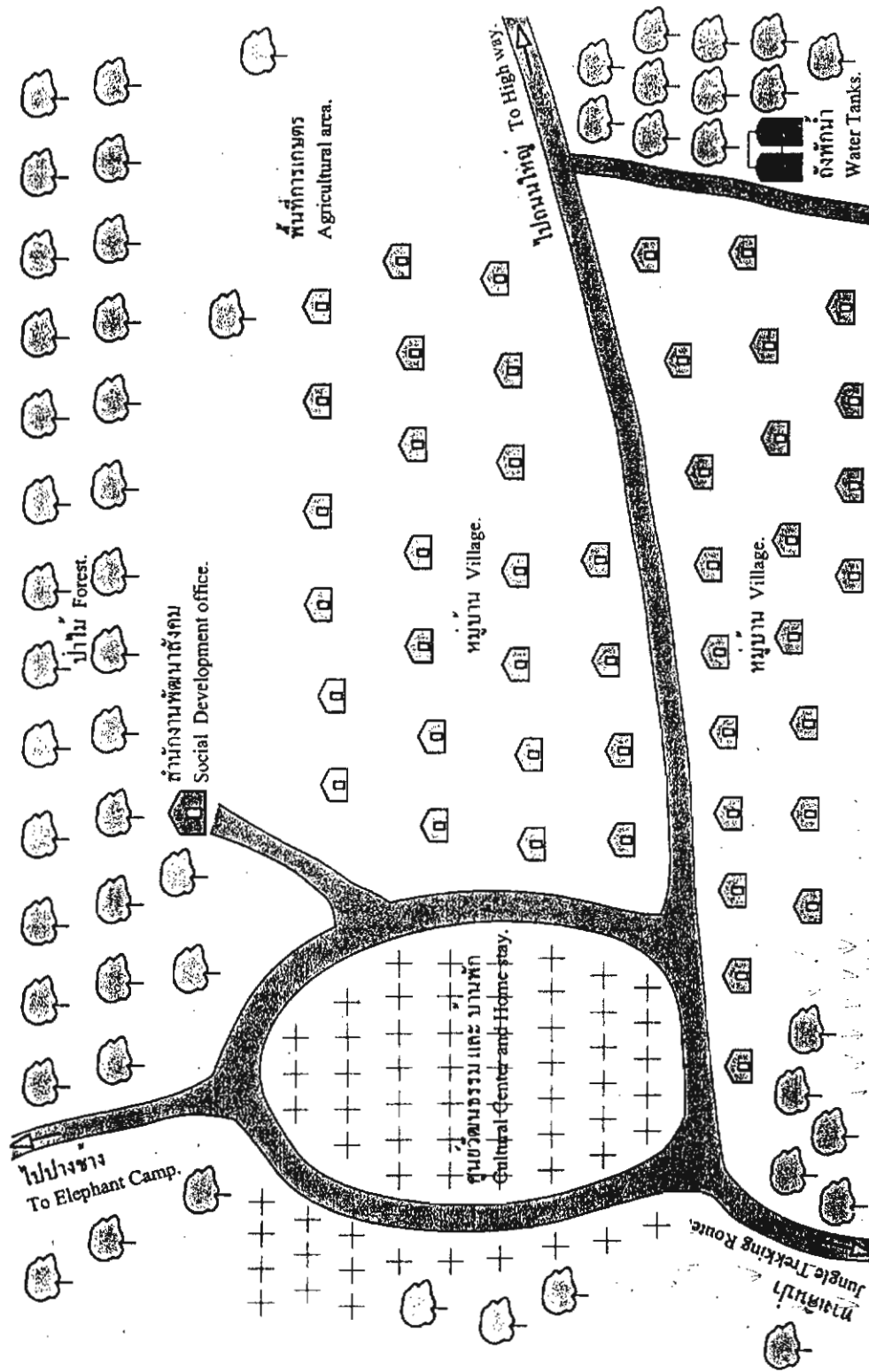
บริเวณที่ตั้งของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน สูงจากระดับน้ำทะเล 660 เมตร ตั้งอยู่ที่พิกัด 700578 (จากแผนที่ทหารระวาง 4746 III) เป็นพื้นที่ราบขั้นบันไดตามไหล่เขา มีความลาดชันไม่เกิน 15% ชุมชนเป็นสวนผลไม้และพืชไร่ชนิดต่าง ๆ ชายขอบพื้นที่ทำการเกษตรเป็นป่าเบญจพรรณที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความลาดชันประมาณ 30-35% มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับแม่น้ำว้างและถนนสายสันป่าตอง – สะเมิง
ทิศใต้	ติดต่อกับคอกม่อนโกก เขตอำเภอดอยหล่อ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่บ้านปางขี้เหล็ก ตำบลทุ่งปี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับหมู่บ้านกะเหรี่ยงห้วยหอย ตำบลแม่วิน

(ดูแผนภาพที่ 7, 8, 9)

แผนที่ 7 แผนที่ไปหมู่บ้านห้วยน้ำริน
Map of Huay Nam Rin Village.

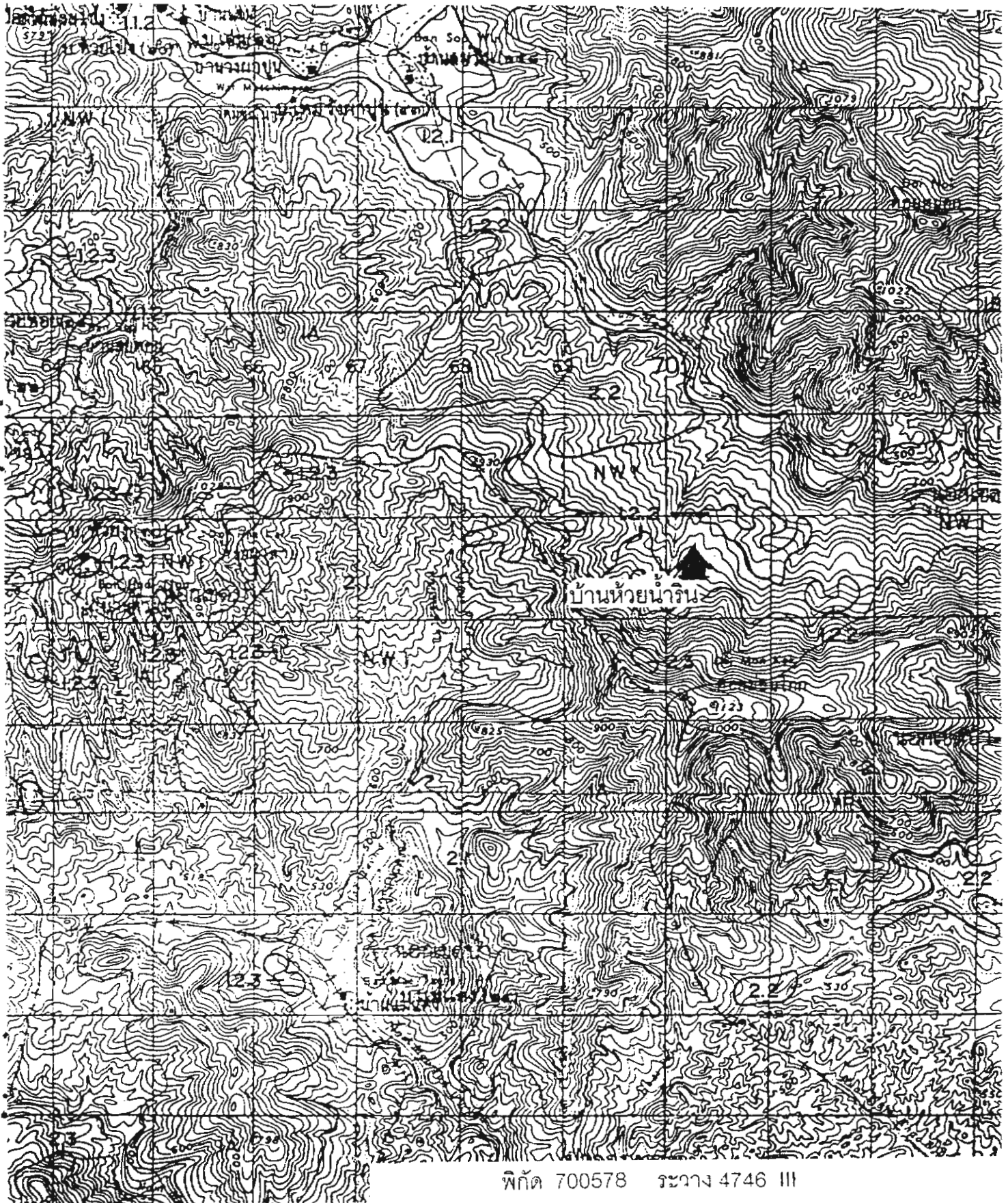

สัญลักษณ์ Symbol

- เส้นทางลัดของ Route.
- บ้าน House.
- ป่าไม้ Forest.
- ศูนย์วัฒนธรรมและบ้านพัก Cultural Center and Home stay.
- พื้นที่การเกษตร Agricultural area.

แผนที่ 8 แผนที่หมู่บ้านห้วยนริน
Map of Huay Nam Rin Village.

แผนภาพที่ 9 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านห้วยน้ำริน

1.4 ประชากรของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

ประชากรบ้านห้วยน้ำรินประกอบด้วย 2 ชนเผ่าคือ เผ่าม้งและเผ่ากะเหรี่ยง ดังแสดงได้ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรบ้านห้วยน้ำริน แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวนประชากร	จำนวนครัวเรือน
ม้ง	146	26
กะเหรี่ยง	12	3
รวม	158	29

จำนวนประชากรบ้านห้วยน้ำรินประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จำนวน 26 ครัวเรือน 146 คน และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง จำนวน 3 ครัวเรือน 12 คน

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนประชากรบ้านห้วยน้ำริน แยกตามตระกูลต่างๆ

ตระกูล	จำนวนประชากร
แซ่ย่าง	70
แซ่โซ้ง	40
แซ่ลี	15
แซ่วะ	19
ลือมะ	2
กะเหรี่ยง	12
รวม	158

จำนวนประชากรแยกตามตระกูลต่างๆ ได้ดังนี้ คือ แซ่ย่าง 70 คน แซ่โซ้ง 40 คน แซ่ลี 15 คน แซ่วะ 19 คน ลือมะ 2 คน และกะเหรี่ยง 12 คน

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนประชากรบ้านห้วยน้ำริน แยกตามศาสนา

ศาสนา \ ประชากร	วิญญานบรรพบุรุษ (พุทธ)	คริสต์	รวม
จำนวนครัวเรือน	15	14	29
จำนวนประชากร	80	78	158

จำนวนประชากรบ้านห้วยน้ำรินแยกตามการนับถือศาสนาได้ดังนี้ นับถือวิญญานบรรพบุรุษ (พุทธ) จำนวน 15 ครัวเรือน 80 คน นับถือศาสนาคริสต์ จำนวน 14 ครัวเรือน 78 คน

1.5 การศึกษาของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

บ้านห้วยน้ำรินไม่มีโรงเรียนทั้งระดับเด็กก่อนวัยเรียนและโรงเรียนชั้นประถม สำหรับการศึกษานอกระบบนั้น ในปี 2543 ได้มีครูอาสาสมัครจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเข้าไปเปิดทำการสอนการศึกษาผู้ใหญ่ระยะหนึ่ง และได้เลิกกันไป ในปัจจุบันบุคคลในชุมชนบ้านห้วยน้ำรินมีการศึกษาดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนผู้ที่ได้รับการศึกษาของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)
กำลังศึกษาระดับเด็กก่อนวัยเรียน	10
กำลังเรียนชั้นประถมศึกษา	32
จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	3
จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	2
กำลังเรียนชั้นอาชีวศึกษา	2
อ่านออกเขียนได้จากการศึกษานอกโรงเรียน	10
รวม	59

บุคคลในชุมชนบ้านห้วยน้ำรินมีการศึกษาดังนี้ กำลังศึกษาระดับเด็กก่อนวัยเรียนหรือชั้นอนุบาล จำนวน 10 คน กำลังเรียนชั้นประถมศึกษา จำนวน 32 คน เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 3 คน เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 2 คน และกำลังเรียนชั้นอาชีวศึกษา จำนวน 2 คน สำหรับผู้ที่สามารถอ่านออกเขียนได้พอสมควรจากการศึกษานอกโรงเรียนมีจำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 59 คน นอกนั้นไม่ได้เรียนหนังสือ

1.6 ระบบการผลิตของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

การรายงานหรือการนำเสนอระบบการผลิตของชุมชนบ้านห้วยน้ำรินนี้จะมีการเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากร โดยภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชนเผ่าม้ง โดยจะเลือกนำเสนอระบบการผลิตเฉพาะบางรูปแบบที่มีอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ยศ (2542 : 115-116 อ้างแล้ว) ได้เขียนแสดงความเห็นว่า การที่จะทำความเข้าใจกับระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้น ไม่อาจกระทำได้โดยอาศัยมุมมองแบบหยุดนิ่ง กล่าวคือ ไม่ยึดติดอยู่กับมายาคติและภาพลักษณ์เก่า ๆ ที่เต็มไปด้วยมิจฉาทิฐิเกี่ยวกับวิถีชีวิตและระบบการผลิตของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มชาวเขาที่มักถูกผลักให้เป็นแพะรับบาปของปัญหาหลายประการ ในทางตรงกันข้ามควรทำความเข้าใจระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนในลักษณะที่เป็นองค์รวม เน้นการทำความเข้าใจพลวัตของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชนเผ่าต่าง ๆ จึงมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ทั้งในแง่ของการผลิตซ้ำจารีตประเพณี วิถีปฏิบัติเดิมและการผลิตใหม่ ภายใต้ระบบการจัดการเพื่อปรับตัวกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

ระบบการผลิตตามจารีตประเพณีของชาวเขา เป็นระบบที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ ด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ได้แก่ ที่ดิน ป่าไม้และแหล่งน้ำ (ปิ่นแก้ว, 2536) ระบบการเกษตรจารีตประเพณีของชาวเขาเป็นการเลียนแบบธรรมชาติ เช่น การปลูกพืชหลาย ๆ ชนิดในที่เดียวกัน พืชชนิดต่าง ๆ ไม่ได้ต้องการน้ำและธาตุอาหารเหมือนกันในเวลาเดียวกัน ธาตุไนโตรเจนจากพืชตระกูลถั่วสามารถเป็นประโยชน์ให้กับพืชอื่น ๆ นอกจากการเกื้อกูลต่อกันของพืชชนิดต่าง ๆ แล้ว การปลูกพืชหลายชนิดยังสามารถเป็นหลักประกันต่อภาวะราคาและความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ (วนิช, 2528) ชนวน (2536 : 184-185) ได้กล่าวเน้นย้ำว่า ระบบการเกษตรจารีตประเพณีของชาวเขาเป็นการเลียนแบบธรรมชาติตามหลักการที่ว่าสรรพสิ่งทั้งปวงต้องพึ่งพากัน มีปฏิสัมพันธ์ในทางเกื้อหนุนต่อกัน และมีการควบคุมซึ่งกันและกันด้วย

ลีศึก (2538) ได้ทำการศึกษาระบบเกษตรจารีตประเพณีของชนเผ่าม้ง นับตั้งแต่ต้นได้เข้ามามีบทบาทในฐานะพืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่ง ซึ่งสามารถอธิบายเป็นระบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ระบบการปลูกข้าวไร่ ปลูกได้เฉพาะในระดับพื้นที่ที่มีความสูงต่ำกว่าระดับน้ำทะเล 1,000 เมตร ลงมา มักเป็นป่าประเภท Deciduos Dipterocarp ใช้วิธีการแบบโค่นถางแล้วเผา (Slash and Burn Cultivation) การปลูกพืชในระบบนี้พืชชนิดต่าง ๆ ได้ดูดซับเอาธาตุอาหาร

ส่วนใหญ่จากดินเข้าไปเก็บรักษาเป็นส่วนประกอบส่วนต่างๆ ของพืช ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์น้อยลง ธาตุอาหารพืชเหล่านี้จะกลับคืนสู่ดินอีกโดยการเผาหรือการเน่าสลายของพืช ความร้อนจากการเผาไหม้ ยังสามารถกำจัดเชื้อโรคและแมลงเล็ก ๆ ในดินได้อีกด้วย หลังการเผาไหม้จะมีธาตุอาหารของพืชที่สำคัญหลายชนิดเพิ่มขึ้นให้แก่พื้นดิน (Zinke, et. al., 1978 : 140-159) พืชสามารถนำธาตุอาหารไปใช้อย่างเต็มที่ในช่วงระยะเวลาของการเพาะปลูก

อย่างไรก็ตาม การหมุนเวียนของธาตุอาหารพืชในระบบการปลูกข้าวไร่นี้จะใช้ได้เพียง 2-3 ปีเท่านั้น หากใช้พื้นดินเป็นเวลานานเกินไป ธาตุอาหารในดินจะถูกใช้จนหมด ไม่เพียงพอต่อการปลูกพืช นอกจากนี้ยังไม่เพียงพอต่อการฟื้นตัวเป็นป่ารุ่นใหม่หรือป่าทุติยภูมิ (Secondary Forest หรือ Hav Txwv Yeen) จึงมีเพียงหย้าคาเท่านั้นที่สามารถขึ้นได้ เมื่อพื้นที่ที่เป็นไร่ข้าวเก่าปกคลุมไปด้วยหย้าคาแล้ว ยากที่จะมีต้นไม้อื่น ๆ งอกขึ้นมาเป็นป่าใหม่ได้ – ผู้เขียน

พันธุ์ข้าวที่ปลูกเป็นพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิม มีทั้งพันธุ์ข้าวเหนียวและพันธุ์ข้าวเจ้า แต่ละพันธุ์มีชื่อพื้นเมืองเฉพาะ เช่น ข้าวดำ (Nplej Dub) ข้าวแดง (Nplej Liab) ข้าวขน (Nplej Tuaj Plaub) และข้าวลาย (Nplej Txaij) เป็นต้น ข้าวพื้นเมืองเหล่านี้มีศักยภาพในการดูดธาตุอาหารจากดินเป็นพิเศษ ทนทานต่อโรคและแมลง ไม่ต้องการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และยากำจัดศัตรูพืช ให้ผลผลิตต่อพื้นที่สูง Cooper (1984 : 151) ได้รายงานการศึกษาเปรียบเทียบผลผลิตจากการปลูกข้าวไร่ของชาวเขาเผ่าเย้าทางภาคเหนือของประเทศไทยในพื้นที่เก่าที่มีการปล่อยให้พักฟื้นเกินสิบปีกับการปลูกข้าวนาดำของชาวเขาเผ่าม้ง ที่บ้านขุนสา จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ข้าวไร่ของชาวเขาเผ่าเย้าให้ผลผลิตเฉลี่ย 29.56 ถังต่อไร่ ซึ่งต่ำกว่าผลผลิตจากข้าวนาดำของชาวเขาเผ่าม้งเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

2. ระบบการปลูกข้าวโพด เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Monocropping) ใช้เป็นอาหารสัตว์โดยเฉพาะ แต่ในบางปีที่ข้าวขาดแคลน ชาวม้งจะใช้ข้าวโพดมาต้มและหุงแทนข้าวที่เรียกว่า “ม้อกัวะ” (Mov Kuam) ข้าวโพดเป็นพืชที่ให้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง เมล็ดเป็นอาหารสัตว์ อาหารคน ใช้ต้มเหล้าข้าวโพดยอดสุราแห่งขุนเขา มีรสชาดไม่แพ้เหล้าเหมาไหหรือเกาเหลียงของจีน ลำต้นและใบสดเป็นอาหารสัตว์ ลำต้นแห้งแก่ใช้ทำเป็นฝักกระท่อมตามเรียกสวนไร่เนาแกนของฝักข้าวโพดใช้เป็นเชื้อเพลิงหุงต้มและให้ความอบอุ่น เศษซากอื่น ๆ ฝักกลบเป็นปุ๋ยพืชสด

พื้นที่สำหรับปลูกข้าวโพดมักใช้ติดต่อกันไม่เกิน 2 ปี แล้วจะปล่อยให้พื้นที่พักฟื้น 2-5 ปี จึงกลับมาใช้พื้นที่ใหม่ ป่าใหม่ที่เกิดในไร่ข้าวโพดส่วนใหญ่เป็นพืชใบกว้างเนื้ออ่อนโตเร็ว ซึ่งพืชเหล่านี้จะคืนความสมบูรณ์ให้แก่พื้นดินอย่างรวดเร็ว ให้ผลที่เป็นอาหารของสัตว์ป่า

ลำต้นเล็กตรง ทนทานต่อความชื้นและมอดปลวก นำมาใช้ก่อสร้างอาคารคอกปศุสัตว์ และ
กระท่อมตามเรือนสวนไร่นา

พันธุ์ข้าวโพดพื้นเมืองดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าม้งมี 3 ชนิด คือ ชนิดแรกเป็นข้าวโพดเจ้า
(Pob Kws Txua) ใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์และเป็นอาหารสำรองของคนในกรณีที่ข้าวขาดแคลน
ปลูกเป็นปริมาณร้อยละ 95 ของข้าวโพดทั้งหมด อีกชนิดหนึ่งเป็นข้าวโพดเหนียว (Pob Kws
Nplaum) มีรสหวาน เหนียวนุ่ม ใช้บริโภคเป็นของว่าง และใช้ทำขนม บริโภคเมื่อยังสดและ
แก้ปานกลางเท่านั้น ปลูกเป็นปริมาณร้อยละ 5 ของข้าวโพดทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีข้าวโพดอีก
ชนิดหนึ่งมีขนาดเล็ก (Pob Kws Paj) ใช้เมล็ดที่แก่จัดและแห้งขั้วให้แตก รับประทานเป็นของว่าง
ในวงสนทนาในยามว่าง นิยมปลูกตามริมรั้วบ้านและหัวไร่ปลายสวนหรือหัวไร่ปลายนา

3. ระบบการปลูกข้าวโพด - ผืน ข้าวโพดและผืนเป็นพืชหลักที่ปลูกหมุนเวียนกัน
มักปลูกในระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป เป็นป่าดิบเขาหรือ ป่ามรสุม
(Mixed Deciduous Forest or Monsoom Forest) เป็นระบบการปลูกพืชหมุนเวียนที่สามารถใช้ที่ดิน
ได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน 10-20 ปีได้ (พงษ์ศักดิ์, 2527 : 5/18 และ Mongkhon, 1981 : 11)
ซากพืชหลักคือ ข้าวโพดและผืน รวมทั้งวัชพืชอื่น ๆ จะไม่ถูกเผาแต่ใช้วิธีการฝังกลบให้เป็นปุ๋ย
พืชสด จากการสังเกตพบว่าพืชผักต่าง ๆ ที่ปลูกรวมกันกับต้นผืนจะเจริญงอกงามดี ใบหนา
ลำต้นอวบ มีสีเขียว รสชาติไม่ขม โรคและแมลงไม่รบกวน

การเพาะปลูกในระบบนี้ พืชชนิดต่าง ๆ และสัตว์เลี้ยงมีปฏิสัมพันธ์ในทางเกื้อกูล
ต่อกัน ส่วนต่าง ๆ ของข้าวโพดเป็นอาหารสัตว์ มูลสัตว์เป็นปุ๋ยผืนและข้าวโพด ซากข้าวโพดและ
ซากผืนต่าง ๆ เป็นปุ๋ยให้เกื้อกันและกัน รวมทั้งผักอื่น ๆ ด้วย ข้างผืนเป็นยารักษาโรคและเป็นพืชเงิน
ต้นผืนอ่อนเป็นผัก เมล็ดผืนให้น้ำมันใช้ประกอบอาหารและให้แสงสว่าง

Geddes (1976 : 160 – 168) รายงานว่า ระบบการปลูกข้าวโพด - ผืน ของชาวเขาเผ่าม้ง
บ้านแม่โถ อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ข้าวโพดไม่ได้เป็นพืชที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ
ของระบบนี้ ข้าวโพดเป็นส่วนประกอบของผืนและหมูเท่านั้น พืชอื่น ๆ ที่ปลูกผสมลงไปใน
ระบบนี้ ได้แก่ ผักกาด กะหล่ำปลี มันฝรั่ง ถั่วต่าง ๆ มะเขือเทศ หอม กระเทียม ผักชีและ
พืชสมุนไพรอื่น ๆ

กระบวนการของระบบการปลูกพืชหมุนเวียนข้าวโพด - ผืน นี้ มีจุดเริ่มต้นด้วยวิธีการ
ต่าง ๆ 3 วิธีการ คือ

1) เริ่มต้นด้วยการบุกเบิกป่าปฐมภูมิ (Primary Forest) เผาแล้วปลูกข้าวโพด ติดตามด้วยการปลูกฝืนหมุนเวียนกันไป จุดเริ่มต้นของการใช้ที่ดินระบบนี้ภาษาม้งเรียกว่า “เต๊ะหาหยง หรือ เต๊ะเซีเยะ” (Teb Hav Zoov, Teb Tshiab)

2) เริ่มต้นด้วยการบุกเบิกป่าปฐมภูมิ เผาแล้วปลูกข้าวโพด 1-2 ปี จากนั้นปล่อยให้ดินมีการฟื้นตัวขึ้นเป็นป่าใหม่ จึงกลับมาเผ่ถางแล้วเผาป่ารุ่นสอง และเริ่มต้นด้วยการปลูกข้าวโพด – ฝืน หมุนเวียนกันไป ภาษาม้งเรียกไร่ที่เริ่มจากป่ารุ่นที่สองนี้ว่า “เต๊ะ คสือ หย่ง” (Teb Txwv Yeem)

3) เริ่มต้นด้วยการบุกเบิกป่าปฐมภูมิ ไม่มีการเผาแต่ปล่อยให้ฟื้นคืนเป็นระยะเวลายาวนาน 3-10 ปี เพื่อให้ซากพืชต่าง ๆ เน่าเปื่อยย่อยสลายลงสู่ดินและมีป่ารุ่นที่สองเกิดขึ้นมาใหม่ จึงมีการเผ่ถางแล้วเผา และเริ่มต้นด้วยการปลูกข้าวโพด - ฝืน หมุนเวียนกันไป ภาษาม้งเรียกไร่ที่เริ่มจากป่ารุ่นที่สองชนิดนี้ว่า “เต๊ะ หยง ลือ” (Teb Zoov lwj)

ระบบการเกษตรกรรมจารีตประเพณีที่ดีจะต้องปล่อยให้พื้นดินมีระยะเวลาในการพักฟื้นตัวจนกระทั่งเกิดเป็นป่ารุ่นที่สองเสียก่อน จึงจะกลับมาเผ่ถางและเริ่มต้นการเพาะปลูกใหม่ ป่ารุ่นที่สองจะช่วยให้พื้นดินและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น เพิ่มอินทรีย์วัตถุในดิน ทำให้เกิดกระบวนการหมุนเวียนของธาตุอาหารในดินอีกครั้งหนึ่งด้วยกระบวนการฟื้นฟูตัวเองตามธรรมชาติ พวกไม้เนื้ออ่อนโตเร็วที่ขึ้นเป็นป่ารุ่นที่สองนี้มีคุณสมบัติในการควบคุมวัชพืชและสามารถโตจนเป็นสวนป่าได้ภายใน 1-3 ปี (สมศักดิ์, 2536 : 65)

ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินตั้งอยู่ในระดับความสูงประมาณ 660 เมตร จากระดับน้ำทะเล จัดอยู่ในเขตป่าดิบแล้งและป่าสน ผสมกันไป (ยศ, 2546 : ภาคผนวก อ้างแล้ว) ระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรมีการปรับตัวกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ประชากรมีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วขณะที่พื้นที่ทำการเกษตรมีจำกัด ประกอบกับนโยบายการอนุรักษ์ป่าของภาครัฐมีความเข้มงวดมากขึ้น ระบบการผลิตตามจารีตประเพณีคงได้กล่าวมาแล้วจึงไม่อาจใช้ได้อีกต่อไป เช่น การทำไร่แบบย้ายที่ (Shifting Cultivation) ที่เป็นการจัดการป่าในรูปแบบหนึ่งด้วยการเปิดโอกาสให้ป่าฟื้นฟูสภาพความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ (ยศ, 2542 : 125 อ้างแล้ว) ซึ่งเป็นระบบการผลิตปกติของชนเผ่าม้งมาแต่โบราณกาล ได้ถูกละทิ้งไปโดยสิ้นเชิง โดยได้หันมาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ผสมผสานกับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การปลูกไม้ผลยืนต้นผสมผสานกับพืชสมุนไพร การปลูกพืชไร่ผสมกับพืชผัก และมีการนำการชลประทานมาใช้ (ระบบเกษตรจารีตประเพณีของชนเผ่าม้งไม่มีการใช้การชลประทาน ไม่ว่าด้วยวิธีการใด ๆ – ผู้เขียน) จากการศึกษาพบว่า ระบบการผลิตของชุมชนบ้านห้วยน้ำรินมีดังต่อไปนี้

1) การผลิตจากป่าธรรมชาติ ผลผลิตจากป่ายังคงมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างลึกซึ้ง มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในมิติทางวัฒนธรรม มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม วิธีคิดของชุมชนเกี่ยวกับธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งให้เป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เราอาจใช้มุมมองในการผลิตหรือผลผลิตจากป่าธรรมชาติได้ 2 ส่วน คือ

ก. สิ่งที่ไม่มองเห็น ได้แก่ จิตวิญญาณ ความเชื่อ และความบันเทิง ชาวชุมชนบ้านห้วยน้ำรินมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณเจ้าป่าเจ้าเขา ห้วยน้ำ ต้นไม้ จอมปลวก และหนองน้ำ วิญญาณเหล่านี้เป็นผู้ให้คุ้มกับผู้ที่เคารพนอบน้อมและลงโทษผู้ละเมิดหรือทำลาย ป่าธรรมชาติจึงเป็นทั้งที่พึ่งทางใจและเป็นกฎเกณฑ์การควบคุมทางสังคมในมิติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับด้านความบันเทิงนั้นป่าเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ดีที่สุดของชุมชน ในอดีตป่าเป็นสถานที่พักผ่อนของหนุ่มสาว สถานที่ล่าสัตว์อันเป็นการกีฬาและหาอาหาร นอกจากนี้ผู้ที่ผิวดวงในชีวิตมักจะทำร่างกายและวิญญาณไว้กับป่า (ฆ่าตัวตาย) และท้ายที่สุดป่าคือบ้านแหล่งสุดท้ายของมนุษย์ (สุสาน) (ดูภาพที่ 16,17 ในภาคผนวก)

ข. สิ่งที่สามารถมองเห็น หรือสัมผัสได้ ได้แก่ ปังจ๊าย 4 เครื่องดนตรี อาวุธ ของเด็กเล่น และของใช้ในพิธีกรรม ต้นต้งหลวง หรือ Pos Ncag (ภาพที่ 50 ในภาคผนวก) ใช้ในพิธีกรรมหล่อเต้า เป็นพิธีสะเดาะเคราะห์ประจำปีของม้งตระกูลหยาง ซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 9 ค่ำเดือนเก้า บ้านของชาวม้งทั้งหลัง (ภาพที่ 51 ในภาคผนวก) ทำด้วยไม้ ส่วนสำคัญที่สุดของบ้านคือเสา (ภาพที่ 52 ในภาคผนวก) ทำด้วยก่อเคียวหรือก่อหิน ซึ่งถ้าฝังอยู่ในดินแล้วจะมีสภาพเหมือนสคออยู่เป็นเวลา 40-50 ปีได้ ต้นไม้เดิม (Ntoo qaub) ใบใช้ยากับเนื้อสัตว์แห้งเป็นอาหาร ลำต้นเผาเป็นถ่านสำหรับตีเหล็กและทำเครื่องเงิน ทำโลงศพ ซึ่งเชื่อว่าเมื่อฝังดินแล้วไม่เน่าเปื่อย ของใช้นานาชนิดในบ้านทำด้วยไม้ที่เลือกไว้เฉพาะเจาะจง เช่น ต้นหิน (Ntoo Pob Zeb) ใช้ทำค้ำมิด ค้ำจอบ ค้ำมขวาน ต้นโซ้ว (Ntoo Ntshaub) ใช้ทำซึ่งนั่งข้าว ถังเก็บน้ำในบ้าน ไม้เนื้อแข็งอื่น ๆ ใช้ทำครกกระเดื่อง และถังเก็บน้ำนอกบ้าน (ภาพที่ 53, 54, 55) หญ้าไม้กวาด (Broom grass – *Thysanolaena latifolia*) รากเป็นยาสมุนไพรใช้แก้ไข้ ใบเป็นอาหารของม้า ดอกใช้ทำไม้กวาด ซึ่งมีใช้ในทุกครัวเรือน ลำต้นข้างกู่จ้าง (Xab Kub Tsab – *Solanum erianthum*) เผาเป็นถ่านดำกับดินประสิวและกำมะถันทำเป็นดินปืน มิดทำจากไม้ไผ่ใช้ตัดสายสะดือเด็ก นี่เป็นเพียงตัวอย่างเล็กน้อยที่ยกมาเพื่อชี้ให้เห็นว่า วิถีชีวิตของชุมชนเผ่าม้งกับผลิตผลจากธรรมชาตินั้นมีความผูกพันอย่างลึกซึ้ง แม้ปัจจุบันวัสดุทางวิทยาศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตก็ตาม วัสดุที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนเผ่าม้งส่วนใหญ่ก็ยังเป็นผลิตผลจากป่าธรรมชาติอยู่นั่นเอง (ภาพที่ 56 – 62)

2) การผลิตจากการเกษตร การผลิตทางการเกษตรของชุมชนบ้านห้วยน้ำรินเป็นการประยุกต์การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนเผ่าม้งในระบบการเกษตรจารีตประเพณีผสมผสานกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ รูปแบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนบ้านห้วยน้ำรินแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมยุคปัจจุบัน ด้วยการปรับภูมิปัญญาดั้งเดิมให้สอดคล้องกับนวัตกรรมใหม่ ๆ ประยุกต์ระบบการผลิตและวิถีชีวิตให้เข้ากับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

พื้นที่ที่ใช้ผลิตทางการเกษตรมีความลาดชันระหว่าง 15-35% บางส่วนเปิดโล่งสำหรับปลูกพืชล้มลุกจำพวกข้าวไร่ ข้าวโพด และถั่วต่าง ๆ เป็นพื้นที่ที่อาศัยน้ำฝนเท่านั้น พื้นที่ที่ปลูกพืชไร่ เริ่มต้นจากการแผ้วถางป่าทุติยภูมิ (Secondary Forest) ที่ฟื้นตัวจากการทำป่าไม้ หลังจากแผ้วถางป่าแล้ว ทิ้งเอาไว้ให้แห้งแล้วจึงเผา ซึ่งยศ (2542 : 122-123 อ้างแล้ว) อธิบายว่า วิธีการนี้ไฟจะทำหน้าที่ปรับธาตุอาหารในดินให้สูงขึ้น การเผาไร่ทำให้ผิวดินแต่ละแปลงมีสภาพแตกต่างกันออกไป แต่ละพื้นที่ที่ประกอบด้วยระบบนิเวศขนาดเล็กเป็นหย่อม ๆ เกษตรกรจึงต้องเรียนรู้ว่าตรงไหนควรจะปลูกพืชชนิดใด เช่น พืชผักจำพวกถั่ว บวบ และฟักเขียว เกษตรกรจะหยอดเมล็ดพันธุ์ใกล้กับต้นไม้ที่หลงเหลืออยู่ในไร่ เพื่อให้พืชเหล่านั้นเลื้อยขึ้นได้ ข้าวแต่ละสายพันธุ์จะปลูกห่างกันโดยมีพืชอื่นกั้นกลาง เพื่อมิให้มีการผสมข้ามพันธุ์ พืชผักอีกหลายชนิดมักจะปลูกผสมกับข้าว และข้าวโพด สำหรับพื้นที่ที่รองรับน้ำจากสายน้ำขนาดเล็กก็ได้รับการพัฒนาให้เป็นสวนผลไม้ เช่น ลิ้นจี่ และลำไย เป็นต้น (ดูภาพที่ 12 ในภาคผนวก)

ระบบการเกษตรจารีตประเพณีเดิมของชนเผ่าม้งที่เรียกว่า “การเกษตรแบบย้ายที่” (Shifting Cultivation) ได้รับการยืนยันจากนักวิชาการว่า ไม่เป็นการทำลายป่า หากแต่ยังเป็นการจัดการป่าเชิงอนุรักษ์รูปแบบหนึ่ง การเผาไร่เป็นยุทธวิธีในการเพิ่มธาตุอาหารในดินและยังเป็นการผูกขาดของพืชบางชนิดลง เพื่อเปิดโอกาสให้พืชชนิดอื่น ๆ ทั้งที่ปลูกโดยเกษตรกรและที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ สามารถเติบโตแข่งขันกันในพื้นที่ว่างระหว่างพักการเพาะปลูก ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่และการเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้เกษตรกรบ้านห้วยน้ำริน ไม่มีโอกาสย้ายที่เพาะปลูกเพื่อปล่อยให้ผิวดินกลายเป็นป่าฟื้นฟูสภาพและมีผลิตภาพ (Productivity) สูง แต่การปรับใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมคือ การปล่อยให้วัชพืชนานาชนิดขึ้นปกคลุมพื้นที่เพาะปลูกระยะหนึ่งเพื่อให้เกิดการฟื้นตัวของแร่ธาตุอาหารและโครงสร้าง (Soil Structure) ของดินบวกกับการรับนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้แก่ การใช้ระบบชลประทานในระบบการกักน้ำจากแหล่งน้ำหรือลำห้วยขนาดเล็กปล่อยผ่านเครื่องพ่นฝอยหรือสปริงเกอร์ในสวนไม้ผล ไม้ผลเป็นไม้ยืนต้นที่มีระบบนิเวศเกษตรใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติ และให้ผลตอบแทนต่อพื้นที่ที่ค่อนข้างสูง

3) การผลิตจากการท่องเที่ยว ผลผลิตที่ได้จากการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นผลผลิตทางเศรษฐกิจที่เป็นเงิน (Cash) โดยตรง สำหรับชุมชนบ้านห้วยน้ำริน รายได้จากการท่องเที่ยวถือเป็นรายได้รองหรือรายได้เสริม การผลิตจากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้มาจากการขายของที่ระลึก เช่น หัตถกรรมผืนผ้า เครื่องประดับ น้ำดื่ม เป็นต้น อย่างไรก็ตามโดยกระบวนการวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวขึ้นมาอย่างเป็นระบบโดยคาดหวังว่าจะเป็นแหล่งรายได้ของชุมชนที่ยั่งยืนในอนาคต ซึ่งจะนำเสนออย่างละเอียดในหัวข้อ “องค์กรชุมชนบ้านห้วยน้ำริน” ต่อไป

1.7 ปฏิทินการผลิตของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

หากเราพิจารณาวัฏจักรของระบบการผลิตในรอบปีของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน เราจะพบว่า แต่ละขั้นตอนหรือแต่ละช่วง (ดูแผนภาพที่ 10) จะประกอบด้วยกิจกรรมทางการเกษตร การท่องเที่ยว การรับจ้างทั่วไปและเทศกาลปีใหม่ จากข้อจำกัดของผืนแผ่นดินเพื่อการเกษตร เกษตรกรจะต้องปรับกลยุทธ์ในการบริหารจัดการพื้นที่ให้เกิดผลผลิตสูงสุด เกษตรกรชาวม้งบางส่วนจึงใช้เวลาที่เหลือออกรับจ้างทำงานทั่วไป เพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัว

ในอดีตกาลชนเผ่าม้งไม่นิยมรับจ้าง ผู้ที่รับจ้างคือคนจน คนเกียจคร้านที่ไม่สร้างงานเป็นของตนเอง และคนขี้ยา บุคคลเหล่านี้เป็นที่น่ารังเกียจในสังคมม้ง คนเผ่าคนแก่มักพูดให้เด็ก ๆ ว่า “อย่าถูกเขากินข้าว เดี่ยวโตขึ้นจะไปเป็นขี้ขาคคนอื่น” “Txhob txhos caug noj mov tsam hlob ces vea mus ua Suav qhev” จากประโยคคำพูดดังกล่าวทำให้เรามองย้อนไปในประวัติศาสตร์ที่ชนเผ่าม้งต้องสู้รบกับชาติอื่น ๆ ตลอดมา เพราะนิสัยรักอิสระ ไม่ยอมให้ใครมาคดขี่ข่มเหง หรือไม่ยอมเป็นขี้ข้าใคร นั่นเอง (ผู้เขียน) แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ดร. ย่าง ดาว ชาวม้งคนแรก ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านการเมืองการปกครองจากประเทศฝรั่งเศส ได้ให้ความหมายคำว่า “ม้ง” (Hmong) ว่าหมายถึง “อิสระชน” (Freeman) ซึ่งมีความหมายตรงกับคำว่า “ไทย” (Thai) (Mottin, 1980 : 5 อ้างแล้ว)

สถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่เปลี่ยนไป วิธีคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ดังจะเห็นว่า ปัจจุบันมีคนม้งรับจ้างอยู่ทั่วไปตามสถานบริการน้ำมัน ตามร้านอาหาร และโรงงานทั่วไป ไม่มีความรู้สึกมีปมด้อยที่จะต้องเป็นลูกจ้างของคนอื่นอีกต่อไป ขอเพียงเป็นอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย

2. วิถีชีวิตโดยทั่วไปของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

2.1 รูปแบบที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

Anderson (1993 : 145) ได้บรรยายว่า ใครก็ตามเมื่อได้พบเห็นบ้าน (House) จะเห็นว่าเป็นสิ่งไม่ถาวร แล้วจะเป็นบ้าน (Home) ได้หรือ ความจริงและแน่นอนคือ อาคารแบบง่าย ๆ ที่ทำด้วยมือ จากวัสดุในป่าที่เห็นคือ บ้าน (Home) ที่แท้จริง เป็นสถานที่ที่ให้ความปลอดภัยจากสัตว์ป่า ป้องกันฝน แสงแดด และความหนาวเย็น เป็นสถานที่เก็บ เตรียมและกินอาหาร นอกจากนี้ยังเป็น ที่นอน ที่สืบทอดเผ่าพันธุ์ของมนุษยชาติ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่บูชาวิญญาณบรรพบุรุษ กระท่อมธรรมดา ๆ ที่กล่าวมาแล้วเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการดำรงความเป็นอยู่ของเผ่าพันธุ์

บ้านในรูปแบบดั้งเดิมของชนเผ่าม้ง (ภาพที่ 14 ในภาคผนวก) เกือบทุกส่วนประกอบ นำมาจากป่า โครงสร้างทั้งหมดทำด้วยไม้เนื้อแข็ง สำหรับหลังคาบ้านอาจมุงด้วยแผ่นไม้กระดาน หญาคา ใบค้อและลำไม้ไผ่ ด้านฝาบ้านที่เป็นที่ตั้งแท่นบูชาต่าง ๆ (ภาพที่ 15 ในภาคผนวก) จะหันไปทางทิศที่มีความสูงกว่า (ไม่อิงทิศทางภูมิศาสตร์) ภายในบ้านมีเตาไฟสองเตา คือ เตาไฟใหญ่ขึ้นด้วยดินเหนียวตั้งอยู่เอียงแท่นบูชาก่อนไปทางประตูด้านข้าง (Qhov Rooj Txuas) ส่วนเตาไฟเล็กตั้งอยู่ใจกลางบ้านใกล้ประตูห้องนอนหรือใกล้ประตูบ้านด้านหลัง (Qhov Rooj Tag)

ในปัจจุบันชาวบ้านห้วยน้ำรินรับวัฒนธรรมจากภายนอกมาก การเปลี่ยนศาสนาจากการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษมานับถือศาสนาคริสต์ การสร้างบ้านที่ยึดติดกับทิศทางของภูเขา และจุดที่ตั้งของประตู เตาไฟ และแท่นบูชาภายในบ้านได้ถูกละทิ้งไป มีการสร้างบ้านที่มุงด้วยกระเบื้อง บ้านยกพื้น และบ้านสองชั้น เช่นเดียวกับคนพื้นราบทั่วไป

2.2 ตระกูลและเครือญาติของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

ชนเผ่าม้งมีการใช้นามสกุล (เส่ง – Xeem) มาตั้งแต่โบราณกาล มีนิทานม้งเล่าว่า พระเจ้า (Yawm Saub) ได้สร้างมนุษย์คู่แรกขึ้นมาในโลก แต่มนุษย์ได้ทำบาปต่อพระเจ้า พระเจ้าจึงสาปแช่งให้มนุษย์พบกับความทุกข์ยากลำบากและภัยพิบัติต่าง ๆ เรื่อยมา จนกระทั่งน้ำท่วมโลก (นิทานแนวนี้นี้เล่าสืบต่อกันมาก่อนที่ชนเผ่าม้งจะได้พบกับพวกมิชชันนารีที่มาเผยแพร่พระคัมภีร์ไบเบิล ในศาสนาคริสต์) คนม้งมีลูกชายเหลืออยู่หลายคน ผู้เป็นพ่อจึงกำหนดให้มีการใช้ “เส่ง” คนชื่อ “หลี่” ก็ให้เป็นต้นตระกูลหลี่, คนชื่อ “หยาง” ให้เป็นต้นตระกูลหยาง, คนชื่อ “ซ่ง” ให้เป็นต้นตระกูลซ่ง ฯลฯ คนสุดท้ายชื่อ “ตาง” (Tang – Taag) เป็นต้นตระกูลตาง หรือตระกูลหาญให้มีการแต่งงานกันข้ามตระกูล เพื่อสืบเชื้อสายเผ่าพันธุ์ต่อมา (เลาดัง, 2542 – สัมภาษณ์) ในปัจจุบันการแต่งงานหรือแม้แต่การเกี่ยวพาราสีของคนในตระกูล (Xeem) เดียวกันถือเป็น

ความผิดอย่าง ร้ายแรง สังคมมั่งชอบรับไม่ได้ สำหรับชุมชนบ้านห้วยน้ำรินประกอบด้วย 4 ตระกูลกับอีก 1 กลุ่ม (กะเหรี่ยง) คือ

1) **ตระกูลหลี (Xeem Lis – Lee Clan)** ตระกูลหลีมี 2 กลุ่มย่อย ใช้ลักษณะของหลุมฝังศพหรือสุสานเป็นตัวกำหนด กลุ่มที่ 1 คือ **กลุ่มสุสานจีน (Lis Ntxa Suav)** หลุมฝังศพเรียงด้วยก้อนหิน (ภาพที่ 16 ในภาคผนวก) หลุมฝังศพผู้ชายเรียงด้วยก้อนหิน 9 ชั้น ส่วนหลุมฝังศพผู้หญิงเรียงด้วยหิน 7 ชั้น กล่าวกันว่าตระกูลหลีกลุ่มนี้อพยพออกจากแผ่นดินจีนที่หลัง ได้ทำการสู้รบอย่างหนักกับชนชาติจีน หลุมฝังศพถูกชาวจีนขุดทำลายมากจึงเลียนแบบจีนโดยการใช้อีก่อนหินเรียงปิดหลุมศพ กลุ่มที่ 2 คือ **กลุ่มสุสานม้ง (Lis Ntxa Hmoob)** กลุ่มนี้ใช้ดินกลบหลุมศพให้มีลักษณะเป็นเนินเท่านั้น

สำหรับในที่อื่น ๆ จะมีตระกูลหลีกลุ่มย่อยอีก เช่น **กลุ่มหลุมศพขวางภูเขาและสวนไม้ไผ่ล้อม (Lis Xov Vaj Lig)** กลุ่มตระกูลหลีที่ไม่รับประทานน้ำมัสต์ว์ (Lis Caiv Po) และกลุ่มตระกูลหลีตั้ง (Lis Txawb Rooj) ศพจะตั้งบนกระดานตั้งฉากกับฝาบ้านด้านแท่นบูชา

2) **ตระกูลหยาง (Xeem Yaj – Yang Clan)** มี 2 ตระกูลย่อย แบ่งตามลักษณะการตั้งศพภายในบ้าน สำหรับหลุมฝังศพนั้น ตระกูลหยางทุกกลุ่มใช้รูปแบบสุสานจีน แสดงให้เห็นว่าตระกูลหยางทุกกลุ่มได้ผ่านการสู้รบอย่างหนักกับชนชาติจีน ก่อนที่จะอพยพออกจากแผ่นดินจีน กลุ่มย่อยตระกูลหยางกลุ่มที่ 1 คือ **กลุ่มตระกูลหยางตั้ง (Yaj Txawb)** ศพตั้งบนกระดานตั้งฉากกับฝาบ้านด้านแท่นบูชา กลุ่มที่ 2 คือ **กลุ่มตระกูลหยางแขวน (Yaj Dai)** ศพแขวนบนแคร่ขนานกับฝาบ้านด้านแท่นบูชา หันหัวศพไปทางด้านซ้าย

3) **ตระกูลว่าง (Xeem Vaj – Vang Clan)** มี 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่ 1 **ว่างจ๊ะทรง (Vaj Ntsuab Ntxhoos)** กลุ่มนี้ศพที่นำไปตั้งในสนามในวันสุดท้ายจะใช้ต้นไม้อะไรก็ได้มาปักเป็นร่มบังแดด กลุ่มที่ 2 **ว่างฉัวมะ (Vaj Tshuav Mab)** ศพที่จะนำออกตั้งในสนามในวันสุดท้ายจะใช้หญ้าคาสวนเป็นหลังคาบังศพ (Ntxoov Xeeb Vaj Khej Mej สัมภาษณ์ 5 เม.ย. 47)

4) **ตระกูลซ่ง (Xeem Xyooj – Xyong Clan)** ตระกูลซ่งที่บ้านห้วยน้ำรินมีเพียงกลุ่มเดียว

ชนเผ่าม้งทุกกลุ่มจะใช้ลักษณะหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพมาเป็นตัวแบ่งความแตกต่างของกลุ่มชาวม้ง ถือว่าความแตกต่างภายในกลุ่มย่อยหรือภายในตระกูลเดียวกันไม่มีความสำคัญ ความแตกต่างกันดังกล่าวเกิดจากการที่ต้องอพยพโยกย้ายตลอดมาในอดีต การได้ไปใกล้ชิดและสัมผัสกับกลุ่มชนอื่น ๆ หรือชาวม้งจากตระกูลอื่น ๆ ทำให้มีการรับเอาวัฒนธรรมข้ามกลุ่ม ซึ่งเป็นเพียงรายละเอียดปลีกย่อยที่ไม่มีความสำคัญและอาจเปลี่ยนแปลงใหม่ได้

5) กลุ่มกะเหรี่ยง กลุ่มกะเหรี่ยงที่เข้ามาอยู่ในชุมชนบ้านห้วยน้ำรินส่วนใหญ่เป็นผู้ชายที่มาแต่งงานกับผู้หญิงม้ง และมาสร้างครอบครัวใหม่ที่มีวิถีชีวิตไปในทางของชาวม้งมากกว่าวิถีชีวิตแบบกะเหรี่ยง

กลุ่มม้งทั้ง 4 ตระกูล และกลุ่มกะเหรี่ยงมีการแต่งงานกันระหว่างตระกูลในทุก ๆ รุ่น ซึ่งชาวม้งถือว่าเป็น การสร้างเครือญาติโดยการแต่งงาน (Ua Neej Ua Tsav) ชาวม้งมักใช้คำพูดที่เป็นภาษาคอกไม้ว่า “Lub Xeem Cia Ua Tshoob. Tseeb Tiag Puav leej Yog Kwv Tij Hmoob” “เส่งหรือตระกูลมีไว้เพื่อการแต่งงานเท่านั้น แท้จริงทุกคนเป็นหนึ่งเดียวคือ “ม้ง”

2.3 ศาสนาที่ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินนับถือ

ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินนับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ และนับถือวิญญาณบรรพบุรุษและวิญญาณอื่น ๆ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะความเชื่อหรือศาสนาดั้งเดิมเท่านั้น

ชนเผ่าม้งมีความเชื่อเกี่ยวกับ “เจ้าที่” หรือวิญญาณ ว่าสามารถปกป้องผู้คนให้พ้นจากความชั่วร้ายต่าง ๆ ได้ การบูชาวิญญาณนอกบ้าน แต่ละหมู่บ้านจะเลือกต้นไม้ใหญ่ใกล้หมู่บ้าน สร้างแท่นบูชาที่โคนต้นไม้ เรียกต้นไม้นี้ว่า “ดงเซ่ง” (Ntoo Xeeb) ในแต่ละปีเมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ม้งจะมีการฆ่าหมู หรือไก่ พร้อมธูป และเผากระดาษเงิน กระดาษทอง ถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณที่สิงสถิตอยู่ในดงเซ่ง เพื่อขอให้ปกป้องรักษาผู้คน ชุมชน สัตว์เลี้ยง ตลอดจนพืชพรรณธัญญาหารต่าง ๆ ให้ปลอดภัย สำหรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในบ้านนั้นประกอบด้วย แท่นบูชาวิญญาณหมอผี (Thaj Neeb) และกระดาษบูชาวิญญาณบรรพบุรุษผู้คุ้มครองบ้านเรือน เป็นกระดาษสีขาว ขนาดกว้าง ยาว ประมาณ 8 x 10 นิ้ว เรียกว่า “สีก้าง” (Xwm Kab) (ภาพที่ 15 ในภาคผนวก) วิญญาณเสาบ้านหลัก (Ncej Dab) (ภาพที่ 52 ในภาคผนวก) วิญญาณประจำเตาไฟ วิญญาณห้องนอนและวิญญาณประตู ทุก ๆ วันสิ้นปีของม้ง (แรม 15 ค่ำ เดือน 12 หรือ แรม 15 ค่ำ เดือน 1) ชาวม้งจะมีการฆ่าหมู ฆ่าไก่ คัมไข่ และจัดกระดาษเงิน กระดาษทอง ถวายวิญญาณเหล่านี้

ผู้นำการทำพิธีทางศาสนาในครัวเรือนเป็นหัวหน้าครอบครัวชายที่มีอาวุโสสูงสุด มีหน้าที่ทำพิธีกรรมทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับการถวายเครื่องบูชาแก่วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย สำหรับพิธีกรรมที่ซับซ้อนมากขึ้นได้แก่ การเข้าทรง (Ua Neeb) เพื่อติดต่อกับโลกวิญญาณนั้น จะต้องใช้ “หมอผี” (Txee Neng - Txiv Neeb) เท่านั้น ในแต่ละหมู่บ้านจะมีหมอผีหนึ่งคนหรือมากกว่านั้นก็ได้ หมอผีไม่ได้เกิดโดยการเรียนรู้แต่เกิดได้โดยวิญญาณหมอผีเข้าถึง เมื่อบุคคลชายหญิงที่ถูกเลือกให้เป็นหมอผีจะมีการป่วยเรื้อรัง อ่อนเพลีย หาสาเหตุไม่ได้ ถ้าทำพิธีเรียกวิญญาณ

เข้ร่่าง ทำให้เป็นร่่างทรงได้และหายป่วยในเวลาต่อมา แสดงว่าบุคคลผู้นั้นได้ถูกเลือกให้เป็นหมอผี (Txec Neng – Txiv Neeb) โดยสมบูรณ์แล้ว

พิธีกรรมการติดต่อกับโลกวิญญาณ (ภาพที่ 63 ในภาคผนวก) ใช้ผ้าสีดำปิดหน้า นั่งหันหน้าเข้าหาแท่นบูชา ถันฆ้อง หมอผีจะมีอาการสั่น และเข้าสู่โลกวิญญาณ หมอผีจะสั่งเป็น ภาษาเฉพาะ โดยมีล่ำนที่นั้งอยู่ข้างหลังคอยแปลให้ผู้ดูคนอื่น ๆ ปฏิบัติตาม เช่นเมื่อไรจะฆ่าหมู เมื่อไรจะฆ่าไก่ และเมื่อไรจะเผาศพกระดาษ เป็นต้น การเข้าทรงส่วนใหญ่เป็นการรักษาโดยเชื่อว่า วิญญาณผู้ป่วยได้ถูกจับไปปรโลก การเข้าทรงเพื่อนำวิญญาณหมู ไก่ ไปไถ่วิญญาณผู้ป่วยกลับ กินมา อีกระดับที่ง่ายขึ้นเป็นการเข้าทรงไปตามสาเหตุของการเจ็บป่วยซึ่งขั้นตอนนี้ยังไม่มีมีการ ฆ่าหมู ฆ่าไก่

2.4 ประเพณีที่สำคัญของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

ในรอบปีหนึ่ง ๆ ชาวม้งแต่ละครอบครัวจะมีพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องด้วย เสมอตลอดทั้งปี พิธีกรรมหรือประเพณีเกี่ยวกับความรัก การแต่งงาน การเกิด การแก่ เจ็บและ ตายในที่สุด ซึ่งหากจะนำเสนออย่างละเอียดคงจะต้องนำเสนอเฉพาะเรื่องอีกต่างหาก ในที่นี้จะนำเสนอประเพณีสำคัญ ๆ อย่างคร่าว ๆ พอให้ท่านผู้อ่านได้เห็นภาพโดยรวมของแต่ละพิธีกรรมหรือ แต่ละประเพณี ดังต่อไปนี้

1) ประเพณีปีใหม่ ประเพณีปีใหม่ของม้งเริ่มต้นวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 หรือขึ้น 1 ค่ำ เดือน 2 นับตามจันทรคติ เมื่อปีใหม่มาถึงชาวม้งทุกเพศทุกวัย จะรอคอยโอกาสได้ชมและ/หรือโยน ลูกช่วง ตีลูกช่วง คนหนุ่มสาวจะได้มีโอกาสมองหาคู่รักหรือคู่ชีวิต คนเฒ่าคนแก่เตรียมใจที่จะได้ พบกับลูกหลาน ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง จากต่างหมู่บ้านที่จะมาเยี่ยมเยือนในเทศกาลปีใหม่นี้ นับเป็นโอกาสที่คนเฒ่าคนแก่จะมองหาลูกสะใภ้หรือลูกเขยในอนาคตได้

ก่อนถึงวันปีใหม่ คือ วันแรม 14 หรือ 15 ค่ำ เดือน 12 หรือเดือน 1 ทุกคนจะมีการ เตรียมพร้อม ได้แก่ การ โม่หรือตำข้าวเพื่อทำขนม (ภาพที่ 65 ในภาคผนวก) ฆ่าหมูใหญ่หรือหมู ปีใหม่ (ภาพที่ 66 ในภาคผนวก) และทำงานบ้านทุกอย่างให้เรียบร้อย ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 12 หรือเดือน 1 ทำความสะอาดภายในบ้านและบริเวณรอบบ้านให้เรียบร้อย อาบน้ำชำระร่างกายให้ สะอาด เพื่อต้อนรับปีใหม่ที่กำลังจะมาหลังเที่ยงคืนนี้

หัวค่ำของคืนวันแรม 15 ค่ำ เดือน 12 หรือเดือน 1 นี้ หัวหน้าครอบครัวจะเชิญบุคคลที่ นับถือมาทำพิธีเรียกขวัญปีใหม่ ชาวม้งแต่ละตระกูลอาจมีพิธีเรียกขวัญที่แตกต่างกัน แต่โดยทั่วไป แล้วจะเรียกขวัญแม่ ขวัญพ่อ ขวัญเด็ก ๆ ขวัญสัตว์เลี้ยงและขวัญของพืชพรรณธัญญาหาร ให้กลับ เข้ามาสู่ในบ้าน แท่นบูชาประจำบ้านถูกเปลี่ยนกระดาษคลุมใหม่ เพื่อต้อนรับปีใหม่ที่กำลังจะมา ใช้

เงินเหรียญหรือเงินแท่งวางไว้บนแท่นบูชา (ภาพที่ 67 ในภาคผนวก) สิ่งที่อยู่ฐานขอคือ ขอให้ปีใหม่นี้ครอบครัวจึงมีความสุข ทำแต่น้อยแต่ได้มาก

กลางคืนของวันแรม 15 ค่ำ เดือน 12 หรือเดือน 1 ชาวม้งมีวิธีการทำนายว่าปีใหม่ที่กำลังจะมาถึงนี้จะมีฝนเพียงพอหรือจะแห้งแล้ง โดยใช้ถ้วยชา 2 ถ้วย บรรจุน้ำให้เต็มแล้วชั่งน้ำหนัก (น้ำ 2 ถ้วย นี้เรียกว่า “น้ำเก่า”) หลังจากเที่ยงคืนคือวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 หรือเดือน 2 ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ เมื่อใกล้ขึ้นครั้งแรกชาวม้งใช้รูป 4 ดอก กระดาษขาว 3 คู่ ถังน้ำ 2-3 ใบ ไปที่ลำห้วย ทำการขอบุณเจ้าที่แหล่งน้ำแล้วตักน้ำใส่ถังเพื่อใช้ดื่ม (เรียกน้ำนี้ว่า “น้ำใหม่”) จากน้ำใหม่นี้ บรรจุใส่ถ้วยชา 2 ใบ ให้เต็มแล้วชั่งน้ำหนัก ทำการเปรียบเทียบน้ำหนักระหว่าง “น้ำเก่า” กับ “น้ำใหม่” ถ้าน้ำใหม่หนักกว่าน้ำเก่า แสดงว่าปีใหม่นี้จะมีน้ำฝนเพียงพอ พืชผลออกงามอุดมสมบูรณ์ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค ประชาชนจะไม่อดอยาก ในทางตรงกันข้ามถ้าน้ำใหม่มีน้ำหนักเบากว่าน้ำเก่า แสดงว่าปีใหม่นี้จะมีน้ำฝนน้อย พืชพรรณจะไม่ออกเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าพืชจะงอกดี แต่จะไม่งามและให้ผลผลิตต่ำ เนื่องจากได้รับน้ำไม่เพียงพอ

ปีของม้งขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสัตว์ 3 ตัว คือ วัว นกฮูก และไก่ ในคืนแรม 15 ค่ำ เดือน 12 หรือเดือน 1 เป็นวันสุดท้ายของปีเก่า ผู้อาวุโสชาวม้งจะมารวมตัวกันในบ้านใดบ้านหนึ่ง เพื่อฟังว่าสัตว์ตัวไหน จะส่งเสียงร้องเป็นครั้งแรก ถ้าวัวส่งเสียงร้องครั้งแรกปีใหม่นี้จะเป็นปีที่ดี แต่ก่อนข้างที่จะขาดแคลนอาหาร ทั้งนี้เพราะวัวเป็นสัตว์ที่กินอาหารมาก แต่เนื่องจากวัวเป็นสัตว์ที่มีพลังคำลังมาก จึงเป็นส่วนดีที่ลบล้างส่วนไม่ดีออกไป ถ้านกฮูกส่งเสียงร้องเป็นครั้งแรก แสดงว่าปีใหม่นี้จะประสบปัญหาย่างยากต่าง ๆ ความเจ็บป่วย ความตาย และความโชคร้ายอื่น ๆ อย่างไรก็ตามชาวม้งมีวิธีการแก้เคล็ดอันนี้ด้วยการใช้หมัดหรือขวานฟันเข้าไปที่ท่อนพิน 3 ครั้ง ให้เกิดรอย 3 รอย แล้วสวมเข้าไปในกองไฟพร้อมกับกล่าวแก่นกฮูกว่าอย่าได้นำความอัปโชคต่าง ๆ มาสู่หมู่บ้านเลย เมื่อท่อนพินถูกเผาไหม้จนหมด แสดงว่าคำทำนายตามเสียงร้องของนกฮูกได้ถูกลบล้างไปแล้ว

ถ้าเสียงสัตว์ตัวแรกเป็นเสียงไก่ขัน ปีใหม่นี้เรียกว่าปีไก่และเป็นปีที่ดี ทั้งนี้เพราะไก่เป็นสัตว์นำดวงอาทิตย์ออกมาส่องแสงสว่างสู่โลกทุก ๆ เช้า นอกจากนี้ไก่อังเป็นสัตว์ที่ชอบอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่มนุษย์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และสามัคคี

ประเพณีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในเทศกาลปีใหม่ม้งก็คือ “การคารวะผู้ใหญ่” (ภาพที่ 68 ในภาคผนวก) ผู้ชายม้งที่มีอายุตั้งแต่ 15-45 ปี โดยประมาณ จะพากันไปในบ้านผู้อาวุโส ลูกเขาลงอวยพรให้แก่ผู้อาวุโส และผู้อาวุโสจะอวยพรตอบ ผู้ที่จะไปคารวะจะต้องแจ้งให้ผู้อาวุโสทราบล่วงหน้าเสียก่อน เมื่อกลุ่มหนุ่มเดินไปใกล้บ้านผู้อาวุโสจะให้สัญญาณโดยการยิงปืนขึ้นฟ้า 3 นัด ผู้อาวุโสที่เตรียมพร้อมแล้ว จะยิงปืนขึ้นฟ้า ตอบ 3 นัด เป็นการให้สัญญาณ ให้เข้ามาในบ้านได้

นับตั้งแต่ต้นแรกของวันปีใหม่ คนม้งจะใช้เวลาเป็นส่วนใหญ่กับพิธีการระงวผู้ใหญ่ โดยที่คนหนุ่มจะเลือกว่าสมควรจะไปการระงวผู้เฒ่าคนไหน มักจะเป็นผู้ที่มีอายุมากและมีความสำคัญต่อตระกูลนั้น ๆ ผู้มาการระงวนำเหล้า 1 ขวด พร้อมไก่ต้มจำนวนหนึ่งมาถึงหน้าบ้าน กล่าวขออนุญาตเข้าบ้านเพื่อทำการการระงว ให้ผู้อาวุโสที่นั่งที่โต๊ะพิธีหันหน้าไปทางประตูทางทิศใต้ (Qhov Rooj Tag) มีไก่ต้มและเหล้า 2 จอกวางอยู่บนโต๊ะพิธี ผู้การระงวคุกเข่าลงตรงหน้าผู้อาวุโส และกล่าวคำอวยพรว่า “ขอให้ท่านผู้อาวุโสมีอายุมันขวัญขึ้น มีพละนาบขมสมบูรณ์ เพื่อเป็นมิ่งขวัญให้แก่ลูกหลาน มีอายุยืนยาวจนกระทั่งผมขาวเต็มศีรษะ” แสดงว่า คำอวยพรทั้งหลายได้ถูกห่อหุ้มไปในจอกเหล้าบนโต๊ะ ยกจอกเหล้าให้ผู้อาวุโสดื่ม จากนั้นผู้อาวุโสจะอวยพรตอบผู้การระงว ผู้การระงวคุกเข่ารับพร แสดงว่า คำอวยพรจากผู้อาวุโสได้ห่อหุ้มด้วยเหล้าและงานอาหาร ผู้อาวุโสแจกเหล้าให้แก่ผู้มาการระงวคนละ 1 จอก ทุกคนดื่มและกินกับเกลือเป็นการรับพรจากผู้อาวุโส

พิธีการระงวผู้ใหญ่มีความสำคัญมากในสังคมจารีตประเพณีของชาวม้งที่ยังคงมีผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ซึ่งในประเพณีดังกล่าว

หลังจากการการระงวผู้ใหญ่แล้วจะเป็นเวลาสำคัญที่คนหนุ่มสาวทั้งหลาย (ที่ยังไม่แต่งงาน) จะได้เล่นเกมสโกลูกบอลผ้าสีดำ (ภาพที่ 69 และ 96 ในภาคผนวก) คนหนุ่มที่แต่งงานแล้วจะสนุกสนานกับการแข่งขันกันตีลูกช่วง ขณะที่ผู้ชายอาวุโสจะสนทนากันในงานเลี้ยง และชมการเล่นเกมต่าง ๆ ตามประเพณีม้งแล้ว ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะไม่ได้รับการยอมรับให้เล่นเกมต่าง ๆ ในการฉลองปีใหม่ เธอเหล่านั้นได้เพียงแค่สนุกสนานกับการนั่งชมคนอื่นเล่นเท่านั้น (ดูเพิ่มเติมจากสำเนาหนังสือพิมพ์ในภาคผนวก)

2) ประเพณีการแต่งงาน การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวชาวม้งค่อนข้างจะเป็นพิธีการในช่วง 3-9 วันแห่งการฉลองปีใหม่ หนุ่มสาวจะขึ้นเป็นแถวอยู่คนละข้าง โกลูกบอลผ้าให้แก่กัน โดยฝ่ายหญิงจะเป็นคนเลือกฝ่ายชาย การเล่นเกมสโกลูกช่วงมีบทบาทสูงมากต่อการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวม้ง แต่ประเพณีการเล่นลูกช่วงมิได้หมายถึงเป็นการเกี่ยวพาราสีเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการเล่นเพื่อสนุกสนานทั่ว ๆ ไปด้วย

การแต่งงานของชาวม้งจะเกิดขึ้นได้ต้องได้รับการเห็นชอบจากผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย อย่างไรก็ตาม มีบางคู่ที่มีการแต่งงานเกิดขึ้นจากการคัดเลือกและตัดสินใจของคู่บ่าวสาวเอง โดยที่ผู้ใหญ่ไม่เต็มใจ หรือไม่เห็นด้วย ค่าสินสอดจ่ายเป็นเงินแท่งคิดเป็นมูลค่า 10,000 – 15,000 บาท คู่แต่งงานอาจจะอยู่กินด้วยกันก่อนที่จะมีพิธีการแต่งงานใหญ่และจ่ายค่าสินสอดก็ได้

เมื่อมีการจ่ายค่าสินสอดทั้งหมดแล้วถือว่าเจ้าสาวกลายเป็นคนของตระกูลฝ่ายเจ้าบ่าว หากวันใดฝ่ายหญิงไม่ประสงค์จะอยู่กับฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงต้องจ่ายค่าสินสอดคืนให้ฝ่ายชาย

ถ้าฝ่ายชาย ถ้าฝ่ายชายประสงค์จะหย่าจะจากฝ่ายหญิง ฝ่ายชายต้องจ่ายค่าปรับ (ค่าส่งคืน) ประมาณ 6,000 – 7,000 บาท ให้แก่ครอบครัวฝ่ายหญิง นี่เป็นเพียงกฎเกณฑ์เท่านั้น เหตุการณ์จริง ๆ ในครอบครัวมักจะพบการหย่าร้างน้อยมาก

ประเพณีการแต่งงานเริ่มขึ้นที่บ้านเจ้าบ่าว เจ้าบ่าวมีหน้าที่เตรียมหมู เตรียมไก่ และเหล้า เจ้าบ่าวคุกเข่าคำนับญาติผู้อาวุโส ฝับ้านผีเรือนและวิญญาณบรรพบุรุษ ก่อนที่จะไปสู่บ้านเจ้าสาว ประเพณีสำคัญที่สุดอยู่ที่บ้านเจ้าสาว เจ้าบ่าวนำหมู ไก่ และเหล้า พร้อมจัดงานเลี้ยงและจ่ายค่าสินสอดให้แก่ครอบครัวฝ่ายเจ้าสาว เจ้าบ่าวจะต้องคุกเข่าคารวะผู้อาวุโสทั้งชายและหญิงฝ่ายเจ้าสาวคารวะผู้ชายที่เป็นญาติชั้นเดียวกับฝ่ายหญิงทุกคนทุกวัย การวะฝับ้านผีเรือนและวิญญาณบรรพบุรุษ เสร็จพิธีแล้วจึงนำเจ้าสาวกลับบ้าน เพื่อทำการคารวะญาติผู้ใหญ่ และฝับ้านผีเรือนและวิญญาณบรรพบุรุษ ตลอดจนการวะผู้ที่ไปร่วมงานพิธีทุกคนอีกครั้งหนึ่งเป็นเสร็จพิธี

3) ประเพณีการเกิด การคลอดของผู้หญิงมี มีเพียงแม่สามีและหมอดำแยเท่านั้นที่จะสามารถเข้าไปช่วยเหลือได้ ถ้าเด็กที่เกิดมาเป็นผู้ชาย รกจะถูกนำไปฝังที่โคนเสาหลักของบ้าน ในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กที่เกิดมาเป็นผู้หญิง รกจะถูกนำไปฝังที่โคนเสาต้นใดต้นหนึ่งภายในห้องนอน

ในสองวันแรกที่ทารกน้อยลืมตาออกมาสู่โลกนั้น ถือว่าเด็กยังไม่ได้มาอยู่ในโลกมนุษย์อย่างสมบูรณ์ วันที่สามตอนเช้า ฆ่าไก่ มีเหล้า มีเงิน (กระดาม) เช่น ไหว้ต่อวิญญาณสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่นำส่งวิญญาณของเด็กน้อยมาสู่โลกมนุษย์ ในพิธีนี้มีการสวมกำไลคอทำด้วยเงิน เรียกว่า “ໂຂ້ວເຂີຍະ”(Xauv Siav) แปลว่าผูกชีวิตหรือล็อกชีวิต และตั้งชื่อให้เด็กน้อยด้วย ถือเป็นพิธีกรรมต้อนรับเด็กน้อยมาเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวโดยสมบูรณ์

4) ประเพณีเกี่ยวกับการแก่ (Daws Npe Laus) ชื่อแรกของเด็กชายที่พ่อแม่ตั้งให้เมื่อเด็กมั่งเกิดมามีอายุครบ 3 วันนั้น มีเพียงพยางค์เดียวเท่านั้น เช่น ตู (เด็กผู้ชาย) ตั่ว (ลูกคนแรก) กู (ทองคำ) เป็นต้น เมื่อเด็กชายเติบโตเป็นหนุ่มแต่งงานและมีลูกแล้ว ถ้าเป็นผู้ที่มีฐานะพอสมควร ไม่คิดล้างค่าสินสอดภรรยา ทางครอบครัวจะเชิญพ่อแม่ของลูกสะใภ้มาทำพิธีตั้ง “ชื่อผู้ใหญ่” (Tis Npe Laus) ส่วนใหญ่มักจะเพิ่มชื่อหนึ่งพยางค์ลงหน้าชื่อเดิม เช่น

ชื่อหนุ่ม	ชื่อผู้ใหญ่	ความหมาย
ตู	หวะตู (Vam tub)	ความเจริญของลูกผู้ชาย
ตั่ว	จำตั่ว (Tsav Tuam)	การปกครองดูแลลูกชายคนที่ 1
กู	จังกู (Ntxoov Rub)	ร่มเงาของทองคำ

ในบางกรณีครอบครัวทางฝ่ายชายอาจจะดำเนินการตั้งชื่อผู้ใหญ่ให้เอง แล้วมีพิธีการ แข่งอย่างเป็นทางการไปให้พ่อแม่ของลูกสะใภ้ทราบ

การที่ผู้ชายบางคนหนึ่งได้รับการตั้งชื่อผู้ใหญ่ยอมแสดงว่า บุคคลผู้นั้นได้ประสบความสำเร็จในชีวิตในระดับหนึ่ง กล่าวคือ มีภรรยา มีลูก ไม่เป็นหนี้ครอบครัวฝ่ายภรรยา และสามารถหาเงินเป็นค่าใช้จ่ายในพิธีกรรมตั้งชื่อผู้ใหญ่ได้

ชื่อผู้ใหญ่ที่ตั้งใหม่นี้อาจจะเปลี่ยนใหม่ ไม่อิงชื่อเดิมก็ได้ เช่น ชื่อหนุ่ม (ตุ้) ชื่อผู้ใหญ่ (จั่วป้อ - Ntsuab Pov) Pov แปลว่า คู่ครอง Ntsuab แปลว่า สีเขียว สำหรับผู้หญิงเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วจะเรียกชื่อตามสามี โดยมีคำว่า “เหนียะ” (Niam) นำหน้า ซึ่งโดยรากศัพท์ของคำว่า “เหนียะ” แปลว่า “นม” แต่เมื่อถูกวางหน้าชื่อของผู้ชายแล้วจะแปลว่า ภรรยาของนาย..... เช่น เหนียะหะตุ้ แปลว่า ภรรยานายหะตุ้ เป็นต้น

5) ประเพณีเกี่ยวกับการเจ็บป่วย พิธีกรรมรักษาคนป่วยได้ถูกถ่ายทอดมารุ่นต่อรุ่นในหมู่ชาวม้ง ในแต่ละหมู่บ้านจะมีคนพิเศษไม่ใช่หมอผี แต่มีความสามารถพิเศษในการวินิจฉัยสาเหตุของการเจ็บป่วยทั้งการเกิดจากโรคและจากวิญญาณที่เกี่ยวข้อง และสามารถหาวิธีการเยียวยารักษาต่อไป ชาวม้งเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า “หมอพื้นบ้าน” รักษาอาการป่วยด้วยการใช้ยาสมุนไพร และการนวดแบบจีนโบราณ

สำหรับพิธีกรรมรักษาโดยหมอผีคือ ทำพิธีเรียกวิญญาณคนป่วยให้กลับมาสู่โลกมนุษย์ พิธีกรรมรักษาคนป่วยหนักที่พบเห็นโดยทั่วไปคือการต่อสะพาน สร้างสะพานข้ามลำห้วยหรือผาตามยาวตามทางเดิน หมอผีนำคนป่วยเดินข้ามสะพานจากทิศทางตรงกันข้ามมาสู่ทางเข้าหมู่บ้านและผูกข้อมือด้วยด้ายสายสิญจ์ บูชาวิญญาณ (เจ้าที่) ด้วยไก่ และหมูตัวเล็ก รูปและกระดาดเงิน การนำคนไข้เดินข้ามสะพาน หมายถึง การนำวิญญาณของผู้ป่วยกลับจากโลกวิญญาณมาสู่โลกมนุษย์ ซึ่งพิธีกรรมนี้จะทำด้วยการเข้าทรง (Ua Neng – Ua Neeb) ดังได้กล่าวมาแล้ว (ภาพที่ 63 ในภาคผนวก) ถ้าหากการรักษาโดยวิธีการพื้นบ้านไม่ได้ผล จึงจะนำคนไข้ไปรักษาโดยแพทย์แผนใหม่ต่อไป เท่าที่พบเห็นในปัจจุบันมักมีการรักษาแบบผสมผสาน กล่าวคือ การให้ยาสมุนไพร และขณะที่นำคนป่วยส่งโรงพยาบาล ก็จะทำพิธีกรรมบนหรือเข้าทรงที่บ้านพร้อม ๆ กันไปด้วย สิ่งที่ชาวม้งได้ปรับตัวไปไกลมากก็คือ การใช้โทรศัพท์มือถือ และการใช้รายการข่าวภาคภาษาม้งทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวคือ ขณะที่ส่งคนไข้เข้ารับรักษาโดยแพทย์แผนใหม่ในโรงพยาบาล ก็จะติดต่อโดยโทรศัพท์มือถือหรือส่งข่าวผ่านรายการทางวิทยุให้หมอพื้นบ้านหรือหมอผีในหมู่บ้านทำพิธีกรรมควบคู่กันไปด้วย จากนั้นหมอพื้นบ้านหรือหมอผีจะ

ตอบทางโทรศัพท์มือถือหรือผ่านรายการวิทยุให้ญาติผู้ป่วยรับทราบผลหรือแนวทางที่จะต้องให้การรักษาต่อไป

6) ประเพณีหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย หรืองานศพนั่นเอง ชาวม้งเชื่อว่า การปูทางให้วิญญาณคนตายไปสู่ชีวิตที่สมบูรณ์พูนสุขในปรโลก จะเกิดจากความฟุ่มเฟือยในการจัดงานศพ เป็นสำคัญ หากเลือกได้ชาวม้งเลือกที่จะตายในบ้านมากกว่าที่อื่น เมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะมีการให้สัญญาณโดยการยิงปืนขึ้นฟ้า 3 นัดพร้อมกับเสียงร้องไห้คร่ำครวญของสมาชิกในครัวเรือน ผู้หญิงทำหน้าที่ชำระร่างกายและล้างหน้าศพ น้ำที่เหลือจากการล้างหน้าและอาบหน้าศพถูกนำไปเทลงใต้พื้นห้องนอน แต่งตัวศพด้วยเสื้อผ้าหลายชั้น พันน่องด้วยผ้าใยกล้วยงสีขาว ใส่รองเท้าเงินโบราณ และรองด้วยรองเท้าถักจากเปลือกกล้วยงก้านหนึ่ง มีปลอกหมอนที่เตรียมเป็นพิเศษหนุนหัว รอบข้อนิ้วมือผูกด้วยด้ายสีแดง ปิดหน้าศพด้วยผ้าสีแดง เพื่อป้องกันความอูจาดตา ไก่ตัวใหญ่ถูกฆ่าโดยไม่ถอนขนวางไว้ตรงหัวศพ

ลีซีก (2534 : 80-83) ได้รวบรวมพิธีศพของชาวม้งโดยเน้นเฉพาะขั้นตอนต้น และจุดสุดท้าย ซึ่งส่วนใหญ่นำเสนอด้วยภาพประเพณี งานศพของชาวม้งนั้นมีความสำคัญและละเอียดในทุก ๆ ขั้นตอน มากเกินกว่าที่จะนำเสนอได้ในที่นี้ จึงขอเสนอขั้นตอนเนื้อหาที่กล่าวจะทำให้ผู้อ่านมองภาพงานศพของชาวม้งโดยรวมได้ ชุมชนชาวม้งบ้านห้วยน้ำรินที่ไม่ใช่คริสเตียนยังคงยึดมั่นกับพิธีกรรมนี้ ส่วนที่เป็นคริสเตียนนั้นได้ละทิ้งพิธีกรรมต่าง ๆ ไป คงเหลือไว้เฉพาะบางส่วนเท่านั้น ซึ่งถือว่าไม่ได้เป็นส่วนที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าม้ง

ชนเผ่าม้งมีความเชื่อเรื่องวิญญาณและโลกหลังความตายว่ามีจริง ดังนั้นการที่มีคนหนึ่งในครอบครัวชาวม้งเกิดเสียชีวิตขึ้นมา ชาวม้งจึงมีพิธีกรรมซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ที่แน่นอน พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวม้ง แม้จะไม่ได้บันทึกไว้ก็ตาม แต่ก็มีถ่ายทอดกันมารุ่นต่อรุ่นมาเป็นพัน ๆ ปีแล้ว

พิธีศพของชาวม้งนั้น มีขั้นตอนตั้งแต่ก่อนตายจนกระทั่งหลังจากตายแล้วหลายปีก็มีพิธีกรรมต่อเนื่องอยู่ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะพิธีกรรมที่มีคนแก่คนหนึ่งเจ็บป่วยและตายจนถึงเมื่อพิธีศพจบลงเท่านั้น

1) เมื่อมีคนแก่คนหนึ่งกำลังจะเสียชีวิต ตามคติความเชื่อของชาวม้งนั้นการเจ็บไข้ได้ป่วยจะมาจากสาเหตุของภูติผีปีศาจร้ายต่าง ๆ หรือวิญญาณตกใจและหนีออกจากร่างไปก่อน เมื่อมีการเจ็บป่วย ชาวม้งจะทำการรักษาโดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- การใช้ยาสมุนไพร (Muab tshuaj)
- การเข้าทรงหรืออ้วเน้ง (UA neeb)

- การใช้คาถา (Khawv koob)
- การบนบาน (Fiv yeem)

เมื่อทำการรักษาตามวิธีต่าง ๆ ที่กล่าวมาจนครบแล้วไม่หาย และดูอาการแล้วคงไม่รอดแน่ ๆ ลูก ๆ หลาน ๆ จะมีการเตรียมเสื้อผ้าสำหรับคนตายหรือมีบางคนอาจมีการเตรียมการมานานแล้ว ในกรณีที่เป็นผู้หญิงก็จะมีเสื้อผ้าจากญาติฝ่ายหญิงที่ให้มาเมื่อตอนแต่งงานใหม่ ๆ หากคนไข้ยังพอพูดได้ ลูกหลานก็จะถามพ่อแม่เขาว่าจะมีอะไรเสี่ยงบ้าง คำถามจะเป็นดังนี้

“พ่อ (แม่) ขณะนี้ถึงไม่อยากจะถามก็จำเป็นต้องถาม เพราะไม่รู้ว่าการที่พ่อ (แม่) เจ็บป่วยครั้งนี้จะหายหรือไม่ เกิดมาชาตินี้มาเป็นพ่อ (แม่) ลูกครั้งหนึ่ง พ่อ (แม่) มีอะไรที่จะพูดให้ลูกหลานบ้าง?” พ่อ (แม่) ก็จะตอบดังนี้ “ลูก ๆ ทุกคนอยู่ข้างหลังต้องตั้งใจทำมาหากิน อย่าประพฤติดัวเสเพล เดียวจะทำได้ไม่พอกิน อย่าประพฤติดูคิดลูกคิดเมียคนอื่น อย่าเล่นการพนัน อย่าไปก่อคดีความกับคนอื่น ๆ พี่ต้องรักน้อง น้องต้องเชื่อฟังพี่ พ่อ (แม่) รู้ว่าลูกโต ๆ แล้ว เป็นพ่อเป็นแม่คนหมดแล้วควรรู้จักคิดเอาเอง” นอกจากนี้ยังจะมีการส่งข่าวให้ญาติ ๆ ที่อยู่ห่างไกลให้รู้ข่าวและมาเยี่ยม

สิ่งที่ขาดไม่ได้คือการเสี่ยงเรื่องมรดกที่เหลือ ซึ่งโดยปกติแล้วพ่อแม่เขามั่งที่มีฐานะคั้นนั้นเขาจะแบ่งทรัพย์สินให้ลูกแต่ละคน ขณะที่แยกเรือนไปอยู่ต่างหากแล้ว ที่เหลือทุกอย่างจะเป็นของลูกชายคนสุดท้ายหรือในกรณีที่ลูกคนไหนเป็นคนที่ยกพ่อแม่จนวาระสุดท้ายของชีวิต ผู้นั้นก็จะเป็นผู้รับมรดกทั้งหมดไป

ในกรณีที่พ่อแม่ไม่ได้เสี่ยงเรื่องมรดกนั้น ทางลูก ๆ จะขอให้ญาติผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นพี่น้องชายหญิงของผู้ที่กำลังจะตายถามถึงรายละเอียดของมรดกว่ามีอะไรบ้าง ส่วนไหนจะให้ใคร ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแย่งชิงสมบัติกันในภายหลัง ญาติผู้ใหญ่ผู้ถามนั่นเองจะเป็นสักขีพยานในการแบ่งมรดก และในกรณีที่มีการพิพาทเกิดขึ้น

ทีนี้ถ้าคนไข้ไม่มีสติไม่สามารถเสี่ยงอะไรได้ หรือในกรณีเสียชีวิต โดยไม่มีโอกาสเสี่ยงอะไรเลยนั้น เขาจะจัดให้มีการปรึกษาหารือเป็นกรณีพิเศษเพื่อสะสางปัญหาต่าง ๆ ในขั้นสุดท้ายของงานศพ

2) เหตุการณ์ขณะเสียชีวิต ในขณะที่พ่อแม่เสียชีวิตทันทีนั้น หากมีน้ำมูกหรือน้ำลายพุ่มปากออกมา ลูกหลานก็จะแย่งกันให้มือเช็ดและนำไปเช็ดกับเศษผ้าพันเก็บไว้ได้หีบผ้าที่เก็บทรัพย์สินสำคัญ ๆ เขาถือว่าสิ่งนี้คือ พ่อแม่ทิ้งบุญวาสนาไว้ให้ลูกหลาน เมื่อพ่อแม่ตายลงลูกหลานและญาติ ๆ จะร้องไห้พร้อม ๆ กัน เป็นการร้องไห้แบบมีการรำพึงรำพันไปด้วยที่ภาษาม้งเรียกว่า เนียบ (Nyiaiv)

3) เมื่อเสียชีวิตแล้ว ในขณะที่ญาติ ๆ กำลังร้องไห้นั้นจะมีผู้รู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีงานศพคนหนึ่งจะนำผ้าแดงมาฉีกเป็นเส้น ๆ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 20 ซม. มาผูกข้อมือของคนทุกคนในครอบครัว ขณะที่ผูกข้อมือจะมีการบริกรรมคาถา ดังนี้ “โอ ที่ผูกนี้เพื่อไม่ให้วิญญาณตามคนตายไป ให้วิญญาณจงอยู่เฝ้าบ้านเรือนน้อ”

3.1 การยิงปืน

ญาติผู้ตายจะหาปืนมายืนไล่มือผู้ตายและกล่าวกับผู้ตายว่า “ (เรียกชื่อตามศักดิ์) อย่างกลัวเลย ปืนนี้มอบให้.....เอาไปเป็นเพื่อนเดินทาง ถ้าได้ยินเสียงปืนก็อย่าได้ตกใจนะ” จากนั้นถือปืนออกนอกบ้านและกล่าวว่า “อ้อ การยิงปืนนี้ะ เพื่อเป็นเพื่อนผู้ตาย” (คนมั่งถือว่าคนตายแล้ววิญญาณจะกลับไปทางเหนือ ซึ่งพวกเขาได้อพยพผ่านประเทศจีน จึงยิงปืนเพื่อป้องกันการรังแกจากคนจีน : ผู้เขียน) จากนั้นจะมีการยิงปืนติดต่อกัน 3 นัด และอาจจะยิงต่ออีก 2-3 นัดก็ได้ เพื่อเป็นการแจ้งข่าวให้ชาวบ้านรู้ว่าในหมู่บ้านนี้ได้มีการตายเกิดขึ้นแล้ว เมื่อยิงปืนเสร็จแล้วจึงนำปืนเข้ามาเก็บไว้ในบ้าน

3.2 การเตรียมเสื้อผ้า

ศพผู้ชาย	ของส่วนตัวที่เตรียมไว้ ประกอบด้วย
	- กางเกง 1 ตัว
	- เสื้อ 1 ตัว
	- ถุงน่อง 1 คู่
	- ผ้ามัดเอว 1 ผืน
	- ผ้าโพกหัว 1 ผืน
	- รองเท้า 1 คู่

นอกจากนี้ลูกชาย ลูกสะใภ้แต่ละคู่จะให้เสื้อผ้ามาคู่ละ 1 ชุด หากใส่ไม่หมดก็จะให้ปูเป็นหมอนหนุนศีรษะ

ศพผู้หญิง	ของส่วนตัวที่เตรียมไว้ ประกอบด้วย
	- กระโปรง 1 ตัว
	- ผ้ามัดเอว 1 ผืน
	- ถุงน่อง 1 คู่
	- ผ้าโพกหัว 1 ผืน
	- ผ้าลาย 1 เส้น (Siv Ceeb - ใช้แทนเข็มขัด)
	- รองเท้า 1 คู่

เสื้อผ้าของศพผู้หญิงชุดนี้เป็นของที่พ่อแม่ให้มาเมื่อแต่งงานใหม่ ๆ นอกนั้นก็มียาของผู้ตายเองที่เตรียมเองและลูกชาย ลูกสะใภ้ให้มาเพิ่ม ซึ่งจะใช้ปูและหนุนศีรษะ

3.3 การแต่งตัวศพ

เมื่อเตรียมเสื้อผ้าเสร็จแล้วเขาจะหาตะกร้า (ก้วย) มาคว่ำไว้กลางบ้านและจับศพมานั่งบนตะกร้า (ก้วย) หรืออาจใช้โต๊ะแทนก็ได้ เริ่มต้นด้วยการล้างหน้าศพโดยใช้น้ำอุ่น ผู้ชายจะล้างหน้า ล้างตัวศพ ส่วนผู้หญิงห่มผ้าให้ น้ำที่เหลือจากการอาบศพลูกหลานจะต้องนำไปเททิ้งได้เพียงนอนเท่านั้น ไม่ให้เททิ้งข้างนอก อาบน้ำศพเสร็จก็ตามด้วยการแต่งตัวให้แก่ผู้เสียชีวิตและเมื่อแต่งตัวเสร็จจะหาไม้กระดาน 2 แผ่น มาปูไว้กลางบ้านแล้วเอาศพนอนลง จากนั้นลูกหลานก็จะมานั่งล้อมและร้องไห้อีกครั้ง

3.4 การยิงปืนครั้งที่ 2

ผู้ยิงปืนคนเดิมจะยิงปืนเหมือนกับการยิงครั้งที่หนึ่ง เมื่อยิงปืนเสร็จจะนำปืนเข้าในบ้าน แล้วญาติ ๆ ก็จะร้องไห้อีกครั้งหนึ่ง

ทั้งหมดนี้เป็นเพียงเรื่องภายในของครอบครัวผู้ตายเท่านั้น จุดเริ่มต้นของงานศพที่แท้จริงยังไม่ได้เริ่มต้น ในประเพณีงานศพของชาวม้งนั้นเจ้าภาพ (บ้านผู้ตาย) จะต้องมอบหน้าที่การจัดการให้บุคคลภายนอกเข้ามารับงาน คือ เป็นผู้จัดการแทนเจ้าภาพทุกอย่าง และมีการแบ่งหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายอาหาร ฝ่ายเตรียมหลุมศพ ฝ่ายน้ำ ฝ่ายเตรียมข้าวสาร เป็นต้น ทุก ๆ ฝ่ายจะขึ้นตรงต่อ ผู้จัดการงานศพ (Kav Xwm) ที่เป็นผู้แทนเจ้าภาพ

ในระหว่างพิธีประจำวัน มีการตักลงและเป่าแคนพร้อมทั้งเซ่นอาหารให้แก่ศพทุก ๆ มื้อ ส่วนสำคัญที่สุดในการเซ่นให้แก่ศพก็คือ การฆ่าวัวและ/หรือควายหลาย ๆ ตัว (ภาพที่ 70 ในภาคผนวก) ก่อนที่จะนำศพไปฝัง อย่างไรก็ตามการล้มวัวล้มควายไม่ได้เกิดขึ้นกับงานศพทุกครั้งไป แต่ขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัวผู้ตาย

ศพถูกบรรจุโลงฝังให้ต่ำกว่าพื้นผิวดินเล็กน้อย ไม้ที่ใช้หามศพ (ถือว่าเป็นม้าให้ศพขี่) (ภาพที่ 71 ในภาคผนวก) ถูกตัดออกเป็นสองท่อน เพื่อป้องกันไม่ให้วิญญาณผู้ตายกลับไปในหมู่บ้านและทำให้ผู้อื่นตายอีก

หลังจากฝังศพระยะเวลาหนึ่ง (หลายเดือน) จะมีพิธีกรรมส่งวิญญาณผู้ตายตามไปอีกครั้งหนึ่ง

3. ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินกับความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ไม่ค่อยได้สัมผัสกับบุคคลภายนอกมากนัก และแล้ววันหนึ่งก็มีผู้คนแปลกหน้าแปลกตาเข้าไปในชุมชนมากมาย ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชุมชน คนที่ไม่เคยค้าขายก็หันมาทำการค้า ผลกล้วยที่ถูกปล่อยให้เน่าเปื่อยไปตามธรรมชาติ ถูกนำมาจำหน่ายให้เป็นอาหารช้าง หัตถกรรมพื้นบ้านที่เคยทำไว้ใช้เองถูกดัดแปลงให้เป็นสินค้าสร้างรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือนและชุมชน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านห้วยน้ำริน จนถือได้ว่าเป็นชุมชนท่องเที่ยว ชุมชนหนึ่ง ย่อมมีผลกระทบเกิดขึ้นทั้งในทางบวกและทางลบ ดังนั้นโครงการวิจัยนี้จึงทำการศึกษาถึงความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นในชุมชน

ทำการศึกษาโดยสร้างแบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคม และข้อมูลทางจิตวิทยา โดยข้อมูลทางจิตวิทยาเป็นข้อความที่ปรับปรุงมาจาก Likert Scale (ตารางที่ 5) ทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนทุกครัวเรือน (เนื่องจากชาวบ้านบางครัวเรือนต้องไปทำไร่นอกพื้นที่ จึงทำการสัมภาษณ์ได้เพียง 27 ครัวเรือน หรือ 27 คนเท่านั้น) จำนวน 27 คน เป็นชาย 22 คน หญิง 5 คำถามที่สร้างขึ้นมีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6 ข้อความแสดงความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ข้อความ	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน 2. ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวม้งเป็นที่สนใจของชาวต่างชาติ 3. สินค้าที่ขายควรจะเป็นของจริงเท่านั้น 4. ไกด์ฝรั่งอธิบายเรื่องของชาวม้งให้ฝรั่งอาจจะไม่ถูกต้อง 5. ชาวบ้านควรจะรักษาความสะอาดของหมู่บ้าน 6. นักท่องเที่ยวมักจะสร้างปัญหาขยะให้แก่ชุมชน 7. งานพัฒนาการท่องเที่ยวของทางราชการทำให้การท่องเที่ยวลึกลับมากขึ้น 8. ควรจะมีการฝึกอาชีพในการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายให้แก่ นักท่องเที่ยว 9. ไกด์ฝรั่งควรจะสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวซื้อแต่ของจริงเท่านั้น 10. ผลผลิตทางเกษตร เช่น ถั่วลิสง ถั่วเขียว และลำไย สามารถทำให้รายได้จากการท่องเที่ยว 11. การปิดผาขณะที่ขายของไปด้วยทำให้นักท่องเที่ยวสนใจซื้อของมากขึ้น 12. ชาวบ้านควรจะรักษารูปแบบของบ้านให้เหมือนเดิม 13. บริเวณบ้านของท่านมีพืชสมุนไพรมาก สามารถใช้ประโยชน์ในครัวเรือนและการท่องเที่ยว 14. ช้างมีส่วนทำให้ธรรมชาติเสียหาย 15. ช้างอาจสร้างความเสียหายต่อธรรมชาติบ้าง แต่ก็มีประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวมาก		

นำผลจากการสัมภาษณ์มาประมวลผลอย่างง่าย นำเสนอในรูปค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และร้อยละ (Percentage) ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 7 แสดงสถานะ (เพศ) ของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	22	81.48
หญิง	5	18.52
รวม	27	100.00

จากตารางที่ 7 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วย เพศชาย จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 81.48 เพศหญิง จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 18.52 รวม 27 คน

ตารางที่ 8 แสดงอายุของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์

ช่วงอายุ	จำนวน	ร้อยละ
21 – 30 ปี	6	22.22
31 – 40 ปี	9	33.33
41 – 50 ปี	8	29.63
51 ปีขึ้นไป	4	14.81
รวม	27	100.00

จากตารางที่ 8 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีอายุน้อยที่สุดคือ 21 ปี มีอายุมากที่สุดคือ 70 ปี ช่วงอายุ 21-30 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 22.22 ช่วงอายุ 31-40 ปี จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33 ช่วงอายุ 41-50 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 29.63 อายุ 51 ปีขึ้นไป มีจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 14.81

ตารางที่ 9 แสดงการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์

การศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียน	16	59.26
อ่านออกเขียนได้ - ป.4	6	22.22
ป.6	5	18.52
รวม	27	100.00

จากตารางที่ 9 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือมีจำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 59.26 รองลงมาคืออ่านออกเขียนได้ถึงชั้น ป.4 และชั้น ป.6 จำนวน 6 คน และ 5 คน คิดเป็นร้อยละ 22.22 และ 18.52 ตามลำดับ

ตารางที่ 10 แสดงรายได้ต่อครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์

ช่วงรายได้	จำนวน	ร้อยละ
1,000 – 10,000 บาท	11	40.74
10,001 – 20,000 บาท	11	40.74
20,001 – 30,000 บาท	5	18.52
รวม	27	100.00

จากตารางที่ 10 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีรายได้ 1,000 – 10,000 บาท ต่อปี และ 10,001 – 20,000 บาทต่อปี จำนวน 11 คน เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 40.74 รองลงมา มีรายได้ในช่วง 20,001 – 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 18.52 ผู้ที่มีรายได้น้อยที่สุด คือ 3,000 บาท ต่อปี และผู้ที่มีรายได้มากที่สุด คือ 30,000 บาทต่อปี คิดเป็นรายได้เฉลี่ย 14,614.81 บาทต่อปี

ตารางที่ 11 แสดงคะแนนความรู้ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์

ความรู้ ความเข้าใจ	คะแนน	ร้อยละ
เห็นด้วย	333	82.22
ไม่เห็นด้วย	72	17.78
รวม	405	100.00

จากตารางที่ 11 คะแนนเห็นด้วยหรือเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 333 คะแนนจาก คะแนนทั้งหมดจาก 405 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 82.22 ในขณะที่คะแนนไม่เห็นด้วยหรือไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีเพียง 72 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 17.78

ตารางที่ 12 แสดงความแตกต่างระหว่างเพศกับความรู้ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เพศ	ความรู้ ความเข้าใจ		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
ชาย N	22	0	22
(%)	(100.00)	(0.00)	(100.00)
หญิง N	5	0	5
(%)	(100.00)	(0.00)	(100.00)

จากตารางที่ 12 ผู้ชายทั้งหมด 22 คน และผู้หญิง 5 คน รวม 27 คน มีความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (คิดจากคำตอบ เห็นด้วย มากกว่า ไม่เห็นด้วย ถือว่ามีความรู้ ความเข้าใจ)

ตารางที่ 13 แสดงความแตกต่างของผู้ที่มีการศึกษาระดับต่าง ๆ กับความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การศึกษา	ความรู้ ความเข้าใจ		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
ไม่ได้เรียน N	16	0	16
(%)	(100.00)	(0.00)	(100.00)
อ่านออกเขียนได้ - ป.4 N	6	0	6
(%)	(100.00)	(0.00)	(0.00)
ป.6 N	5	0	5
(%)	(100.00)	(0.00)	(100.00)

จากตารางที่ 13 ผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ จำนวน 16 คน ผู้ที่พออ่านออกเขียนได้ - ชั้น ป.4 จำนวน 6 คน และผู้ที่จบชั้น ป.6 จำนวน 5 คน รวม 27 คน มีความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตารางที่ 14 แสดงความแตกต่างของผู้ที่มีอายุช่วงต่าง ๆ กับความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ช่วงอายุ	ความรู้ ความเข้าใจ		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
20 – 30 ปี N	16	0	16
(%)	(100.00)	(0.00)	(100.00)
31 – 40 ปี N	9	0	9
(%)	(100.00)	(0.00)	(0.00)
41 – 50 ปี N	8	0	8
(%)	(100.00)	(0.00)	(100.00)
51 ปีขึ้นไป N	4	0	4
(%)	(100.00)	(0.00)	(100.00)

จากตารางที่ 14 ผู้ที่มีช่วงอายุระหว่าง 20-30 ปี จำนวน 16 คน ช่วงอายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 9 คน ช่วงอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 8 คน และผู้ที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป จำนวน 4 คน รวม 27 คน มีความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตารางที่ 15 แสดงความแตกต่างของผู้ที่มีรายได้ระดับต่าง ๆ กับความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

รายได้ บาทต่อปี	ความรู้ ความเข้าใจ		รวม
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
1,000 – 10,000 N	11	0	11
(%)	(100.00)	(0.00)	(100.00)
10,001 – 20,000 N	11	0	11
(%)	(100.00)	(0.00)	(0.00)
20,001 – 30,000 N	5	0	5
(%)	(100.00)	(0.00)	(100.00)

จากตารางที่ 15 ผู้ที่มีรายได้ในช่วง 1,000 – 10,000 บาทต่อปี จำนวน 11 คน ผู้ที่มีรายได้ในช่วง 10,001 – 20,000 บาทต่อปี จำนวน 11 คน และผู้ที่มีรายได้ในช่วง 20,001 – 30,000 บาทต่อปี จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 27 คน มีความรู้ ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4. องค์กรในชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

องค์กรในชุมชนของชนเผ่าม้งในอดีตเป็นองค์กรโดยธรรมชาติที่ยึดเรื่องตระกูลและในตระกูลเดียวกันก็แยกยึดพิธีกรรมหรือผีตัวเดียวเป็นหลัก (Ib lub xeeem ib tug dab ib tug qhua) กิจกรรมกลุ่มที่ร่วมกันทำจะมีเฉพาะงานแต่งงาน งานพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ (ศาสนา) สำหรับงานศพนั้นมีการพึ่งพาคนนอกตระกูลมาก ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจนั้น ไม่มีเลย แม้แต่สองพี่น้อง เมื่อต่างคนต่างมีครอบครัวก็ต้องแยกกันทำมาหากิน ถึงแม้จะอยู่ในครัวเรือนเดียวกันก็ตาม หัวหน้าครอบครัวชาวม้งที่สามารถปกครองลูก ๆ หลายครอบครัวให้อยู่ร่วมกันภายใต้ครัวเรือนเดียวกัน ทำมาหากินด้วยกัน ใช้เงินกระเป๋าดียวกันนั้นเป็นเรื่องอัศจรรย์อย่างยิ่ง ในกรณีเช่นนี้ขณะนี้ยังคงมีอยู่หนึ่งครัวเรือนทางเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ มีสมาชิกอยู่ในครัวเรือนประมาณหนึ่งร้อยกว่าคน หัวหน้าครัวเรือนสามารถปกครองลูกหลานทุกครอบครัวให้อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน ทำมาหากินด้วยกัน ใช้เงินกระเป๋าดียวกัน เมื่อสิ้นผู้เป็นพ่อ พี่ชายใหญ่ยังคงสามารถปกครองแทนพ่อในรูปแบบเดิมมาอย่างต่อเนื่อง

ในสังคมจารีตประเพณีของชนเผ่าม้ง เมื่อคนแปลกหน้าจะเจอเจอกันจะถามชื่อ ตามด้วยตระกูล (แสง – Xeeem) ลักษณะของการตั้งศพในบ้าน นอกบ้าน ลักษณะหลุมศพ และพิธีกรรมการเลี้ยงผี หากเหมือนกันทุกเรื่องก็จะถือว่าใกล้ชิดกันมาก จากนั้นก็จะถามชื่อบรรพบุรุษตั้งแต่หนึ่งถึงห้าชั่วอายุคน หากถามกันแล้วเป็นตระกูล (Xeeem) เดียวกัน แต่ถ้าถามแล้วมีบางส่วนต่างกันก็จะกล่าวต่อว่า “ไม่เป็นไร แสง (Xeeem) เดียวกันก็ต่อมาจากปู่เดียวกัน เพียงแต่แยกย้ายกันไปนาน พิธีกรรมต่าง ๆ จึงอาจแตกต่างกันไป เรื่องเล็กน้อย....” ในกรณีที่ถามแล้วตระกูลต่างกัน ก็จะอ้างอิงถึงฝ่ายหญิง คือ ย่า แม่ พี่สะใภ้ ภรรยาตัวเอง และน้องสะใภ้ หากตระกูลตรงกับผู้ใดผู้หนึ่งก็จะสืบสาวเรื่องราวต่อไปอีกเช่นกัน เพื่อที่จะเชื่อมสัมพันธ์ความเป็นเครือญาติให้ได้ การมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ไม่ว่าเครือญาติสายตรงหรือเครือญาติโดยการแต่งงานไม่ได้มุ่งหวังผลทางเศรษฐกิจ หวังเฉพาะผลทางสังคมจิตวิทยาเท่านั้น ชาวม้งจะมีความภูมิใจต่อการที่ตนเองมีเครือญาติที่ยิ่งใหญ่มีชื่อเสียง

ในยุคปัจจุบันสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเปลี่ยนไป ชาวม้งมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ ถึงแม้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจะยังคงแนบแน่นอยู่เช่นเดิม แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนใหม่ที่ไม่ใช่คนในชนเผ่าเดียวกันหรือต่างเผ่าพันธุ์ ก็สามารถมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกันได้อย่างที่คนทางภาคอีสานเรียกว่า “เสี่ยว” ความสัมพันธ์ในมิติใหม่นี้ไม่เพียงแต่หวังผลทางสังคมดังเช่นในอดีตเท่านั้น แต่ยังหวังผลในทางเศรษฐกิจด้วย มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำธุรกิจชุมชน รวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม

ธรรม กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น นอกจากกลุ่มแล้วแต่ละกลุ่มยังเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทั้งเฉพาะภูมิภาค ทั้งประเทศและทั่วโลกอีกด้วย ในประเทศไทยได้มีการก่อตั้งสมาคมสร้างสรรค์และพัฒนาเมืองแห่งประเทศไทย (สมท.) ขึ้น มีสำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ สมท. สามารถเชื่อมโยงชาวม้งทั้งประเทศและจากสหรัฐอเมริกาในการระดมทุนสร้างแคนเงินแท้ (ภาพที่ 72 ในภาคผนวก) ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสที่มีพระชนมายุครบ 72 พรรษา

ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินประกอบด้วยผู้คนจาก 4 ตระกูล (Xeem) คือ หลี่ หยาง ว่าง และซ่ง และอีก 1 กลุ่ม คือ กลุ่มกะเหรี่ยง ผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทั้งญาติสายตรงและญาติโดยการแต่งงาน ความสัมพันธ์ได้ขยายไปสู่การมุ่งหวังผลทางด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจ ดังจะอธิบายต่อไปนี้

ก. ด้านการเมือง ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินได้มีการจัดตั้งเป็นเครือข่ายอีก 4 หมู่บ้าน เพี้ยะ (2546 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินค่อนข้างได้รับความกดดันจากข้าราชการฝ่ายปกครองบางคนที่มีมักจะตั้งคำถามในทำนองว่า พวกเขาเข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้ได้อย่างไร ใครอนุญาตเพี้ยะ อธิบายต่อว่า ในยุคการบุกเบิกที่ทำกิน บ้านห้วยน้ำรินเป็นยุคที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีการทำสงครามแย่งชิงประชาชนอย่างเข้มข้น กลุ่มประชาชนชายขอบผู้ด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มชนเผ่าม้ง ที่ประสบปัญหาทางสังคมอย่างหนัก (ดูหัวข้อประวัติศาสตร์ของชุมชน) โดยเฉพาะปัญหาที่ดินทำกิน ผืนป่าเรืบนน้ำแม่วางทางทิศใต้เขตตำบลทุ่งปี ซึ่งเป็นป่าเสื่อมโทรมจากการให้สัมปทานป่าไม้ของรัฐในอดีตได้ถูกบุกเบิกเป็นที่ทำกิน โดยที่ชนชาวพื้นราบได้บุกเบิกบริเวณริมน้ำเอื้องไปทางทิศตะวันออก และทางทิศตะวันตกในเขตตำบลแม่วิน ส่วนกลุ่มม้งได้เลือกพื้นที่ราบชันบันไคที่มีความสูงชันไป ปัจจุบันพื้นที่ที่ถูกบุกเบิกโดยชนชาวพื้นราบส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนมือไปสู่คนร่ำรวยจากนอกพื้นที่ พวกเขาที่มีความรู้ลึกฝังใจว่า กลุ่มชนกลุ่มใหญ่ถูกเหยียดหยามพวกเขาจึงรู้สึกมีปมด้วย และไม่ได้รับความยุติธรรมจากราชการ (มนตรา :15)

ผู้เขียนขอนำทฤษฎีแนวคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนบ้านห้วยน้ำรินในมิติทางสังคมและการเมือง บทความของอาณันท์ กาญจนพันธุ์ (อ้างโดยมนตรา, 2541 : 12 อ้างแล้ว) ได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองและความคิดทางการเมืองของนักเศรษฐศาสตร์ต่าง ๆ ว่า การศึกษาทางการเมืองมีอยู่ 2 สำนัก คือ สำนักกระบวน (Systemist) และสำนักกระบวนการ (Processualist)

สำนักกระบวน (Systemist) กล่าวว่า การเมือง เป็นระบบหนึ่งในโครงสร้างสังคม เป็นเรื่องของการแข่งขันแย่งชิงอำนาจ ทั้งของบุคคลและของกลุ่ม การแข่งขันทางการเมืองเป็นไปตาม

กฎกติกาที่สังคมกำหนดไว้ เรียกว่า กฎการแข่งขัน (Rules of the Games) สำนักนี้มองมนุษย์ว่าอยู่ร่วมกันในระบบการเมืองต่อสู้แข่งขันกันระหว่างปัจเจกชน การแข่งขันนี้เป็นไปตามกฎที่สร้างมาจากบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งถือว่า เป็นการตกลงอย่างมีเหตุผล การเมืองจึงเป็นการแข่งขันเพื่อรักษาสมดุล (Static) ของสังคมเอาไว้

สำนักกระบวนการ (processualist) กล่าวถึง พลวัต (Dynamic) ของการปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างปัจเจกชนที่ออกมาในรูปของกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ สำนักนี้ไม่ได้ศึกษาเนื้อหาทั้งหมดในปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ แต่มองสังคมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล อำนาจเป็นจุดหมาย และเป็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่จุดหมาย ปรากฏการณ์ทางการเมืองเป็นเรื่องการแย่งชิงอำนาจของมนุษย์ เพื่อความร่ำรวยและมีพลังเหนือคนอื่น

โดยสรุปแนวความคิดทางการเมืองทั้ง 2 ระบบต้องนำมาอธิบายร่วมกัน กล่าวคือ การแข่งขันทางการเมืองต้องอยู่ในระบบ กรอบกติกาทางสังคม โดยแต่ละบุคคลต้องเล่นอยู่ในเกมการแข่งขันที่ได้ตกลงร่วมกัน

ในกรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยน้ำรินอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นไปตามธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันทางสังคมของมนุษย์ที่จำเป็นต้องมีการต่อสู้แย่งชิงอำนาจต่าง ๆ ซึ่ง Aristotle (มนตรา. 2541 : 14 อ้างแล้ว) กล่าวว่า การอยู่ร่วมกันเพื่อมิตรภาพของมนุษย์ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วภายในลึก ๆ ของการอยู่ร่วมกันนั้นมีการต่อสู้แย่งชิงกัน ไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคล ระหว่างตระกูล และระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ การนิยามความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เป็นส่วนสำคัญในการต่อสู้หรือความขัดแย้งดังที่ปรากฏให้เห็นทุกยุคทุกสมัย และทุกภาคพื้นทั่วโลก

อมรา พงศาพิชญ์ (อ้างโดยมนตรา. 2541 : 15 อ้างแล้ว) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมว่าเป็นกลุ่มที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกันในที่นี้หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือดและทางวัฒนธรรม โดยธรรมชาติแล้วผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือด และวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไป อันจะช่วยสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ ในขณะเดียวกันก็สามารถเอาอารมณ์ ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับถือศาสนาเดียวกันแล้วจะยังมีความผูกพันมากขึ้น

ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbol) ในความเป็นชนเผ่าม้งของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power จากกลุ่มชนที่มากกว่า และ Authority จากบุคคลบางคนในภาครัฐ) ได้เข้าสู่อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ที่สลับซับซ้อนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การปรับกระบวนการทัศน์ ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ความเป็นชนเผ่าม้งจึงขยายวงกว้างออกไป เพื่อแสดงออกว่า พวกเขามีความสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ อื่น ๆ มี

ส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของสังคมและประเทศชาติในภาพรวม เช่น การสร้างเครือข่ายเพื่อแก้ไข ปัญหายาเสพติด ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปรับเปลี่ยนขนานนี้สอดคล้องกับ แนวคิดของ Cohen (1976 : 30-32) ที่ว่า การใช้สัญลักษณ์ของกลุ่มเป็นการรวมตัวเพื่อให้กลไกของ กลุ่มในการต่อสู้แข่งขันกับกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่ เท่าเทียมกันของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

ข. ด้านเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจตามจารีตประเพณีของชนเผ่าม้งจะอิงอยู่กับระบบ นิเวศเฉพาะที่ โดยมีอำนาจเหนือธรรมชาติ (ผี วิญญาณ คนตาย และเทวดา) เป็นจุดยึดเหนี่ยว ของคน เน้นการผลิตทั้งเพื่อการยังชีพและเพื่อการค้าการผลิตถูกผูกติดอยู่กับอำนาจเหนือธรรมชาติ อย่างแนบแน่น การเคารพต่อธรรมชาติอย่างเคร่งครัดอาจเป็นกุศโลบายของคนโบราณในการ ควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม

การเลือกพื้นที่ทำการเกษตร การเก็บสมุนไพรจากป่า การตัดต้นไม้เพื่อใช้สอย การ คัดแปลงแหล่งน้ำจากธรรมชาติเพื่อการอุปโภคบริโภค การล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร ตลอดจนการเก็บ ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ จากธรรมชาติ จะต้องมีการพิจารณาถึงศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย หากผลออก มาว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่อนุญาต ก็ไม่อาจฝืนกระทำได้ หรือในบางกรณีหากจะอนุญาต แต่ก็ต้องมี พิธีกรรมตอบแทนหรือขอขมา นี่แสดงว่ากุศโลบายของคนโบราณทำให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรจาก ธรรมชาติด้วยความยำเกรง เป็นภูมิปัญญาชนเผ่าในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด (ผู้เขียน)

ชุมชนเผ่าม้ง บ้านห้วยน้ำรินยังคงยึดหลักการและวิถีชีวิต โบราณไว้ แม้แต่กลุ่ม ที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ก็ยังยึดถืออย่างแนบแน่น เพียงแต่เปลี่ยนจากการยึดถือเทวดา วิญญาณคนตาย และผี มาเป็นพระเยซูคริสต์หรือพระเจ้าเท่านั้น

เศรษฐกิจของชุมชนเผ่าม้ง บ้านห้วยน้ำริน มีดังต่อไปนี้

1) ระบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ ได้แก่ การเก็บของป่า การทำพืชไร่ พืชสวนจำพวก กกล้วย พืชผักตามหัวไร่ปลายน การเช่าร้านค้าของคนพื้นราบ

2) ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า ได้แก่ การขายแรงงาน ไม้ผลพวกลิ้นจี่และลำไย การขายของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยว

เศรษฐกิจชุมชนของชนเผ่าม้ง บ้านห้วยน้ำริน จะดำเนินการไปตามปฏิทินการผลิต ของชุมชนเฉพาะ ซึ่งอาจจะแตกต่างจากชุมชนเผ่าม้งที่อื่น ๆ บ้าง (ดูแผนภาพที่ 10)

ในปัจจุบันสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์โลก ประกอบกับมีนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้าไปในชุมชนบ้านห้วยน้ำริน เช่น การใช้วิธีการเกษตรสมัยใหม่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น โครงการวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนชาวบ้านห้วยน้ำริน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้จัดระบบกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การผลิตกรรมฝีมือ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กำลังเจริญเติบโตอย่างไม่หยุดนิ่งในพื้นที่อำเภอแม่วาง กลุ่มที่ได้จัดตั้งขึ้นและดำเนินกิจการไปแล้ว 4 กลุ่ม ได้แก่

- กลุ่มศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านและบ้านพักพื้นบ้าน
- กลุ่มสวนพฤกษศาสตร์ชุมชน
- กลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงิน
- กลุ่มหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ

4.1 กลุ่มศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านและบ้านพักพื้นบ้าน

4.1.1 วัฒนธรรมพื้นบ้าน

ก. ความหมายของวัฒนธรรม คลาเรนซ์ แมน (ยศ. 2542 : 91 อ้างแล้ว) เสนอว่าวัฒนธรรมเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างความหมายที่หลากหลายกับร่างกายของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดความหมายของประสบการณ์ ผู้เขียนขอใช้ข้อเขียนของอมรา (2535 : 25-34) เป็นกรอบในการนำเสนอ ซึ่งในขั้นตอนนี้เราอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นหรือกำหนดให้มีขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจจะเป็นการประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ หรือเป็นการกำหนดพฤติกรรมและ/หรือ ความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้นมิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ

วัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังนำไปปฏิบัติ ทำให้มนุษย์รู้จักขนบธรรมเนียมของสังคม รู้ว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมาก

วัฒนธรรมของสังคมมนุษย์แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่ง วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม จำต้องไม่ได้ เช่น ภาษาพูด ความเชื่อ กริยามารยาท และขนบธรรมเนียมประเพณี ส่วนประเภทที่สอง วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ อาคาร บ้านเรือน วัฒนาอาราม ศิลปกรรมและประติมากรรมต่าง ๆ ในการแบ่งพิจารณาวัฒนธรรมเป็นสองประเภทดังกล่าว

มานี้จะทำให้เราสามารถพิจารณาวัฒนธรรมทั้งหมดได้ครบถ้วน วัฒนธรรมทั้งหมดก็คือสิ่งที่
 ครอบงำชีวิตมนุษย์ ทั้งชีวิตประจำวันและทั้งในโอกาสพิเศษที่มนุษย์จำเป็นต้องใช้ชีวิตผิดแปลกไป
 จากวันธรรมดา

อย่างไรก็ตามการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็นวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมและ
 วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมมิได้เป็นการแบ่งแยกได้อย่างเด็ดขาด ตามความเป็นจริงแล้ว วัฒนธรรมที่
 เป็นรูปธรรมหรือเป็นวัตถุ สามารถสื่อความหมายและมีลักษณะเป็นระบบสัญลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้
 เช่น บ้านเรือน เป็นวัตถุที่จับต้องได้ ความแตกต่างของบ้านเรือนอาจแสดงซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจ
 ของผู้เป็นเจ้าของ ชนเผ่าม้งมีการสื่อสารโดยใช้ไม้ที่ตากเป็นรูปมัดและด้านคมมีดตากเป็นพื้นเลื่อย
 ผู้นำส่งไม้จำเป็นต้องอธิบายรายละเอียดของข้อความ เพียงแต่บอกให้ผู้รับสารทราบว่า ผู้ส่งสารคือ
 ใคร เมื่อผู้ส่งสารได้รับวัตถุสัญลักษณ์นั้นแล้วจะทราบทันทีว่า ข่าวสารที่ตนได้รับนั้นเป็นเรื่องดี
 หรือเรื่องร้าย กล่าวคือ ถ้าเป็นเรื่องดี ก็จะมีเฉพาะไม้สัญลักษณ์การสื่อสาร แต่ถ้าเป็นเรื่องร้ายหรือ
 เรื่องกรณีพิพาท จะมีชนไก่มัดติดกับไม้สัญลักษณ์นั้นด้วย (ภาษาม้ง เรียก ชน ว่า โป๊ว และเรียก
 คดีความ ว่า โป๊ว เช่นกัน)

ขนบธรรมเนียมและความเชื่อ ก็เป็นวัฒนธรรมเช่นกัน ตามธรรมเนียมไทยเมื่อพบกัน
 ผู้น้อยจะต้องยกมือไหว้ผู้ใหญ่ก่อน ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็ยกมือไหว้ตอบ พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น
 การเรียกขวัญ การบ่นหรือการฟื้หย่งของชนเผ่าม้ง การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ของคนไทยพื้นราบ
 เหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น สำหรับความเชื่อนั้น วัฒนธรรมในลักษณะความเชื่อ หมายถึง
 ศาสนาหรือเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ คำว่าศาสนาในที่นี้หมายถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 ทั้งหลายด้วย เช่น ความเชื่อในภูติผีปิศาจ วิญญาณบรรพบุรุษ พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ตา เจ้าเข้าทรง
 เทพเจ้า วิญญาณผู้ดูแลสมุนไพรร (Dab Tshuaj) ผีฟ้า ผีป่า ผีไพร (Dab Ntuj Dab Teb) เป็นต้น

ข. วัฒนธรรมภูมิปัญญาชนเผ่าเพื่อความอยู่รอด จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ความเชื่อ
 พิธีกรรม การเรียนรู้หรือการถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรม ความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์กับวิวัฒนาการ
 ทางวัฒนธรรมเกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ ดังที่อมรา (2535 : 29-30 อ้างแล้ว) ได้กล่าวถึง
 วัฒนธรรมที่ค้นพบสมัยก่อนประวัติศาสตร์ว่า จากการขุดค้นสิ่งที่ฝังอยู่ในดินและยังเหลือร่องรอย
 ให้เห็น สรุปได้ว่า สังคมมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์มีอยู่หลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบสะท้อน
 ให้เห็นการวิวัฒนาการที่มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในยุคต่าง ๆ ได้เป็นสามยุค คือ
 ยุคหินเก่า ยุคหินกลาง และยุคหินใหม่

ยุคหินเก่า คือ ยุคสมัยที่เริ่มมีสังคมมนุษย์จนถึงประมาณหนึ่งหมื่นปีมาแล้ว มนุษย์ดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์และเก็บพืชผัก (Hunting and Gathering) เครื่องมือที่ขุดค้นพบมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น อาศัยอยู่ในถ้ำ การดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์และการเก็บพืชผักทำให้เสียเวลามากจึงไม่มีเวลาประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้มากนัก

ยุคหินกลาง มนุษย์เจริญก้าวหน้าขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง แต่อยู่ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ไม่กี่พันปี เครื่องมือเครื่องใช้ก้าวหน้ามากกว่าสมัยหินเก่า นอกจากเครื่องมือทำด้วยหินแล้ว ยังมีการค้นคิดการใช้คันธนูและลูกศรในการล่าสัตว์อีกด้วย

ยุคหินใหม่ คือ ยุคที่มีอายุประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว เป็นยุคที่มนุษย์รู้จักการเลี้ยงสัตว์และการปลูกพืช (Raising and Planting) เครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยเหล็กและส่วนผสมของโลหะชนิดต่าง ๆ เนื่องจากในสมัยนี้มนุษย์รู้จักเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูก การหาอาหารมากินจึงทำได้ง่ายขึ้น ทำให้สมาชิกของสังคมบางคนมีเวลามากขึ้น จึงมีเวลาในการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์หรือใช้ชีวิตในฐานะผู้บริโภ� เช่น นักปราชญ์ หรือพระสงฆ์ เป็นต้น สิ่งประดิษฐ์ที่ค้นพบในยุคนี้ คือ การประดิษฐ์ตัวอักษร เมื่อมีตัวอักษรก็สามารถบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ มีอารยธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น

ยศ (2542 : 191 อ้างแล้ว) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดและพัฒนาขึ้นในกระบวนการที่คนและชุมชนปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศชุดหนึ่ง ในระบบนิเวศท้องถิ่นที่มีต้นไม้ พืช สัตว์และสิ่งมีชีวิตเฉพาะถิ่นอื่น ๆ ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบทของระบบนิเวศชุดนั้นย่อมมีลักษณะจำเพาะ มีพืชสมุนไพร สูตรยาและอาหารเฉพาะถิ่นที่สั่งสมและพัฒนากลายเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ภูมิปัญญาชนเผ่าหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมของปฏิสัมพันธ์ของคนกับระบบนิเวศชุดหนึ่ง ความผูกพันอย่างแนบแน่นภูมิปัญญากับท้องถิ่นมนุษย์กับระบบนิเวศ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจากวิทยาศาสตร์ ในขณะที่วิทยาศาสตร์วางอยู่บนหลักการที่ว่าความรู้มีลักษณะสากลในทางตรงกันข้ามภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่อาจดำรงอยู่ได้หากถูกตัดขาดจากรากเหง้าทั้งในด้านของธรรมชาติและวัฒนธรรม

การปกป้องภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพจะต้องดำเนินการโดยการรักษาทรัพยากรต่าง ๆ ไว้ในท้องถิ่น ให้ชุมชนชนเผ่าต่าง ๆ สามารถใช้และรักษาเพื่อการดำรงชีพและอยู่รอดอย่างมีศักดิ์ศรีภายในระบบนิเวศที่ชนเผ่าเหล่านั้น ๆ สามารถบริหารจัดการนำมาใช้และพัฒนาภูมิปัญญาชนเผ่าของตนเอง ถ้าทอดทิ้งได้ตามยุคสมัยได้อย่างแท้จริง

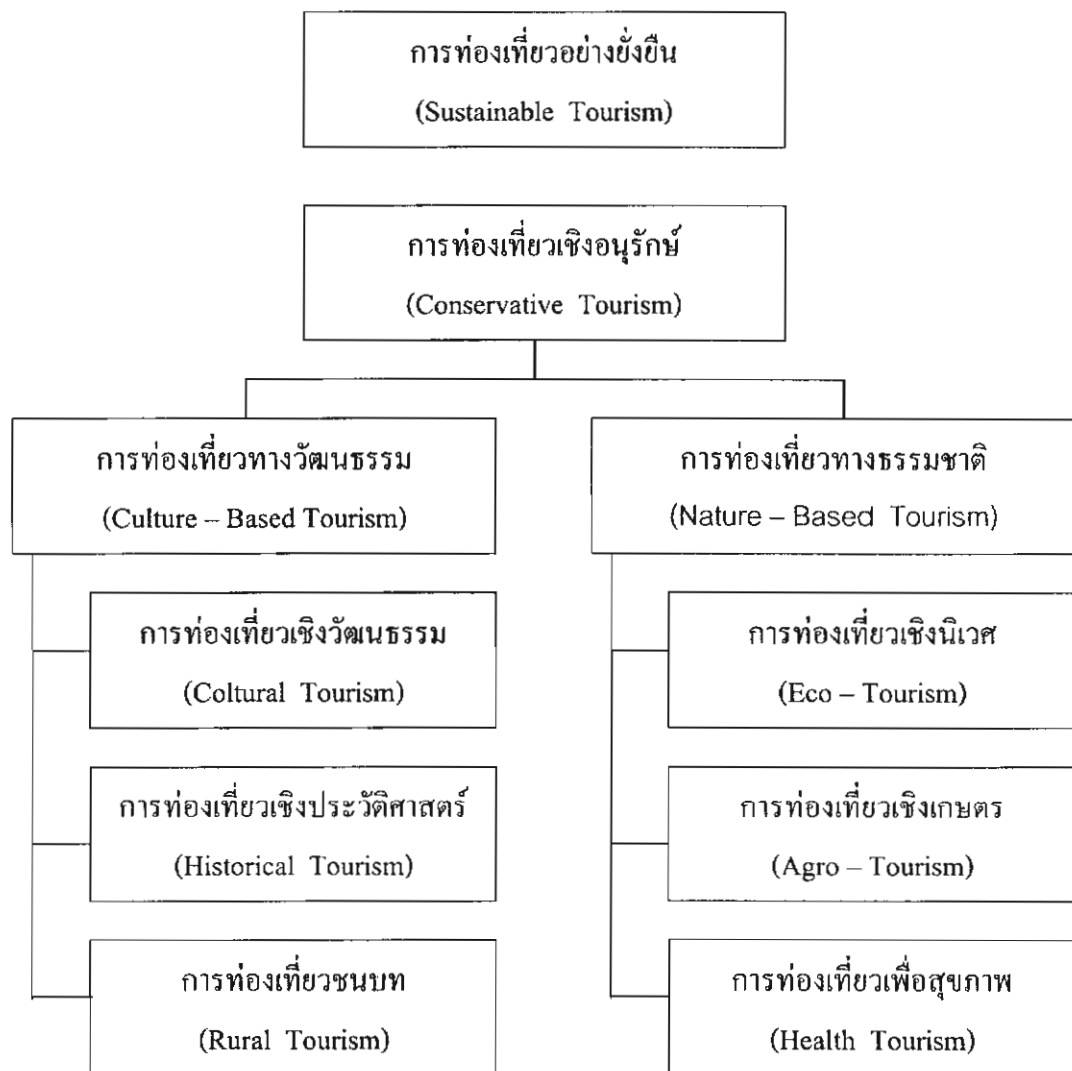
ค. วัฒนธรรมชนเผ่าทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ในอดีตชนเผ่าม้งกล่าวถึงประเทศจีนว่า คือ ดินแดนปรโลก หรือดินแดนที่วิญญาณคนตายจะไปอยู่那儿 เมื่อมีคนตายจะมีบทสวด (Taw Kev) ให้วิญญาณกลับไปยังประเทศจีน เพื่อจะได้ไปพบกับบรรพบุรุษ (Mus cuag poj cuag yawm) พิธีกรรมนี้ยังกระทำสืบต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน

หลายปีที่ผ่านมาเมื่อประเทศจีนเปิด คนม้งจำนวนมากได้เดินทางไปประเทศจีนเพื่อเยี่ยมคนม้งที่นั่น จุดประสงค์หลักก็คือต้องการไปดูประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าม้งว่าแตกต่างกันจากม้งในประเทศไทยและประเทศลาวหรือไม่ ต้องการอยากรู้ว่าคนม้งในประเทศไทยส่งวิญญาณผู้ตายไปประเทศจีน แล้วคนม้งประเทศจีนส่งวิญญาณคนตายไปที่ไหน ต่อมามีการตั้งข้อสังเกตประเด็นนี้ไปยังคนม้งในสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และฝรั่งเศสด้วย

จะเห็นว่าการท่องเที่ยวของคนม้งในระดับโลกในปัจจุบันมีเป้าหมายเพื่อการศึกษา และเยี่ยมชมประเด็นทางวัฒนธรรมเป็นหลัก วัฒนธรรมที่คล้ายกันแสดงถึงการมีบรรพบุรุษร่วมกัน ยังมีพิธีกรรมที่คล้ายกันก็ยิ่งแสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดทางสายเลือดหรือตระกูล

กรมประชาสัมพันธ์ (2542 : 1-3) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าจะต้องเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservative Tourism) แสดงได้ดังแผนภาพที่ 11

แผนภาพที่ 11 แสดงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในบริเวณพื้นที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทย ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีวัฒนธรรม ประเพณี เฉพาะที่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว ทั้งในประเทศและนอกประเทศ เราจึงอาจกล่าวได้ว่า “วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุด”

ง. การดำเนินการกิจกรรมทางวัฒนธรรม จากการพัฒนาจากภายนอกมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาบริษัทนำเที่ยวป่า (Trekking Tour) พுகถึงบ้านห้วยน้ำรินอย่างมาก ประกอบกับมีปางช้างอยู่ใกล้ ๆ นักท่องเที่ยว

สามารถขี่ช้างเข้าไปเกือบถึงบ้านห้วยน้ำริน จึงมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้าไปเยี่ยมชมบ้านห้วยน้ำริน

ต่อมาเมื่อกระแสการบริโภคนิยมมีมากขึ้น รูปแบบบ้านจำนวนมากได้เปลี่ยนไปเหมือนของคนพื้นราบทั่วไป การแต่งตัวก็ใส่ของคนพื้นราบเพราะสะดวกสบายกว่าชุดประจำเผ่า กลุ่มศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านและบ้านพักพื้นบ้านจึงได้จัดตั้ง “ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน” โดยการสนับสนุนของกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อปี พ.ศ. 2542 ภายในศูนย์วัฒนธรรมประกอบด้วย

1) อาคารพิพิธภัณฑ์ มีการแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน (ดูภาพที่ 32, 36 , 37 และ 101 ในภาคผนวก)

2) บ้านตัวอย่าง เป็นรูปแบบบ้านตามจารีตประเพณีของชนเผ่าม้งสมัยเก่า (ดูภาพที่ 39 จากภาคผนวก)

3) อาคารหัตถกรรม เป็นอาคารสำหรับทำเครื่องเงินและแสดงกระบวนการผลิตผ้าจากใยกล้วย (ม้ง)

4) สวนสมุนไพร สมุนไพรถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมชาติที่ได้รับการถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษ ทางกลุ่มจะได้จัดให้มีสวนสมุนไพรพื้นบ้านขึ้นภายในศูนย์วัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งศึกษาและบริการชุมชนทางด้านสุขภาพ (จะได้กล่าวละเอียดต่อไป)

นอกจากนี้ทางกลุ่มยังได้รณรงค์ให้ชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมอื่น ๆ อีก เช่น การแต่งกาย บทกลอน คำคม ดนตรี นิทานและบทเพลง (จะได้กล่าวละเอียดต่อไป)

4.1.2 บ้านพักพื้นบ้าน (Home Stay)

ก. วัฒนธรรมการต้อนรับแขกแบบดั้งเดิมของชนเผ่าม้ง เมื่อคนตะวันตกพบกันเขาจับมือกัน คนไทยพบกันเขายกมือไหว้ โดยที่ผู้น้อยจะต้องยกมือไหว้ผู้ใหญ่ก่อน สำหรับคนม้งโบราณเท่านั้นเมื่อพบกันเขาจะก้มลงนิดหน่อยแล้วใช้มือทั้งสองข้างประกบกันหงายขึ้นเหมือนวักน้ำขึ้นหนึ่งครั้งเรียก “โสะหยิหรืออ้วย” (Txaum Yim, Ua Yim) ในกรณีที่มีแขกจากทางไกลมาเยี่ยมถึงประตูบ้านก็จะทำเช่นเดียวกัน ขณะที่กำลัง โสะหยิ นั้น เจ้าบ้านจะพูดว่า “ตัวลอ” แปลว่า มาหรือ ผู้เป็นแขกจะตอบว่า “ตัวออ” แปลได้ว่า ครับหรือใช่แล้ว

เมื่อมีแขกมาเยือนถึงหมู่บ้าน โดยเฉพาะในเทศกาลปีใหม่ แต่ละบ้านจะไปเชิญแขกมารับประทานอาหารที่บ้านเกือบทุกบ้านตั้งแต่เช้ามืด แขกจะต้องรู้และไม่ต้องรับประทานมาก หากเป็นคนหนุ่มที่ไม่รู้และรับประทานอึดตั้งแต่บ้านแรกก็จะเดือดร้อนเมื่อไปถึงบ้านต่อ ๆ ไป

ขณะที่กำลังเล่น โยนลูกช่วงอยู่ในสนาม เมื่อถึงเวลาอาหารกลางวันเจ้าของบ้านก็จะไปเชิญให้วนกันไปรับประทานอาหารตามบ้านต่าง ๆ กันเช่นกัน สำหรับคนหนุ่มแล้วเจ้าบ้านเข้าใจว่าเป็นโอกาสพิเศษของคนหนุ่ม คนสาว เขาจึงอาจไม่เรียกให้เข้าหลายบ้านมากนัก แต่สำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ที่แต่งงานแล้ว หลังรับประทานอาหารก็จะมีการนำเหล้าข้าวโพดเสิร์ฟต่อสังสรรค์กันต่อ

ปัจจุบันนี้ประเพณีแบบนี้ไม่ค่อยมีให้เห็นอีกแล้ว โดยเฉพาะคนหนุ่มวัยรุ่นได้รับวัฒนธรรมจากข้างนอก นอกจากไม่ต้อนรับแขกต่างบ้านแล้วยังยกพวกตีหนุ่มต่างบ้านกันอีก นับว่าวัฒนธรรมจากภายนอกได้เข้าไปทำลายวัฒนธรรมอันสวยงามของชนเผ่าม้งไปอย่างน่าเสียดาย และยังไม่ว่าจะสามารถฟื้นฟูกลับคืนมาได้หรือไม่

ข. การรับรองแขกผู้มาเยือนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์หรือโลกเป็นหนึ่งเดียวนี การติดต่อระหว่างกลุ่มชนเผ่าหรือกลุ่มชาติพันธุ์มีมากขึ้น การต้อนรับแขกแบบดั้งเดิมจะเกิดขึ้นเฉพาะในชนเผ่าเดียวกันที่มีวัฒนธรรมเดียวกันเท่านั้น หากเป็นการต้อนรับคนจากต่างชนเผ่าก็จะใช้วิธีการสากลมากขึ้น หรืออย่างมาก็เป็นการแสดงของผู้ต้อนรับเพียงฝ่ายเดียวให้ผู้มาเยือนชม หรือต่างคนต่างแสดงวัฒนธรรมของตนเองเป็นการแลกเปลี่ยน

ในระหว่างกลุ่มชนเผ่าม้งด้วยกันถ้าเป็นคนภายในประเทศไทยด้วยกันก็จะยังคงวิธีการเดิมเป็นส่วนใหญ่ แต่หากเป็นการต้อนรับคนม้งจากประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อเจ้าของบ้านในประเทศไทยมีการเลี้ยงต้อนรับผู้มาเยือนจากสหรัฐอเมริกามักจะเป็นพิธีกรรมธรรมดาแบบดั้งเดิม จากนั้นแขกผู้มาเยือนมักจะเสนอขอเลี้ยงตอบแทนซึ่งเป็นการจัดงานที่ใหญ่กว่าเสมอ ในงานเลี้ยงจะเป็นพิธีกรรมผสมผสานระหว่างวิธีการดั้งเดิมกับวิธีการแบบสากล เช่น มีการชนแก้วกัน เป็นต้น

สำหรับวิธีการต้อนรับแขกผู้มาเยือนที่เป็นคนต่างชาตินั้น เจ้าบ้านมักจะแสดงพิธีกรรมแบบดั้งเดิม เช่น การจัดอาหารพื้นบ้าน การเลี้ยงแบบพื้นบ้าน แขกผู้มาเยือน การจัดการแสดงพื้นบ้านทั้งของดั้งเดิมและของประยุกต์ เป็นวิธีการที่คิดสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อธุรกิจโดยเฉพาะมิให้เห็นอยู่ทั่วไปตามโรงแรม รีสอร์ท และ Home Stay ต่าง ๆ

นับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2510 เมื่อมีวิกฤตทางการเมือง จุดเริ่มต้นความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พ.ค.ท.) และรัฐบาลไทยขณะนั้น ชนเผ่าม้งได้ถูกแบ่งแยกเป็นสองฝ่ายอย่างชัดเจน ฝ่ายหนึ่งเข้าไปอยู่ในป่ากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีวิถีชีวิตตามที่พรรคคอมมิวนิสต์กำหนด วิถีชีวิตดั้งเดิมถูกละทิ้งโดยสิ้นเชิง เพราะต้องสร้างกระท่อมหลบ ๆ ซ่อน ๆ อยู่ในป่า หนีการสู้รบอยู่ตลอดเวลา พิธีกรรมทางศาสนาเป็นของต้องห้าม (ประจวบ, 2546 สัมภาษณ์) ส่วนชาวม้งอีกฝ่ายหนึ่งที่อยู่กับฝ่ายรัฐบาลก็จะถูกโยกย้ายอพยพไป

รวมกัน การก่อสร้างที่พักหรือบ้านที่ทางราชการสร้างให้ก็ผุดแผกไปจากเดิม ทำเลที่ตั้งหมู่บ้านก็ต่างไปจากเดิม (ยกเว้นบางจังหวัด เช่น เชียงใหม่ ลำปาง และแม่ฮ่องสอน)

เวลาล่วงเลยมาประมาณ 30-36 ปี การพัฒนาประเทศที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การรับวัฒนธรรมจากภายนอก การต้องการความสะดวกสบายตามธรรมชาติของมนุษย์ที่เรียกว่า “บริโภคนิยม” (Consumerism) ทำให้ยากที่จะเห็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้ ดังนั้นการจำลองวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมในรูปของศูนย์วัฒนธรรมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งจำเป็นในยุคปัจจุบันและต่อไป

ค. การดำเนินกิจการบ้านพื้นบ้าน (Home Stay) ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ได้ดำเนินการนำร่องโดยการสร้างอาคารชั่วคราว หลังคามุงด้วยหญ้าคา 2 ห้องนอน 1 ห้องน้ำ ขึ้นในบริเวณศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2542 เนื่องจากก่อสร้างด้วยวัสดุท้องถิ่นชั่วคราวจึงชำรุดเสียหายหมดภายในเวลา 3 ปี พ.ศ. 2546 บ้านพักนำร่องดังกล่าวจึงได้รับการซ่อมแซมใหม่ (ภาพที่ 38 ในภาคผนวก) สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ 8 คน บ้านตัวอย่าง (ภาพที่ 39 ในภาคผนวก) ก็สามารถจัดให้เป็นที่พักที่สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ 2-3 คน นอกจากนี้ตามบ้านต่าง ๆ ก็สามารถรับนักท่องเที่ยวได้อีกประมาณ 10-15 คน

ขณะที่ทำการวิจัยชุมชนยังไม่มีความพร้อมในการจัดการด้าน Home Stay จะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้จากการรับรองครั้งละ 2-3 คน แล้วค่อย ๆ เพิ่มจำนวนขึ้น “ความพร้อม” ในที่นี้หมายความว่า ชาวบ้านห้วยน้ำรินไม่ได้อยู่ประจำ จะต้องไปทำมาหากินที่อื่น ๆ ด้วย ถ้าจะต้องรอคอยนักท่องเที่ยวที่จะมาพักก็ไม่คุ้มเพราะนาน ๆ ถึงจะมีมาหนึ่งกลุ่ม ต้องเสียเวลาทำความสะอาดบ้าน เตรียมพื้นที่รองรับ ถ้าหากว่ามีนักท่องเที่ยวมาพักสม่ำเสมอคุ้มค่าต่อการอยู่เตรียมพร้อมตลอดเวลา ทางกลุ่มก็มีความพร้อมที่จะดำเนินการได้ ทางโครงการวิจัยฯ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานสนับสนุนวิชาการเขต 10 (สสว.10) ยังคงคอยเป็นที่ปรึกษาให้แก่กลุ่มบ้านพักพื้นบ้านอยู่ โดยการเป็นผู้ประสานงานระหว่างผู้ประกอบการท่องเที่ยวกับกลุ่มบ้านพักพื้นบ้าน เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าพักในหมู่บ้าน ก็จะเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อคอยให้คำแนะนำ แนวทางนี้จะดำเนินการจนกว่าชุมชนจะดำเนินการได้ด้วยตนเอง

4.2 กลุ่มสวนพฤกษศาสตร์ชุมชน

4.2.1 ความหลากหลายทางชีวภาพกับภูมิปัญญาชนเผ่า

ยศ (2544 : 51-52 อ้างแล้ว) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นได้ก่อสร้างตัวขึ้นจากความเข้าใจอย่างชัดเจนในสัมพันธภาพของสรรพสิ่งและสรรพชีวิตต่าง ๆ ที่ก่อกำเนิดดำรงอยู่และแตกดับไปภายในระบบนิเวศชุดนั้น ๆ ภูมิปัญญาของชนเผ่าต่าง ๆ ได้ถูกสั่งสม พัฒนาและสืบทอดมาเป็นเวลานานนับร้อย นับพันหรือนับหมื่นปี ภูมิปัญญาชนเผ่าได้ผ่านการศึกษาค้นคว้าเชิงประจักษ์ผ่านกระบวนการลองผิดลองถูก คัดสรรปรับปรุงและพัฒนาอย่างเป็นระบบตลอดมา

ถึงแม้ว่ากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีความใกล้เคียงกับการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็ตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็มีข้อแตกต่างจากการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์อยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะจำเพาะเจาะจงเฉพาะท้องถิ่น พื้นที่หรือระบบนิเวศชุดใดชุดหนึ่ง ในขณะที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีลักษณะเป็นสากลทั่วไป ไม่อาจสามารถนำมาใช้ในการจัดการในระบบนิเวศแห่งใดแห่งหนึ่งได้เสมอไป ประการที่สอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวพันเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับมิติทางสังคม วัฒนธรรมและสิทธิชุมชน กล่าวคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบนิเวศชุดหนึ่ง ๆ ประกอบขึ้นบนเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มคน ครอบครัว เครือญาติและชุมชน กับสิ่งมีชีวิตกลุ่มอื่น ๆ ที่ดำรงอยู่ร่วมกันภายใต้ระบบนิเวศชุดนั้น วิธีคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศในลักษณะเช่นนี้ถูกนำมาเสนอให้เชื่อมโยงกับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อเป็นกุศโลบายในการบังคับให้ผู้คนมีการปฏิบัติในการอนุรักษ์ เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ชนเผ่าม้งมีความเชื่อว่า อ่างน้ำธรรมชาติ (ไม่ได้เกิดจากลำห้วย) ที่เกิดขึ้นตามป่าตามเขาที่ใสสะอาดตลอดปีนั้นเป็นที่อยู่ของมังกร (Pas Zaj) ทำให้ผู้คนยำเกรง ไม่กล้าบุกรุกทำลาย แม้แต่อย่างกรายเข้าใกล้ก็อาจจะถูกลงโทษโดยการถูกจับขังขังหรือวิญญานไป ในพื้นที่ป่าที่เป็นต้นน้ำหรืออ่างน้ำธรรมชาติที่มีพืชขึ้นได้ที่เรียกว่า “หาเอี้ย” (Hav Iav) นั้นไม่ควรเข้าไปบุกรุกหรือแม้แต่เข้าไปเหยียบย่ำอย่างยิ่ง หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกวิญญานศักดิ์สิทธิ์ผู้คุ้มครองสถานที่ดังกล่าวลงโทษ สถานที่ทางธรรมชาติที่สมควรได้รับการอนุรักษ์จึงกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacret Places) ที่ชาวเมืองทุกคนต้องรู้

พิธีกรรมบูชาต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า “ดงแซง” (Ntoo Xeeb) เป็นการคัดเลือกต้นไม้ต้นใดต้นหนึ่งที่มีลักษณะเด่นพิเศษแล้วสถาปนาให้เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ การคัดเลือกกระทำโดยผู้นำทางจิตวิญญาณ (หมอผี) ประจำตระกูลหรือประจำหมู่บ้าน ต้นไม้ดงแซงจะได้รับการบูชาด้วย

ไก่ หมู หรือวัว ควาย ทุกปี แล้วแต่ฐานะของตระกูลหรือชุมชน พิธีกรรมส่วนใหญ่มักจะมาก่อนเทศกาลปีใหม่ หรือในระหว่างเทศกาลปีใหม่ การบูชาดวงแข็งอาจจะทำเฉพาะภายในเครือญาติ (ตระกูล) หนึ่ง ๆ หรืออาจทำรวมกันทั้งชุมชนก็ได้

วัตถุประสงค์หลักของดวงแข็งก็เพื่อให้ปกป้องรักษาชีวิตของผู้คน สัตว์เลี้ยง พืชพรรณธัญญาหารให้มีความสุข และอื่น ๆ ตามแต่กลุ่มชนผู้บูชาจะร้องขอพื้นที่ที่มีต้นดวงแข็ง อยู่จะกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์โดยปริยาย ผู้คนไม่กล้าบุกรุกทำลายหรือแม้แต่ย่างกรายเข้าไปรบกวน

จากกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในยุคคลื่นลูกที่สาม ประชาชนชาวบ้านและนักวิชาการชาวม้งได้นำระบบความเชื่อเกี่ยวกับดวงแข็งมาปรับใช้เป็นกลยุทธ์ หรือเป็นกุศโลบายในการคุ้มครองอนุรักษ์ผืนป่าได้อย่างดียิ่ง

สัมพันธภาพระหว่างความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาชนเผ่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตและความอยู่รอดของมนุษย์ ทำให้ที่ตั้งบ้านเรือน (สวงจู้ย) ยืนอยู่บนพื้นฐานของความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ เช่น ลมพายุ แผ่นดินถล่ม การถ้ำถอยเทอากาศ การรับแสงแดด และแหล่งน้ำบริโภครวมถึงยืนอยู่บนเหตุผลของสุขอนามัยของสมาชิกในชุมชนทั้งสิ้น

ชนิดของพืชและสัตว์เป็นตัวกำหนดระบบการผลิตทางเกษตรกรรม พื้นที่สำหรับการปลูกข้าวโพด ผักกาดและฝิ่น จะต้องเป็นที่ที่มีก้อนหินใหญ่วางเรียงรายในหุบห้วยมีต้นกล้วยแดง มีเถาวัลย์ มีต้นบอนยักษ์ และมีต้นไทร (ภาวิณีย์, 2546) พื้นที่ลักษณะนี้อยู่ที่ระดับความสูง ตั้งแต่ 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเลขึ้นไป เรียกว่า “ป่าดิบชื้น” ชนิดของสัตว์ป่าไม่ว่าจะเป็นนกหรือ กระรอก กระแต ที่พบเห็นจะเป็นตัวกำหนดถึงพื้นที่ที่ทำการเกษตรกรรมเช่นกัน สถานที่ที่พบเห็น กระรอกหลังลาย (Nas Ncuav Txaij) จะเป็นพื้นที่ที่สามารถปลูกข้าวไร่ได้เป็นป่าเบญจพรรณที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 300-800 เมตร นกชนิดเดียวกันที่พบเห็นในพื้นที่ต่างกันจะมี ลักษณะปลีกล้วย (สายพันธุ์) แตกต่างกันไป ที่เห็นเด่นชัด คือ นกโพระดก (Puj Daum, Tauj Vaub)

บนพื้นที่สูงในฤดูฝน ฟ้าจะมีครีมนตลอดวัน การร้องของนก แมลง เป็นนาฬิกาบอก เวลาว่าเวลาไหนควรจะทำอะไร เช่น เริ่มงาน พักกลางวัน เตรียมเก็บของ เก็บผัก เก็บหญ้า และ เดินทางกลับบ้าน เสียงร้องของแมลงและนกเป็นการบอกให้ทราบว่าขณะนี้ควรจะทำอะไร เช่น เตรียมพื้นที่ปลูกข้าวโพด ปลูกข้าว

ความเชื่อเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอนาคตกำหนดโดยพืชและสัตว์เช่นกัน การอพยพของมดขึ้นต้นไม้แสดงว่าจะมีฝนตกใหญ่ในไม่ช้า ถ้ามดอพยพลงจากต้นไม้หรือลงจากภูเขาไปในที่ลุ่มแสดงว่าจะไม่มีฝนตกอีกในระยะอันใกล้นี้ ปีใดต้นไม้ไม่ออกดอกแสดงว่าต้นไม้จะต้องตาย จะแห้งแล้ง และมีไฟไหม้ป่ามากมาย อาจมีการระบาดของหนูป่า (Tsuag Txom Fav) อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งไปทำลายรั้วพืชที่กำลังจะออกในปีนั้น ๆ ได้

การร้องของสัตว์ป่าจำพวกนกฮูก เหยี่ยว ฯลฯ เป็นการบอกกล่าวถึงเหตุการณ์หรือภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต (ดูเรื่องปีใหม่ของชาวม้งในหัวข้อประเพณีที่สำคัญของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน) ฐานอนขวางทาง สัตว์ป่าเข้าหมู่บ้าน ล้วนเป็นลางบอกเหตุในอนาคตทั้งสิ้น ปรากฏการณ์ความหลากหลายทางชีวภาพกับเหตุการณ์ในอนาคตส่วนใหญ่สามารถอธิบายโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ เช่น ไม้ดอกออก ความแห้งแล้ง ไฟป่า และการระบาดของหนูป่า (หนูนา) เก้งหรือหมูป่าหนีเข้ามาในหมู่บ้าน เพราะหนีการไล่ล่าของเสือหรือฝูงสุนัขป่า ผลต่อมาก็คือสัตว์เลี้ยงจำพวกวัว ควาย ม้า และหมู ถูกเสือหรือสุนัขป่ากัดกินเสียหายตามมา เป็นต้น

4.2.2 ระบบนิเวศป่าในฐานะตลาดสดของชุมชน

ในระบบนิเวศป่าเป็นที่กำเนิดของพืชผักพื้นบ้านและสัตว์ป่าที่เป็นอาหารและยามากมายหลายชนิดที่ชุมชนสามารถหาได้โดยไม่ต้องเสียเงินซื้อ นอกจากนี้ยังมีพืชผัก สัตว์ป่า และแร่ธาตุหลายชนิดที่เป็นที่ต้องการของตลาดและทำรายได้ให้กับชาวบ้านอย่างเป็นกอบเป็นกำตามตลาดสดและตลาดข้างทางแทบทุกหนทุกแห่ง ทุกฤดูกาล เราจะพบชาวบ้านนำเห็ดชนิดต่าง ๆ หน่อไม้ หน่อหอย เต้า ผักหวานป่า ผักกูด ผักแว่น ผักหนาม กบ เขียด อังซ้อง หนูนา น้ำผึ้ง ลูกผึ้ง ลูกต่อ มาวางขายสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านไม่น้อย

วิถีชีวิตของคนม้งโบราณพึ่งพิงอยู่กับระบบนิเวศป่าอย่างแนบแน่น พืชผักพื้นบ้านจากป่ามีคุณค่าเอนกอนันต์ต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน นอกจากอาหารและยาแล้วระบบนิเวศป่ายังเป็นแหล่งวัตถุดิบในการผลิตเครื่องใช้ไม้สอยและอุปกรณ์ในการทำพิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดต่อ ๆ กันมานานนับร้อยนับพันหรืออาจจะนับหมื่น ๆ ปี

ในยุคปัจจุบันความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้แพร่เข้าสู่ชุมชนบ้านป่ามากขึ้น พืชผักพื้นบ้านจากป่าและสัตว์ป่าได้ผ่านการคัดเลือกสรรจากการเก็บเกี่ยวและการล่า (Hunting and Gathering) มาสู่การปลูกและการเลี้ยง (Planting and Raising) ด้านพืชมีการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ให้เข้ากับสถานการณ์การตลาดทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ สัตว์ป่าหลายชนิด เช่น หมูป่า กวาง ม้า งูสิงห์ ฯลฯ ได้กลายมาเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สามารถเลี้ยงในฟาร์มได้

ยศ (2544 : 68 อ้างแล้ว) ได้เขียนไว้ว่า พืชผักพื้นบ้านอีกทั้งธัญพืชต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการผลิต อาหาร และความหลากหลายทางชีวภาพนั้น ได้ผ่านการเลือกสรรจากธรรมชาติและจากระบบการผลิตของชุมชนท้องถิ่นมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน จนมีลักษณะจำเพาะและมีคุณค่าอันมีอาจประเมินได้ ผู้ที่ยังมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ก็คือเกษตรกรในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ยังคงได้อาศัยธรรมชาติและดำเนินชีวิตในลักษณะที่สอดคล้องกับระบบนิเวศอย่างเหมาะสม ประเด็นที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพจึงมีอยู่ว่า ในสถานการณ์ที่พืชพานิชย์และการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเริ่มกลายเป็นระบบการผลิตหลักของเกษตรกรไทยในแทบทุกภูมิภาคดังเช่นทุกวันนี้ ทำอย่างไรเราจึงจะสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการรักษาสายพันธุ์พื้นบ้าน เพื่อทำการอนุรักษ์ พลิกฟื้นและพัฒนาาระบบนิเวศเกษตรพื้นบ้านให้วนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง

จากทัศนะของยศดังกล่าวข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นว่า ภูมิปัญญาชนเผ่า ระบบนิเวศป่าและระบบนิเวศเกษตรพื้นบ้านยังเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จำต้องมีคู่กับสังคมและชุมชนต่อไป ในขณะที่ระบบการผลิตพืชเชิงพานิชย์ (Commodity Crops) หรือการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ควรจะได้รับการทบทวนและปรับเปลี่ยน

4.2.3 ระบบนิเวศป่าในฐานะโอสดสถานของชุมชน

ประเวศ (2536 : 20) ได้กล่าวถึงคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพว่า มนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติหรือมนุษย์เป็นธรรมชาตินั่นเอง ความสมดุลของธรรมชาตินอกตัวมนุษย์และภายในตัวของมนุษย์ คือ ความเป็นปกติหรือสุขภาพดี การเสียความเป็นปกติ คือ การเสียดุลภาพทำให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ความหลากหลายทางชีวภาพทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ ดังนั้น ความหลากหลายทางชีวภาพจึงเป็นคุณค่าต่อสุขภาพของมนุษย์ มนุษย์อาศัยความหลากหลายทางชีวภาพจากระบบนิเวศป่าเป็นเครื่องยังชีวิต โดยการหาอาหารและยาสมุนไพรจากป่า โดยไม่ทำลายความสมดุลของธรรมชาติ ย่อมสามารถพึ่งพิงธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ในความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศป่าสิ่งที่มีคุณสมบัติเยียวยาให้ธรรมชาติได้สมดุลนี้มนุษย์เรียกว่า “ยา” ดังนั้นมนุษย์จึงได้อาศัยพืชจำนวนมากเป็นยาสมุนไพร รวมทั้งนำมาสกัดทำเป็นยาแผนปัจจุบันอย่างแพร่หลายด้วย ตัวอย่างเช่น การค้นพบยาเพนนิซิลลินจากเชื้อราเพนนิซิลเลียม มีคุณสมบัติในการฆ่าเชื้อแบคทีเรียบางชนิด มีการค้นพบยามากมายหลายชนิดที่สกัดจากสิ่งมีชีวิตที่ช่วยรักษาปรกติภาพหรือสุขภาพของมนุษย์ ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศป่าจึงเป็นแหล่งความรู้อันยิ่งใหญ่เกี่ยวกับยาและอื่น ๆ ที่ธรรมชาติได้สะสมไว้เป็น

เวลานับพันนับหมื่นปี มนุษย์สามารถศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจและใช้ประโยชน์จากคุณค่านั้นให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงเผ่าพันธุ์ของมวลมนุษยชาติได้

กล่าวถึงการใช้สมุนไพรจากป่าในการรักษาอาการเจ็บป่วยของร่างกายนั้น อาจจะใช้ยาสมุนไพรตัวเดียวโดด ๆ หรือหลายตัวผสมกัน ตามตำรับยาที่สืบทอดต่อกันมาในแต่ละชนเผ่า การใช้ยาสมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วยมักใช้ร่วมกับการรักษาพยาบาลวิธีอื่น ๆ เช่น การนวด ประคบ จี้ด้วยความร้อน ตลอดจนการใช้คาถาอาคม ซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้ยาสมุนไพรออกฤทธิ์เร็วขึ้น และมีประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาลมากขึ้น

ยส (2544 : 100 อ้างแล้ว) ได้ทำการสำรวจการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน สรุปได้ว่าพืชสมุนไพรส่วนใหญ่ได้มาจากป่าและริมห้วย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 16 การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน

กลุ่มชาติพันธุ์	บ้าน/สวน รอบบ้าน	ไร่	นา	ป่า/ริมห้วย	รวม
จีนฮ่อ	34	3	-	3	40
ม้ง	40	30	9	40	119
ลีซู	33	36	-	66	135
เมี่ยน	36	23	-	77	136
มูเซอคำ	40	13	-	30	83
ปกากะญอ	32	34	3	28	97
ลัวะ	47	87	19	89	242
ขมุ	21	22	-	79	122
ไทใหญ่	50	3	2	15	70
มูเซอแดง	25	11	-	4	40
ไทลื้อ	83	18	8	113	222
กะเหรี่ยงแดง	10	13	-	18	41
อาข่า	35	44	-	67	146
คนเมือง	108	17	21	110	256
รวม	594	354	62	739	1,749

4.2.4 ระบบนิเวศป่าในฐานะสถานบันเทิงของชุมชน

ในยุคบ้านป่า การเก็บเกี่ยวอาหารจากป่าและการล่าสัตว์ป่า นับเป็นกิจกรรมนันทนาการอย่างหนึ่ง ในขณะนั้นประชากรมนุษย์ยังไม่มาก ขณะที่ประชากรสัตว์ป่ามีจำนวนมาก ไม่เพียงแต่มนุษย์จะเป็นฝ่ายล่าสัตว์เท่านั้น สัตว์ป่ายังเป็นฝ่ายล่ามนุษย์เพื่อเป็นอาหาร เช่น เสือโคร่ง ผงสุนัขป่า สัตว์บางชนิดล่ามนุษย์เพื่อการป้องกันตัวและการแก้แค้น เช่น กระตัง หมี ช้าง กวาง และหมูป่า เป็นต้น การล่าสัตว์เป็นการใช้ชั้นเชิงชิงไหวชิงพริบระหว่างมนุษย์กับสัตว์ สัตว์ป่าที่ถูกยิงบาดเจ็บสามารถใช้วิธีการหลอกล่อมนุษย์ให้ตามรอยเท้าของมันไปขณะที่มันเดินหักมุมกลับมาดักกรอทำร้ายมนุษย์ นายพรานถือเป็นนักกีฬา การล่าสัตว์เป็นเกมสกีฬาที่ท้าทายและเต็มไปด้วยชีวิตการกีฬาที่ท้าทายและอันตรายกลายเป็นเรื่องสนุกบันเทิงของมนุษย์ เช่นเดียวกับมนุษย์ยุคปัจจุบัน การโคตรม การปีนเขา ปีนน้ำผา ฯลฯ ล้วนเป็นกีฬาที่ท้าทายและเสี่ยงอันตรายถึงชีวิตทั้งสิ้น

ในยุคปัจจุบันสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ประชากรมนุษย์เพิ่มมากขึ้น ขณะที่ประชากรทางชีวภาพในธรรมชาติลดลง กระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติพุ่งขึ้นอย่างรุนแรง การใช้ระบบนิเวศป่าเป็นสถานบันเทิงเปลี่ยนไป การพักผ่อนหย่อนใจเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น การเดินป่า ปลูกกล้วยแพ ค้างแรมกลางป่า ในวิถีชีวิตของชนเผ่าม้งนั้นการแสดงความรักต่อกันของหนุ่มสาวในหมู่บ้านหรือในที่เปิดเผยถือเป็นสิ่งที่น่าอับอายหรือต้องห้าม ดังนั้น “ป่า” จึงเป็นสถานที่นัดพบหรือแสดงความรักต่อกันของคนหนุ่มสาว ป่ามีดนตรีธรรมชาติ เช่น เสียงร้องของนก แมลง เสียงลมพัดใบไม้ (ใบสน) การเป่าใบไม้ เหล่านี้ล้วนเป็นความบันเทิงของคนในชุมชนบ้านป่าทั้งสิ้น

ระบบนิเวศป่าและทรัพยากรทางชีวภาพเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นิยมกันอย่างแพร่หลายทั้งในหมู่ชาวไทย และชาวต่างชาติ

4.2.5 ระบบนิเวศป่าในฐานะศาสนสถานของชุมชน

ระบบความเชื่อตามจารีตประเพณีของมนุษย์แทบทุกคนเผ่าจะต้องเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ภูติ ผี ปีศาจ เทวดา พระเจ้า วิญญาณต่าง ๆ ในระบบนิเวศป่า ต้นไม้ จอมปลวก ก้อนหิน แหล่งน้ำซึมลำห้วย ล้วนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นยังสามารถที่จะให้ความคุ้มครองถึงมนุษย์ สัตว์เลี้ยง และพืชพันธุ์ธัญญาหาร เมื่อได้รับการขอร้องจากมนุษย์ เช่น การบูชาหินผาของชาวม้ง บ้านคอยปุย การบูชาต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ “ดงเซ้ง” ของชาวม้งทั่วไป เป็นต้น การบูชาและให้ความเคารพต่อธรรมชาติในฐานะศาสนสถานนั้น อาจกระทำการอย่างถาวร เช่น ดงเซ้ง คอยผาของ หรืออาจจะทำชั่วคราวชั่วคราว เช่น ตามลำห้วย จอมปลวก ก้อนหิน หรือแอ่งน้ำในป่า เป็นต้น

มีหลายกรณีที่คนป่วย เมื่อได้รับการวินิจฉัยจากหมอว่ามีสาเหตุมาจากการไปละเมิด สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ใดที่หนึ่งในธรรมชาติ ขวัญจึงถูกจับตัวไว้ จะต้องมีการพิธีกรรมไถ่ถอนขวัญหรือเรียก ขวัญ (Hu plig) โดยต้องฆ่าไก่หรือหมูนำไปบูชาและไถ่ถอนขวัญกลับมา

4.2.6 ระบบนิเวศป่าในฐานะสถานศึกษาของชุมชน

สัมพันธภาพระหว่างระบบนิเวศป่ากับผู้คนในชุมชน ตั้งแต่อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่ อาศัย แหล่งออกซิเจน การควบคุมทางสังคม โดยผ่านความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้ผ่าน กระบวนการเรียนรู้ การลองผิดลองถูก และการถ่ายทอดมาเป็นเวลาอันยาวนาน ซึ่งถือว่าเป็น กระบวนการศึกษาเรียนรู้โดยธรรมชาติอย่างแท้จริง

การศึกษาเรียนรู้หรือการถ่ายทอดวิทยายุทธ์ของผู้คนในอดีต เป็นสิ่งต้องห้ามที่จะ เรียนรู้อย่างเปิดเผย ดังนั้น “ป่า” จึงเป็นสถานที่ลับตาที่ครูได้ใช้เป็นที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ ลูกศิษย์ การเรียนรู้พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำศพ จะต้องไปเรียนในไร่ในสวนหรือในป่าเท่านั้น

4.2.7 การดำเนินการใช้ระบบนิเวศป่าเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

การเดินทางผ่านป่า การล่องแพี่ช้างเข้าหมู่บ้านผ่านธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์นั้นเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวต่างชาติมาก ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านห้วยน้ำรินมีผืนป่า ที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพค่อนข้างมาก มีต้นไม้ขนาดใหญ่หลายชนิด มีต้นไม้ มีพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินได้จัดตั้งกลุ่มสวนพฤกษศาสตร์ชุมชน เพื่อปรับปรุง พื้นที่อนุรักษ์เป็นการศึกษาธรรมชาติและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ (ภาพที่ 40-47 ใน ภาคผนวก) นอกจากพืชที่กำเนิดโดยธรรมชาติของผืนป่านี้แล้ว ทางกลุ่มยังมีการนำพืชที่สำคัญจาก ที่อื่นมาปลูกเสริมอีกด้วย เช่นต้นไม้สำหรับทำคนดริม้ง พืชสมุนไพร และพืชสำหรับเป็นอาหาร ของสัตว์ป่าจำพวกนก กระรอก กระแต หมี ฯลฯ โดยคาดหวังกันว่าจะเป็นแหล่งศึกษาสัตว์ป่า (สวนสัตว์เปิด) ได้ในอนาคต

4.3 กลุ่มกิจกรรมการเงิน

4.3.1 เครื่องเงินถึงปกป้องรักษาชีวิตของมนุษย์

ในกลุ่มชนเผ่าม้งบางกลุ่ม เมื่อมีเด็กคลอดมาใหม่ พ่อบ้านจะใส่ห้วงคอให้ทันที ห่วง คอเรียกว่า “โซ้วเจีย” (Xauv Siav) แปลว่า ล็อกชีวิต หมายความว่า ชีวิตของสมาชิกใหม่ได้ถูกผูก ล็อกไว้แล้ว ในวันที่สามจึงจะฆ่าไก่ ฆ่าหมู และต้มไข่ เพื่อเรียกขวัญและตั้งชื่อให้อีกครั้งหนึ่ง ใน บางกลุ่มจะทำการสวมใส่ห้วงคอในวันที่สามพร้อมๆ กับพิธีกรรมการตั้งชื่อ

นอกจากห่วงคอแล้ว บางครอบครัวที่มีฐานะดี อาจจะทำห่วงเล็ก ๆ สำหรับใส่ข้อมือ หรือข้อเท้าด้วย เครื่องประดับเหล่านี้นอกจากจะเป็นการผูกชีวิตไว้กับครอบครัวในฐานะสมาชิกใหม่แล้ว ยังเป็นการป้องกันภัยจากวิญญาณร้ายทั้งหลายได้อีกด้วย

4.3.2 เครื่องประดับเงินฐานะและบารมี

เครื่องประดับเงินที่เป็นห่วงคอ กำไลมือ สร้อยเงิน และเหรียญเงิน สกุลเงินรูป และเงินอินโดจีนที่ใช้ประดับเสื้อผ้า ถุงเงิน (Hnab Nyiaj) และเข็มขัดเงิน เป็นการแสดงถึงฐานะของผู้เป็นเจ้าของหรือฐานะของตระกูลนั้น ๆ การประดับกายด้วยเครื่องเงินทั้งหลายจะประชันกันเฉพาะในเทศกาลปีใหม่นั้น ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น การแต่งตัวเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองหรือในบางเทศกาลที่ได้รับการร้องขอจากทางราชการ เช่น งานกีฬา งานต่อต้านยาเสพติด และงานมหกรรมชนเผ่า เป็นต้น

4.3.3 เครื่องเงินความผูกพันทางสายเลือด

ผู้ที่ป็นพ่อแม่ของชนเผ่าม้งจะต้องเตรียมเครื่องประดับเงินหรือเงินแทนให้แก่ลูกชายหรือลูกสาว ที่ลงเรือนแต่งงานไปสร้างครอบครัวใหม่ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกครอบครัวไม่ว่าจะยากจนแค่ไหนก็ต้องเตรียมให้ได้เพื่อให้ลูกนำไปเป็นขวัญถุงในการสร้างครอบครัวและดำเนินชีวิตต่อไปในภายภาคหน้า

4.3.4 เครื่องประดับเงินความสวยงาม

ในปัจจุบันนี้ราคาเงินโดยเฉพาะเงินเหรียญรูปและเหรียญอินโดจีนหายากมากขึ้น มีราคาแพงขึ้น จึงได้มีผู้คิดปั๊มของเทียมมาจำหน่ายสำหรับทำเครื่องประดับ ในเทศกาลปีใหม่อีก แต่ละหุดทั้งของผู้ชายและผู้หญิงจะประดับประดาด้วยเหรียญเงินนานาชนิดและหลากหลายขนาด ส่วนใหญ่จะเป็นของเทียมที่ปั๊มขึ้นมาให้ใกล้เคียงของจริงมากที่สุด สำหรับผู้ที่มีฐานะดียังคงใช้ของจริงทั้งหมด

4.3.5 การดำเนินการผลิตภัณฑ์เครื่องเงินเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

ชุมชนบ้านห้วยน้ำรินได้จัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน โดยรวบรวมบุคคลที่เคยมีฝีมือในการผลิตแบบดั้งเดิมอยู่บ้างกับกลุ่มที่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน การรวมกลุ่มนี้เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่กันและกันและมีการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพื่อขายให้นักท่องเที่ยว กลุ่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณเริ่มต้นในการจัดตั้งกลุ่มจากบริษัทนิวฟรอนเทียร์ แอดเวนเจอร์ จำกัด จำนวน 10,000 บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน)

ในเดือนมีนาคม 2546 ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดหาวิทยากรที่เป็นครูฝึกสอนอยู่ในโครงการโครงการศิลปาชีพพิเศษ พระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ มาทำการฝึกสอนเพิ่มทักษะในการผลิตและออกแบบ ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบใหม่ เช่น สร้อยข้อมือ สร้อยคอ เป็นต้น (ภาพที่ 22-26 ในภาคผนวก) จากการผลิตดังกล่าวนับได้ว่าผลเป็นที่น่าพอใจ อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์นายเสกสิทธิ์ แซ่ย่าง ครูผู้ฝึกสอน ได้ให้ความเห็นว่าสมาชิกกลุ่มบางคนมีการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว หากมีการสอนเสริมทักษะเพิ่มขึ้นอีก ก็จะสามารถผลิตผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานการตลาดทั่วไปและสนองต่อความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวได้

4.4 กลุ่มหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ

4.4.1 วัสดุจากธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชนเผ่าม้ง

วัสดุจากธรรมชาติ เช่น หน้าคา หน้าไม้กวาด ไม้ไผ่ ไม้เนื้อแข็ง ชนิดต่าง ๆ ล้วนเป็นประโยชน์กับวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น นับตั้งแต่ที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่สุดคือ สุสาน (ภาพที่ 14-17 จากภาคผนวก)

4.4.2 การผลิตวัสดุจากธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยน้ำริน

ในพื้นที่รอบ ๆ ชุมชนบ้านห้วยน้ำริน เคยเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์มาก่อน โดยเฉพาะไม้สัก เมื่อมีการทำไม้เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น ไม้สักถูกทำลายจนหมด ปัจจุบันยังคงเหลือต้นไม้ให้คนขุดไปประดับสวนหย่อมหน้าบ้านที่หรูหราโดยทั่วไป

กลุ่มการผลิตวัสดุจากธรรมชาติได้นำต้นไม้ รากไม้ เหล่านั้นมาผลิตเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ถ้วย แก้ว ช้อน ชาม ถาด (ภาพที่ 27-30 จากภาคผนวก) เป็นการเพิ่มมูลค่าจากวัสดุที่เหลือใช้และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การฝึกออกแบบผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติตลอดจนการฝึกฝนทักษะเพิ่มโดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการในการประสานงานและจัดจ้างวิทยากรผู้เชี่ยวชาญจากกลุ่มผลิตหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติชาวกะเหรี่ยง อำเภอแม่แจ่ม

เสกสิทธิ์ แซ่ย่าง (2547, สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ควรจะมีการพัฒนาฝีมือของทั้งสองกลุ่ม คือ กลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงินและกลุ่มหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ ด้วยการออกแบบเครื่องเงินประดับติดกับหัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติ จะเป็นการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้นอีก

5. แคน เพลง นิทาน สุภาษิต คำคม

แคน บทเพลง นิทาน สุภาษิต และคำคม ต่าง ๆ นับว่าเป็นเครื่องมือสืบทอดทางวัฒนธรรมที่สำคัญ แต่ละอย่างแฝงไว้ด้วยองค์ความรู้ ศีลธรรม ปรัชญา ข้อห้าม ข้อนิยมต่าง ๆ มีการถ่ายทอดมารุ่นต่อรุ่นนานนับร้อยนับพันปี การถ่ายทอดกระทำด้วยการเล่าด้วยปากเปล่าเท่านั้น ไม่มีการบันทึกด้วยตัวหนังสือสัญลักษณ์ใด ๆ ในปัจจุบันคนม้งยุคใหม่ได้เข้าถึงการศึกษามากขึ้น ทั้งในระบบและนอกระบบ แต่ดูเหมือนว่าทรัพย์สินหรือทรัพยากรเหล่านี้ได้ถูกละทิ้งไป มีผู้รู้ยังเป็นจำนวนน้อยมาก และส่วนใหญ่จะมีอายุมากแล้ว

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้เป็นทรัพยากรในมิติทางวัฒนธรรมจารีตประเพณี และวิถีทางในการดำรงชีวิต ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ คณะผู้วิจัยจึงได้นำมาเขียนไว้เฉพาะบางบท เพื่อเป็นตัวอย่างให้คนม้งรุ่นใหม่รวมทั้งผู้สนใจทั่วไปได้มองเห็นความสำคัญ และเห็นภาพกว้าง สำหรับผู้ที่สนใจทางใดทางหนึ่งก็สามารถศึกษาอย่างเจาะลึกในแต่ละด้านต่อไป

5.1 แคน (แก้ง Qeej)

แคนเป็นเครื่องดนตรีเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าม้ง แคน (ภาพที่ 48 ในภาคผนวก) ประกอบด้วยตัวถัง (Taub qeej) และส่วนประกอบที่เป็นเสียง เรียกว่า “ตีแก้ง” (Nub qeej) จำนวน 6 อัน ตีแก้ง 5 อัน มีขนาดเท่ากันแต่ความยาวต่างกัน อันที่มีขนาดใหญ่ที่สุดจะสั้นที่สุด ตามปกติตัวถังแคนจะทำด้วยไม้และตีแก้งทำจากไม้ไผ่ที่เป็นพันธุ์เฉพาะ ในปัจจุบันนี้ช่างแคนได้ประยุกต์ใช้ท่อ PVC สีเหลืองมาทำเป็นแคน ปรากฏว่ามีความทนทานและเสียงดีกว่าแคนที่ทำจากไม้

ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงเจริญพระชนมายุ 72 พรรษา สมาคมสร้างสรรค์และพัฒนาเมืองแห่งประเทศไทย ได้จัดทำแคนจากเงินแท้ 100% เพื่อถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปรากฏว่า คุณภาพเสียงดีเท่า ๆ กับแคนที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ ทั้ง ๆ ที่ในตอนแรกคณะทำงานคาดหวังเพียงเพื่อเป็นสัญลักษณ์เท่านั้น ไม่ได้คาดหวังว่าจะเกิดเสียงที่ใช้ได้จริง ๆ (ภาพที่ 72 ในภาคผนวก)

5.1.1 ประโยชน์ของแคน

แคนเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถใช้บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ได้ ความหมายจากแคนสามารถสื่อภาษาบอกเล่าโดยตรง ไม่ใช่เป็นเสียงดนตรีเหมือนกับเครื่องดนตรีทั่วไป ชนเผ่าม้งใช้แคนในพิธีกรรมต่าง ๆ และใช้สำหรับความบันเทิงทั่วไป ได้แก่

- **พิธีศพ** เป่าเป็นบทเพลงตัดชีวิต (Qeej tu siav) ตั้งแต่เริ่มต้นงานศพ เพลงอาหารเช้า-กลางวัน-เย็น (Qeej tshais – Qeej su – Qeej hmo) เพลงทั่วไปภาคคึกสำหรับผู้มาอยู่เป็นเพื่อนในงานศพ (Qeej lam sab) และสุดท้ายคือเพลงในงานส่งศพซึ่งต้องใช้ผู้เป่าหลาย ๆ คน (ภาพที่ 70 ในภาคผนวก)

- **พิธีส่งวิญญาณ** (Tso plig) คนที่ตายไปแล้ววิญญาณยังไม่ได้ไปสู่ปรโลกอย่างแท้จริง หลังจากการตายสักระยะหนึ่งเมื่อเจ้าภาพเตรียมพร้อมจะทำพิธีส่งวิญญาณ ซึ่งในพิธีส่งวิญญาณนี้ แคนเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดเช่นกัน

- **พิธีเลี้ยงวิญญาณ** (Ua nyuj dab) คนที่เป็นผู้ใหญ่มีลูกหลานแล้ว เมื่อตายไปแล้วได้ทำพิธีส่งวิญญาณไปแล้วระยะหนึ่ง เชื่อกันว่าอาหารการกิน เงินทองที่เช่นไหว้ เมื่อครั้งส่งศพและส่งวิญญาณได้ถูกใช้จนหมดแล้ว วิญญาณจะกลับมารบกวนลูกหลานโดยใช้ทางบอกเหตุต่าง ๆ เช่น มีสัตว์ป่าเข้าบ้านบ้าง มีงูเข้ามาอยู่ในบ้านบ้าง มีการเจ็บไข้ได้ป่วยของสมาชิกในครัวเรือนบ่อย ๆ บ้าง ลูกหลานจะไปเชิญหมอผี (จีเน้ง – Txiv neeb) มาทำพิธีติดต่อกับวิญญาณบรรพบุรุษ เมื่อทราบความต้องการของบรรพบุรุษแล้ว จะทำพิธีเชิญวิญญาณให้กลับมารับการเลี้ยงดูอีกครั้งหนึ่งด้วยการลั่นวัวเท่านั้น เรียกพิธีกรรมนี้ว่า “อ้วยต้า” (Ua nyuj dab) แคนก็เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในพิธีกรรมนี้ (ภาพที่ 62 ในภาคผนวก)

- **ใช้ในความบันเทิงทั่วไป** โน้ตดนตรีจากแคนสามารถใช้เป่าเป็นเพลงอะไรก็ได้ตามแต่ผู้คนจะแต่งขึ้นมา เช่น การเล่าเรื่องความกำพไร การรำพึงรำพันถึงความทุกข์ยากในเหตุการณ์ต่าง ๆ การเกี่ยวพาราตี ตลอดจนสามารถใช้เล่าเรื่องราวจากพระคำภีร์ของศาสนาต่าง ๆ ได้

5.1.2 เรื่องเล่าเกี่ยวกับแคน

ชนเผ่าม้งมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับแคนเรื่องหนึ่ง ดังนี้

ครั้งหนึ่งนานมาแล้วมีชายหนุ่มม้งคนหนึ่งเดินทางไกลไปต่างบ้าน เขาเตรียมห่ออาหารกลางวัน เสื้อผ้าและผ้าห่มพร้อมกับแคนคู่ใจ ระหว่างเดินทางรอนแรมอยู่กลางป่าลึก เขาได้พบกับฝูงสุนัขป่าจำนวนมาก ฝูงสุนัขป่าได้ไล่ต้อนเขาเพื่อหวังจะจับเป็นอาหาร ชายหนุ่มผู้นั้นตัดสินใจทิ้งสิ่งของต่าง ๆ กองหิวเฉพาะอาหารกลางวันและแคนป็นชิ้นบนต้นไม้ ฝูงสุนัขป่าเดินวนเวียนเฝ้าอยู่ใต้ต้นไม้เป็นเวลาหลายวันจนอาหารของชายหนุ่มหมดและหิวโหยจนใกล้จะตาย

ชายหนุ่มคิดว่าตัวเองหมดโอกาสรอดแน่ อีกไม่นานคงหมดแรงและหล่นลงจากต้นไม้ให้สุนัขป่าได้กินแน่ ไหน ๆ ก็ตายแล้ว ชายหนุ่มจึงนำแคนออกเป่าบทเพลงตัดชีวิต (Qeej tu siav) ให้กับตัวเอง เมื่อชายหนุ่มเป่าแคนเสร็จ ฝูงสุนัขป่าก็ต่างเดินจากไปด้วยความกลัว

ชายหนุ่มจึงรอคอยกลับบ้าน เมื่อเล่าให้คนเฒ่าคนแก่ฟัง คนเฒ่าคนแก่จึงอธิบายให้ชายหนุ่มฟังว่า แคนหนึ่งอันมีเสียงหลัก ๆ อยู่ 6 เสียง และเสียงผสมอีกมากมาย สุนัขป่ามันมีหูดี แยกเสียงได้ดี จึงเข้าใจว่ามีคนอยู่จำนวนมากเท่ากับเสียงของแคน อยู่บนต้นไม้กับชายหนุ่ม ฟังสุนัขป่าเกิดความกลัวจึงพากันหนีจากไป นิทานเรื่องนี้สอนให้ลูกหลานชนเผ่าม้งเห็นถึงความสำคัญของแคนที่มีต่อวิถีชีวิตของพวกเขา

5.1.3 โน้ตแคน (ตี้เก้ง Ntív qeej)

โน้ตแคนม้งมีทั้งหมด 6 เสียง แต่ละเสียงสามารถนำมาผสมกันได้อีก เสียงดนตรีจากแคนม้งไม่ใช่ส่วนประกอบของเพลงแต่เป็นการบรรยายเพลง สามารถเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ภายในตัวของมันเอง

โน้ตแคน (Ntív qeej) (ดูจากภาคผนวก) เป็นการฝึกให้เกิดทักษะในการควบคุมเสียงให้เป็นไปตามเนื้อเพลง โน้ตแคนเป็นลักษณะสากลในกลุ่มชนเผ่าม้ง กลุ่มย่อยของชนเผ่าม้งหลายกลุ่มที่อยู่ในประเทศจีนและเวียดนาม ไม่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นได้กับม้งในประเทศไทย แต่โน้ตแคนเป็นอันเดียวกัน (ไฟजू. 2547 สัมภาษณ์)

ในอดีตนั้นการเรียนโน้ตแคนจะต้องฝึกตัวต่อตัวระหว่างครูกับนักเรียน และใช้เวลานานมาก หลังจากฝึกทักษะการควบคุมเสียง (โน้ต) จนคล่องแล้ว จึงเริ่มเรียนบทเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนมากเพลงจากแคนมีมาจากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมส่วนใหญ่ที่คงเอกลักษณ์ความเป็นชนเผ่าม้งจึงอยู่ที่บทเพลงจากแคนนี้เอง

เนื่องจากการเรียนรู้โน้ตแคนตามธรรมชาติแบบดั้งเดิมนั้น ค่อนข้างยาก และใช้เวลานาน ทำให้อุชนรุ่นหลังไม่สามารถเรียนได้ ไม่สามารถติดตามครูไปทุกหนทุกแห่งได้อย่างเช่นในอดีต นายณพล ตักศิ์เจริญชัยกุล นักพัฒนาสังคมจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์ จึงได้ทำการศึกษาจากครูฝึกดั้งเดิมและประยุกต์ลงเป็นรหัส เพื่อใหุ้ชนรุ่นใหม่สามารถฝึกฝนเองได้

ผลจากการทดสอบโน้ตประยุกต์ดังกล่าวโดยนายสุขุม ชุ่มน้ำใจ โดยให้นายจิงมา แซ่ลี ผู้เชี่ยวชาญแคน อายุ 76 ปี เป็นผู้วิจารณ์ พบว่าใช้ได้ เพียงแต่ยังต้องได้รับการฝึกทักษะเพิ่ม และขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญอีก (ภาพที่ 48-49 ในภาคผนวก)

5.1.4 บทเพลงตัวอย่างจากแคน

Tuag num xees tuag num xees. Tom los leev luab plaws yog. Plaws yog tib yuab huab tib yuab hai ob. Ib qas tsib uab neej txoog ntuj nrag ntuj sis caig. Siv qas yig uab neej tseeb ib gas tsib uab neej zoob ntuj nrag ntuj sis cag. Siv qas yig uab neej zoob o Siv qas yig yuab mus hai lo Siv gas yig. Ntoj neeb sis thawb tuas pes ntuj ob ib pes ntuj los Siv qas yig nqes khob zoob ib Ntias tej. Siv qas yig nqes khob tag ib pes Ntuj ob. Ntxwj sib nyoog siab tsis zoob yuav mus muab. Sib qas yig lub thaj neeb nqes tsoo tag ab. Siv qas yig yuav los khob ib Ntias ntug khob tsis zoob. Yuab mus khob ib pes ntum khob tsi sawb. Siv qas yig yuab mu hais los chim laub. Siv qas yig teg pes lauj yuav mus muab lub thaj neeb nkaug sis nkuav nqes Ntias teb e. Siv qas yig yuab mus hai chis laws Siv pes yig. Lauj pes nag yuab mus muab lub thaj yaig nkaug sis nkuav nqes Ntiaj ntug. Suav khaws taub o Suav ua neeg cuav. Hmoob khaws taub Hmoob ti laub uab neeg zoo.

(Txooj Mas Lis Khej Me)

เทียบเสียง.....สีหียี่ เป็นคนดี มีฐานะดี สีหียี่มีวิชาอ้วนเง้ง สามารถรักษาความเจ็บป่วยของเทวดา ทั้งสวรรค์และมนุษย์ทั้งแผ่นดินโลก พญามารใจร้ายจึงเข้าทำลายแท่นบูชาของสีหียี่จนแหลกลาน สีหียี่จึงไม่สามารถรักษาเทวดาทั้งหลายบนสวรรค์และมวลมนุษยชาติทั้งแผ่นดินโลก สีหียี่รู้สึกโกรธเป็นอย่างมากจึงจับแท่นบูชาที่แหลกลานนั้นทุ่มลงบนแผ่นดินโลก หากชนเผ่าจีนเก็บได้นั้นคือของปลอม แต่หากคนม้งเก็บได้นั้นก็จะทำให้ชนเผ่าม้งได้ดี... (นายจิ้งมา แซ่ลิ บ้านเจ๊กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์)

คำอธิบายเป็นภาษาธรรมดามีดังนี้ ชนเผ่าม้งเชื่อว่ามีหมอวิเศษชื่อ “สีหียี่” (Siv Yis) เป็นคนม้งอยู่บนสวรรค์ บุรุษผู้นี้สามารถใช้พิธีอ้วนเง้ง (Ua neeb) รักษาได้ทั้งเทวดาบนสวรรค์และมนุษย์ทั้งโลก พญามาร (Txwg Nyooog) เป็นเจ้าแห่งอธรรม ได้เข้าไปลักลอบทำลายแท่นบูชา (Thaj Neeb) ของสีหียี่จนเสียหายหมด สีหียี่รู้สึกเสียใจและโกรธมากถึงกับไม่ยอมเจรจาความกับพญามาร แต่ได้จับแท่นบูชาทุ่มลงบนแผ่นดินโลก โดยที่สีหียี่สาปแช่งว่า ถ้าคนจีน (ชนเผ่าอื่น) เก็บได้เป็นอันว่าใช้ไม่ได้ แต่หากคนเผ่าม้งเป็นผู้เก็บได้ก็จะใช้เป็นประโยชน์ทำให้ชีวิตดีขึ้น

ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันคนม้งที่จะเป็นหมอผี (Shaman - Txiv Neeb) ที่เรียกว่า “ตสีเน้ง” จึงไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ แต่เกิดขึ้นได้เพราะวิญญาณแห่งคำสาปของสีหียี่ได้ตกมาสู่บุคคลผู้นั้น ในปัจจุบันตสีเน้งเป็นได้ทั้งเพศชายและเพศหญิง ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ เช่น การบน (Fiv Yeem) การบูชา การไถ่วิญญาณ เป็นต้น

5.2 นิทาน (Dab Neeg Folk Tale) เรื่องของความสามัคคี (Kev Koom tes)

Paug thaum ub muaj plaub tug kwv npawg (npe hu ua Tuam, Lwm, Xab thiab Xwm) ua ke mus kawm txuj kawm ci. Lawv mus txog ntawm ib txog kev tshuam. Qhov ntawd yog qhov uas law nyias yuav ncaim mus kawm nyias ib txog txuj ci.

Cov kwv npawg ntawd tau sib cog lus hais tias peb nyias mus nyias es peb xyoo peb man rov qab los sib ntsib qhov no. Leej twg xub los no nyob qhov no tos kom sawv daws los txhij tso peb sawv daws mam li ua ke mus tsev.

Tom qab peb xyoo dhau los cov kwv npawg sawv daws tau los sib ntsib rau txoj kev tshuam uas tau teem tseg cia. Lawv thiaj tau sib noog raws li no.

“Npawg Tuam! Ko jmus kawm txuj tau peb xyoo es koj kawm tau dab tsi los?”

Npawg Tuam teb hais tias. “Kuv ces lam mus kawm tau peb xyoo xwb uas twb tsis tau dab tsi ntau. Kuv tsuas kawm paub hais tias yog muaj dab tsi yuav tshwm tuaj no ces kuv yuav paub ua ntej.”

Lawv ho noog npawg Lwm hais tias. “Ua li npawg lwm koj mus kawm txuj tau peb xyoo tav no es koj kawm tau dab tsi los?”

Npawg Lwm teb hais tias. “Kuv ces lam mus kawm tau peb xyoo xwb uas kawm tsis tau dab tsi ntau. Kuv mus kawm txuj tua hneev nti xwb.”

Lawv ho noog npawg Xab hais tias. “Npawg Xab koj ne peb xyoo tav nov koj kawm tau dab tsi los sim ho piav rau peb nloog soj?”

Npawg Xab teb hais tias. “Aub! Kuv ces tsis kawm tau dab tsi li las as. Tsuas yog mus kawm kom txawj ua luam dej xwb tiag.”

Lawv thiaj noog npawg Xwm tias. “Ua li koj ne npawg Xwm koj kawm tau dab tsi los? “Npawg Xwm teb tias. “Kuv kawm tau kev cawm siav. Yam li tej tib neeg uas raug ub raug no es tuag tsis ntev lawd ces kuv muaj peev xwm cawm tau koj ciaj rov qab los.”

Thaum sib tham tag ces law. Thiaj ua ke taug kev rov qab los tsev. Laws Txawm noog npawg tuam tias. “Npawg Tuam! kos kawm txog xwm txheej uas yeav tshwm muaj tuaj tom ntej no. Koj puas paub hais tias yuav muaj dab tsi tshwm xwm tuaj rau peb?”